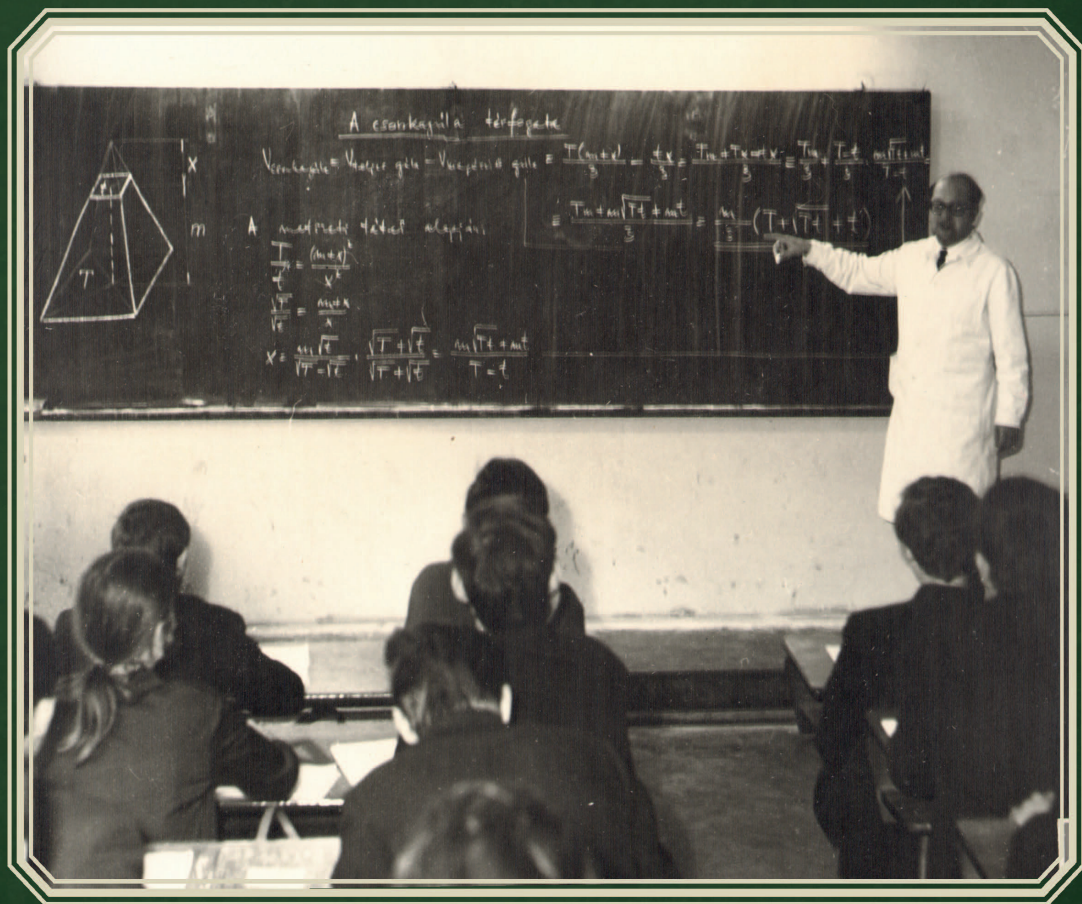
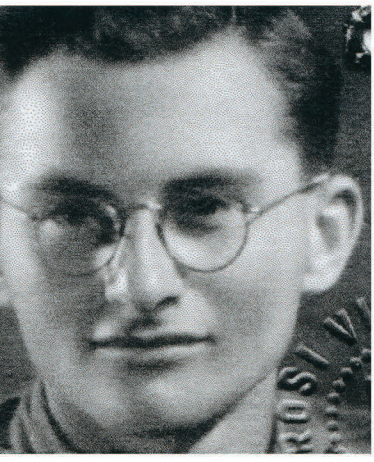
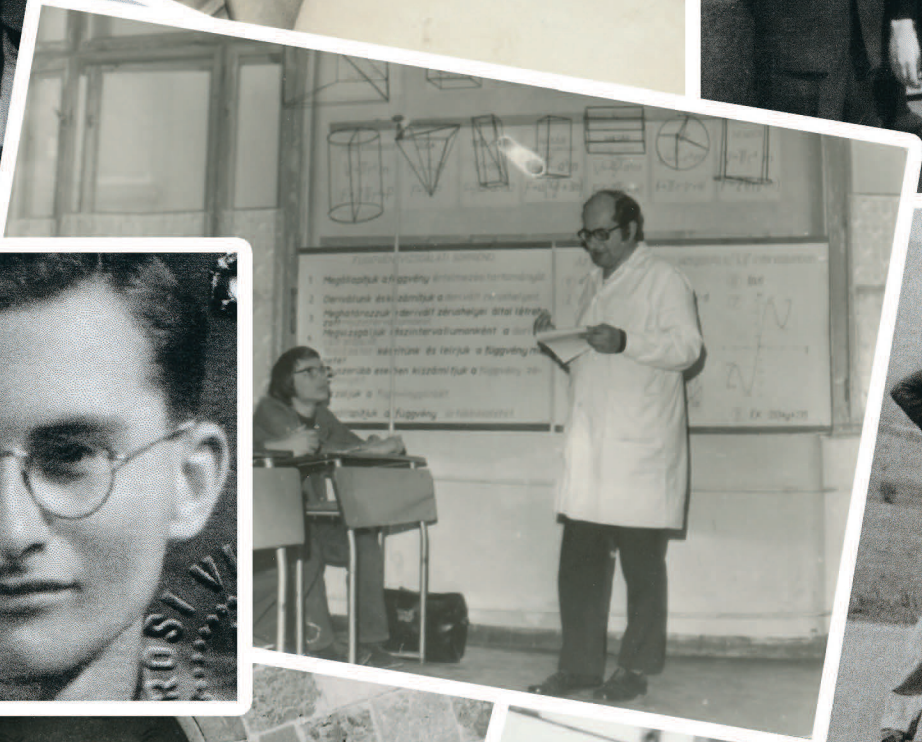
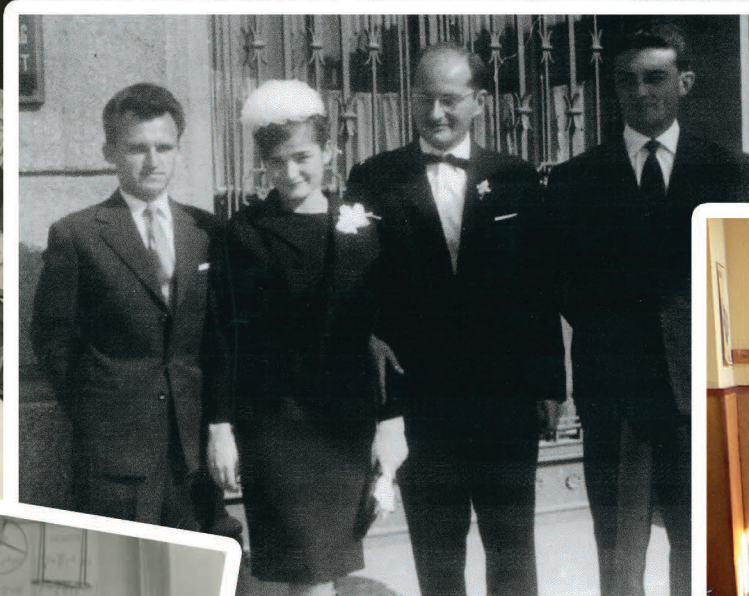
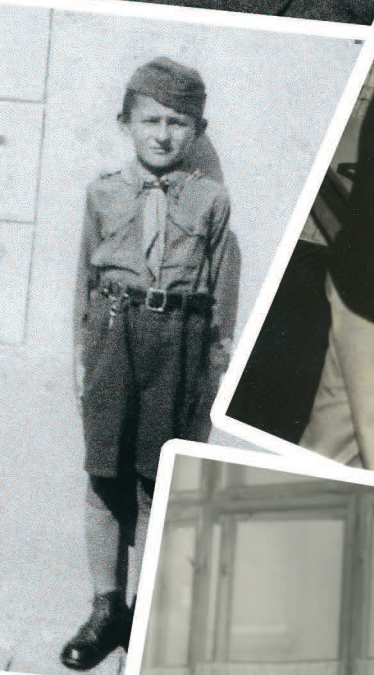
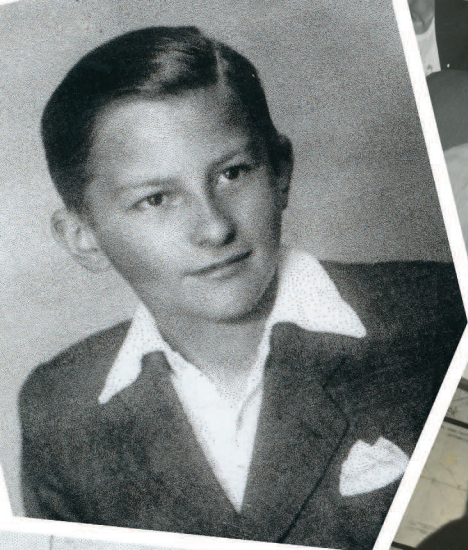

Karácsonyi levél
örözdíákjaimnak,
és más barátaimnak

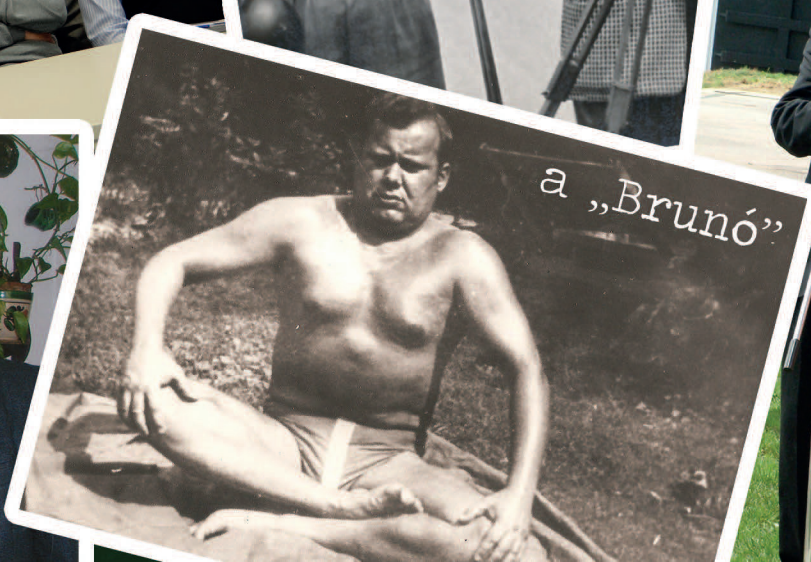

UJVÁRI ISTVÁN

Solymosi I.

KEDVES BARÁTOM!

Már egy jó ideje gondolok arra, hogy levelet írjak azoknak az öregdiákjaimnak, akikről tudom (vagy remélem), hogy még szeretettel gondolnak azokra az évekre, melyeket a „Löwyben” töltöttek. A Karácsony különösen alkalmas arra, hogy csak a szépre emlékezzünk. Nem számítok már sok olyan találkozóra, amikor ezeket elmondhatom, tehát inkább megírom, hátha hasznát veszi még egy *majdani* iskolatörténész *hajdani* kollégája írásának. Pedig eszem ágában sincs kemény dolgokról írni, inkább a könnyebb és humoros oldalt emelem ki. Mit is? Tartalomjegyzék helyett – hiszen 36 oldal végig is lapozható –

- 8 emlékezetes kollégámról (24-31. oldal);
- a tanári szoba humoráról (34-36. oldal);
- ahogy én láttam gyerekszemmel környezetemet (Kisvácot), mely cikksorozat formájában a VÁCI POLGÁR-ban is megjelenik; diákkoromat, iskolai, valamint azzal összefüggő munkámat (2-19. oldal);
- amit mások mondtak rólam jó szándékkal vagy bírálat-tal (20-23. és 32-33. oldal).

„Az a többlet amelyért érdemes a pedagóguspályán maradni az, hogy a pedagógus munkaideje minden percét az ifjúság körében töltheti, minden tanévkezdet az ő számára szinte újjászületés, egy jól sikerült tanítási óra pedig örömforrás. Az a pedagógus, aki csak a fizetési jegyzéke végösszegét nézi, legjobban „letérszi a lantot” és jövedelmezőbb foglalkozást keres. Mert az igazi pedagógusmunka csak töretlen optimizmussal végezhető.”

Ezek a sorok a NASZÁLY-VÁCI FÓRUM c. lapban jelentek meg 1989. decemberében. Nemigen illő, ha az ember saját magát idézi, de talán enyhíti „vétkemét” az, ha az írást 25 év után kiegészítem: abban, hogy én a pedagóguspályán – ráadásul ugyanabban az iskolában – maradtam, döntő érv volt az is, hogy sok kiváló (nagy tudású, szellemes) kollégát ismertem meg. Így a velük történt beszélgetések (a tanári szobában, az ebédlőasztalnál, a folyosón, a kirándulásokon) olyan örömforrás-többletet adtak számomra, amelyek a nyugdíjazásom után is hozzákötnek a még élő kollégákhoz és emlékeztetnek az elhunytakra. Életelveiket, humorukat nem szeretném egyedül élvezni, inkább írásban megosztom Veled.

Az alábbi rajz egy régi pályaválasztási tájékoztatónkból való. Hirling József készítette, aki 1957-ben érettségizett, majd a BME-n gépészmérnöki oklevelet szerzett, – később kollégánk és műszaki igazgatóhelyettesünk lett –, mindkét iskolájának épületét rárajzolta.

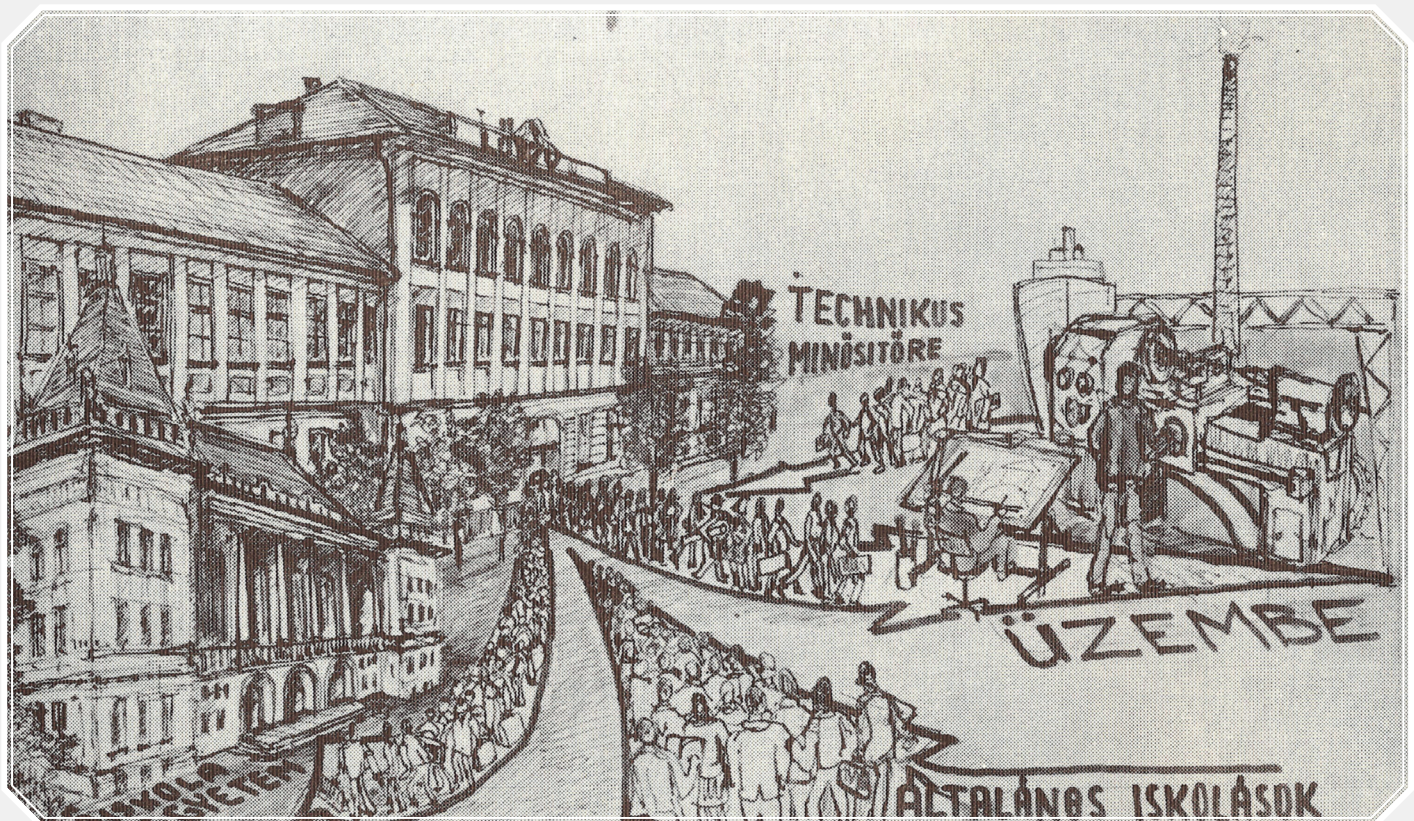
Ezt a levelet most még kevés öregdiákomnak küldöm el. De ha azt gondold, hogy másik osztály-, vagy iskolatárs is szívesen olvasná, írd meg a nevét és postai címét, de „közön-séges” levélben, mert örülök, ha jön a postás.

Remélem, hogy jó egészségben vagy és kellemes lesz a karácsonyod!

Ezt kívánja szeretettel

Vác, 2014 karácsonyán

Ljvéri István

Ujvári István:

Szülőfalum - Kisvác 1. rész

„Az élet gazdagsága elfelejtett emlékekből áll. ”

(Cesare Pavese)

A Váci Polgárból általában azokat az írásokat olvasom el, melyeknek legalább parányi váci vonatkozása van. A más témájú „kitekintéseket” legfeljebb akkor, ha szerzője ismert váci személy. Nem szeretem (és nem is olvasom) tehát a főiskolai szakdolgozatokat, a világljárók úti rajzait, melyek „haszna” egy lehet: írója szeretné nevét írásban látni. Ha tehát rajtam állna, a lap legnagyobb részt az olvasó helytörténeti ismereteit bővítené.

Persze, a helytörténeti írásoknak is van hátulütője. A helyi „profik” (történészek, levéltárosok) joggal elvárják a hitelességet, a források megjelölését, a jegyzeteket, magyarázatokat. Erre a lap nem minden cikkírója képes. De ha ezek az amatőrök kellő önkorlátozással írnak, attól még a leírtak igazak is, érdekesek is maradnak. Mert az olvasók a meglepő, új információkat kedvelik igazán. Ilyenek voltak például a Piarista Gimnázium 40-es éveiről, a tanárokról, a háború előtti és utáni évekről szóló öregdiák-megemlékezések, melyekkel a lap idei valamennyi számában találkozhattunk.

Az amatőr helytörténésznek az önkritikán kívül még hosszú távú memóriával is kell rendelkeznie (és minél idősebb, annál inkább csak azzal rendelkezik), ha azokat az eseményeket akarja leírni, melyeket maga is átélt. És még egy kicsit engednie is kell a „csak az a biztos, amit magam is átéltem” elvéből, ha tágítani szeretné a vizsgált időszakot: el kell fogadni egy általa hitelesnek tekintett adatközlő információit és a „profik” kutatáson alapuló közleményeit. Ez együtt így azért szigorúbb, mint az a műfaj, amit oral history-ként jegyeznek.

Kisváciként nem igénylem, hogy ezt a cikksorozatot szigorú helytörténetnek minősítsék, hiszen ennek a szónak pontos definíciója van, melyben a múlt ismertetésén kívül annak tudományos feldolgozása is szerepel. Márpedig én - más irányú elfoglaltságaim miatt - nem jártam a levéltárakat, könyvtárakat, csupán személyes emlékeimre, legfeljebb általam hitelesnek tartott személyek elbeszéléseire támaszkodtam. Igazság és anekdota, hallomások és valóságok sorozata, de ezeket városom és vallásom iránti érdelemmel közelítem meg, s azzal a hátsó szándékkal is, hogy felkeltssem az érdeklődést az olvasóban Kisvác sokszínű múltja iránt.

Emlékszem sok mindenre, ami vagy velem esett meg, vagy olyan valakitől hallottam, akinek elhittem, úgyhogy most elmesélem, mert más már valószínűleg nem fogja. Arról a városrészről akarok vázaltszerűen írni, ahol születtem és élek, immáron több mint nyolc évtizede.

Valahogy úgy, ahogy velem is történt kis-gimnazista koromban, amikor magas életkort megélt anyai dédanyám (özv. Solti Bálintné Dobos Erzsébet) elmesélte nekem azt a történetet, amelyet ő maga is a nagyanyjától, (leánykori nevén Kiss Évától) hallott, aki kisgyerekként élte át az orosz katonák kényszerű szabadrablását az 1849. júliusi csata után. A váci családok megpróbálták eldugni, megmenteni értékeiket. Az ő szülei szegény kisváci parasztok voltak, nekik nem volt más értékük, csak a dunnák és a párnák, amiket aztán el is ástak egy faládban az istálló előtt, a földbe. A martalócok a lovakon kívül nem is találtak semmit, de amikor azokat kivezették az istállóból, a paták alatt az elásott faláda hangot adott, amit az orosz katonák is meghallottak, és ásni kezdtek. Nagy volt a csalódásuk,

hogy a remélt ékszerek helyett csak ágyneműt találtak, ezért azt pikárikkal átszurkálták. A sok toll a levegőbe szállt, s ez maradt meg a kislány emlékezetében, aki elmesélte unokájának, ő meg elmesélte dédunokájának, nekem. Úgyhogy amikor Tragornál nagyon hasonló jelenetek leírását olvastam, számomra az személyesen átélt történelem volt, nem pusztán olvasott.

Tér- és időbeli korlátok

A helyiek által szorosabban értelmezett Kisvác az a négyszöget képező terület, melynek két szemközti oldalát a Duna és a vasút, a harmadikat pedig (a város felé) a Kókapu vonala határozza meg. A negyedikkel kapcsolatban nincs közmegegyezés: a háború előtti Splényi - most Pap Béla - utca egyik végén egy, az utat elzáró, leereszthető sorompó állt melyet Bikkes Bandi bácsi, városi altiszt őrzött, másik végén pedig Talpas bácsi, egy posztos rendőr. (Utóbbi persze csak este 9 óráig.) Ez volt az én gyerekkori „birodalmam”, melyet középen az akácfasoros Horthy Miklós út választott ketté, mindkét oldalán nyílegyenes házsorokkal, melyeket csak egy-egy kiugró ház bontott meg, de én még azokat is szerettem. (Ezekből a városképi jelentőségű szép „falusi” házakból már sokat átépítettek, de itt még a régi „arcukat” mutatom be. Napjainkban Kisvácot egészen az Iskolacentrumig kiterjesztve értelmezik, ami azonban legalább annyira nem pontos, mint ahogy megváltozott itt számos más elnevezés is: időközben az ún. „Limbus” a Fecske utcára és közvetlen környékére szűkült, a Buki-sor már Buki utca és az Iskolacentrum is a Bocskai téren áll (ahol régebben a szérűskert, majd a laktanya alakuló tere volt).

Időben az 1936 és 1946 közötti éveket szeretném felidézni, legalábbis azokat az emlékeket, amelyek 4-14 éves koromban valamiért megragadtak bennem.

Kisvác kialakulása

Kisvác létrejött szorosan összefügg a reformáció magyarországi elterjedésével. Már 1539-ből van adat a váci gyülekezet létezéséről, melynek 1546-ban a wittenbergi egyetemen felszentelt Bogdásai András lett a lelkésze. A megszálló törökök vallásilag türelmesek voltak mindaddig, amíg a kivetett adókat megkapták, ezért az itteni reformátusokat különösebben nem háborgatták. A római katolikus lakosság azonban - püspökeit követve - részben itt hagyta a várost, részben maga is protestánsná vált, így a használaton kívüli Szent Mihály templomot is a reformátusok vették birtokukba. Itt tartott gyűlést 1605-ben a Vácra látogató Bocskai fejedelem, akit a nagy tudású Foktövi János református szuperintendens fogadott. (Ez volt a protestáns püspök régi neve, de hatásköre inkább csak esperesi volt.) Ennek a látogatásnak az emlékére 1928-ban egy kisváci utcát, 2005-ben pedig az Iskolacentrum terét - ahol egy református szakközépiskola is áll - nevezték el Bocskairól. A 30 éves háború kezdetétől egészen a török hódoltság végéig tartó időszaktól nem maradt fenn katolikus pap és plébánia neve, miközben név

Dózsa György út

**Dózsa György út
a Diadalívvél**

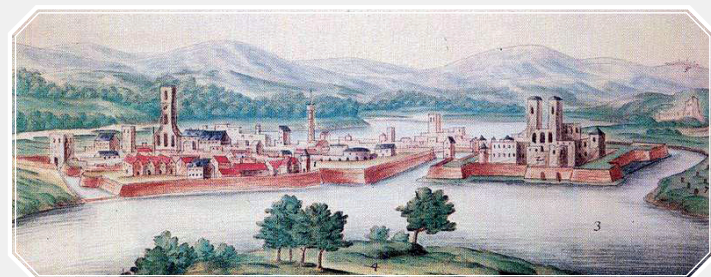

szerint ismeretes a kálvinista prédikátorok jó része. Pongrácz György váci püspök Informatio-jában (1675) is az olvasható, hogy Vác kálvinista hely lett. A török kiűzése után az ellenreformációs intézkedéseket a püspökök vaskézrel hajtották végre: Kéry János 1683-ban kiűzte a városból a reformáció követőit, helyükbe Balogh Miklós németeket, cseheket és tótokat telepített, Berkes András pedig a visszazállingózókat csak akkor engedte

Bocskai István arcképe

letelepenni, ha azok áttértek a római katolikus vallásra. Végül Kollonits Zsigmond 1712-ben arról rendelkezett, hogy „minden kálvinista a püspöki városból kitakarodjék”. A reformátusok csak a városon kívül telepedhettek le. Ekkor alakult ki az akkoriban még Nógrád vármegyéhez tartozó Kisvác. Lakosai csak magán istentiszteleteket tarthattak magánházaknál. Ünnepi istentiszteletre Tótfaluba és Szokolyára jártak. Eközben önkormányzattal rendelkeztek, maguk közül választhatták bíráikat. A városból kiűzött reformátusok közül sokan menekültek az erdőkre és a közeli Naszály völgyeibe. A gyadai réten 8 öl hosszú és 3 öl széles (kb. 15 x 5,5 m) nádból font templomot építettek maguknak. A váci református egyház „nagy árvasága” 1724-től 1783-ig tartott. Ez alatt az idő alatt a reformátusokat a felsővárosi plébános eskette, temette, de bibliaolvasással, titkos zsolnár-énekléssel megtartották hitüket.

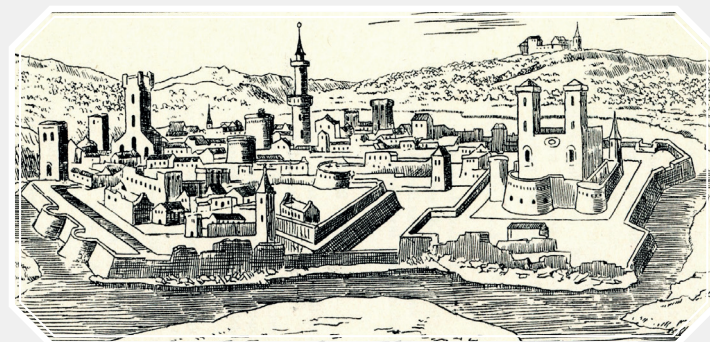
Vác látképe a 17. században

II. József 1781-ben kiadott türelmi rendelete a protestánsoknak is biztosította a szabad és nyilvános vallásgyakorlást az egész országban. Ahol legalább 100 család élt, a protestánsok papot és tanítót tarthattak, és oratoriumot, vagyis imaházat építhettek, de csak torony és harang nélkül, és az épületek nem nyílhattak az utcára. Az uralkodó később további engedelményeket tett, 1786-ban engedélyezte torony építését és a harangállítást, majd 1788-ban az utcára nyíló templom építését is. A kisváci reformátusok 1783-ban meghívták Takács Ádámot lelkészüknek, presbitériumot választottak és iskolát szerveztek. 1785-ben épült fel a templom, a következő évben a parókia. 1787-ben öntötték első nagyharangjukat és 1794-ben épült a templom tornya, amelyet

Református lelkész egy 17. századi viseletkódexben

akkor még faszindellyel fedtek. A türelmi rendelet után azonban még hosszú évtizedekre volt szükség, mire a reformátusok a katolikusokkal azonos jogokat élvezhettek.

A török kori Vác egy 1688-ban kiadott metszeten

A kisváci „néplélek”

A kisváci mentalitás különös valami. Ezt már akkor észrevettem, amikor elemi iskolai és gimnáziumi osztálytársaimat összehasonlítottam. De így láthatták azok is, akik messzebről jöttek közénk. Rusvay Tibor például így jellemzi őket:

„Öntudatos magatartásuk alapja történeti: a XVIII. század katolikus szupremációja szorította vissza őket az északi részre. Állandó éber vigyázásban éltek még a XIX. században is. Önmaguk ellenére váltak ellenállónak, majd századunkban semlegessé a váci „nagypolitikával” szemben. Ez a szakadatlan készenlét kiölte belőlük a humorérzékét és rákényszerítette őket arra a sajátos magatartásra, amelyet egyszerűen „kiszváciként” fogadott el város.”

Pap Béla így látja őket 1942-ben, visszatekintve váci éveire: „Kisvác 1770-ben egyesült Váccal. A város a feltételek 5. pontjában még így alkuszik: „Kisváci többet ingatlant se helybeli, se idegen kálvinistának ne adhasson el és így lassanként az eretnység a városban megszűntessék.” De az eretnység nem szűnt meg. A templom után parókiát, iskolát, tornyot építenek. Egymás közt sokat háborognak, de kifelé mindig egységesek. Nagy részük ma is földműves és Kisvác ma is szinte különálló község gondolkodásban és jellegben egyaránt. Kurdiak, Cseréklyék, Együdök, Mizserek féltve őrzött hazája ez, lelkükben valami hangtalan daccal és örök ellenzékiességgel, amelyet őseik évszázados üldöztetése oltott bele a lelkükbe.”

Végül egy interjú-részlet Cserekllye Károly, kisváci illetőségű alpolgármesterrel 1999-ből:

„- A kisváci ember mindig más volt, mint a város többi részén élő városi polgár, nemcsak a lakhelyét, hanem a természetét tekintve is. Megmaradt-e máig ez a különbség?

- Úgy érzem, hogy részben igen. Nagyon mélyek a történelmi gyökerek. Ezek visszanyúlnak az ellenreformáció idejére, amikor a kálvinistákat, a protestánsokat kitiltották a városból, és az ősök egy része Gyadára, más része a Szentendrei-szigetre, Tótfalura költözött, és hetven évig ott élt. A visszaköltözés után megmaradt ez a bezártság. Elszigetelték magukat a külvilágtól, s ez a konok, maguknak való kálvinista jellemvonás a mai időkig megőrződött. Érzem saját magamon is, és akarva-akaratlanul a gyerekeimben is megvan.”

Ide, ezek közé az emberek közé került Pap Béla, akinek életútja által igazolt jelmondata ez volt: „Inkább beütöm fejem, minthogy meghajtsam derekam”. S ezeknek az embereknek pontosan ilyen vezér kellett.

Ujvári István:

Szülőfalum - Kisvác 2. rész

„Emlékezni annyi, mint válogatni”

(Günther Grass)

A kisváci családok

Ha időrendbe soroljuk azokat a családneveket, amelyek a legrégebbi időktől a mai napig előfordulnak Kisvácon, akkor feltétlenül a *Kurdi családdal* kell kezdenünk, már csak azért is, mert ők egyben a *legrégebbi váciak*. A közvélemény által „régi vácinak” tekintett családok ugyanis – néhány éve kiállítás is volt e címmel – általában a török kiűzése után telepedtek le Vácon, hisz pl. 1653-ban Tarnóczy Máttyás püspök urbárium-készítője mindössze két katolikust talált a városban. A reformátusok viszont „kibekelték” az idegen uralmat, és Kollonits 1712-es püspöki rendelete után („kitakarodás”) végleg Kisvácon telepedtek le. Mivel az első Kurdi, a Mihály keresztnévű püspöki jobbágymár 1629-ben Vácon kimutatható, és 1653-ban is itt élt, alighanem őt tekinthetjük a Kurdi család váci ősnének, a legrégebbi váci családoknak pedig azokat, akikkel a Kurdiak az évszázadok során összeházasodtak: Együd, Csereklye, Mizser, Nyári, Solti, Jakab, Füstös, Kiss, Varsányi, Miskei, Szijártó, stb. Ha ezekhez hozzávesszük még azokat, akik „a templom, a prédikátor ház és az oskolaház” építéséhez adakoztak és leszármazottaik mai is Vácon élnek, a családok névsora megnő: Tordai, Csanki, Füle, Dinka, Kozma, Gere. Nyugodtan beszélhetünk tehát *régi belvárosi, és még régebbi kisváci családokról*.

**Gyalogos és lovas hajdú
1600 körül**

A Kurdi család mellett meg kell még említeni a Csereklye családot, mert a családi legendáriumon kívül más jelek is mutatnak arra, hogy Bocskai 1605-ös váci látogatásával összefüggő egy szabad hajdú őstük itteni letelepedése: a rózsét, ill. a fenyő lehullott levelét jelentő „csereklye” szó leginkább Debrecen környékén ismeretes.

E két legrégebbi családot a politika a XIX. században többször szembeállította, a házasság azonban összehozta. (*Jakus Lajos* 12 ilyen párt talált az anyakönyvekben.)

Ha egy kisebb településen ugyanaz a családnév többször is előfordul, akkor a famíliákat ún. ragadványnevekkel szokás megkülönböztetni. Ezeket a hivatalos névvel együtt használták, és általában a származásra, a foglalkozásra, vagy egy jellemző tulajdonságra utaltak.

A 18. században pl. volt „Alsó”, „Közép” és „Felső” Kurdi család, a Duna folyásiránya szerint. Később a ragadványnevét a foglalkozáshoz kapcsolódott: egy Kurdi lehetett „Ács”, „Molnár”, „Hajós”, „Super” (supper, hajóács). Majd az 1880-as évektől a feleség családnevének kezdőbetűit használták. [(A mi családunk az S. Kurdi = Sóti (Solti) Kurdi ághoz tartozott. A „Kisvácon mindenki rokon” féligazságra saját példámot hozom: a most lemondó városi képviselőtestületnek tagja volt az első-másod- harmadfokú unokatestvérem is. Az is jellemző hogy mindhárman különböző pártokat képviseltek. Diákkoromban én még az ABC szinte összes betűjével kapcsolva hallottam a Kurdi nevet, később már csak ezeket: E. Kurdi, „Ősz” Kurdi, „Benzines” Kurdi, „Hosszúhajú” Kurdi (Bözse).]

A megkülönböztetésre szolgáló ragadványnevek tréfások és gúnyosak is lehettek. Ilyen volt a „Szilaj” Kurdi, „Katolikus” Kurdi (az egyetlen „másvallású” a Kurdiak között), továbbá „Pusztí”, „Istenes”, „Füge” Kurdiak, a „Puhos” Kozma (nagyhasú), az „Ebédllős” Kissék (akiknek elsőként volt ebédlőjük), a „Bagaria”, „Level” és „Egy- ujjú” Kovácsok, vagy a „Bivalyos” Berta.

A családok férfitagjainak foglalkozása évszázadokon át vagy a Dunához, vagy a földekhez kapcsolódott, vagyis főleg halászok, hajósok, vízimolnárok, hajóácsok vagy földművesek voltak. Gyerekkoromban én már csak az utóbbiakból ismertem jó pár kisváci gazdát, főleg azokat, akik presbiterek is voltak és a református templomban a számukra kijelölt helyen az első két sorban ültek.

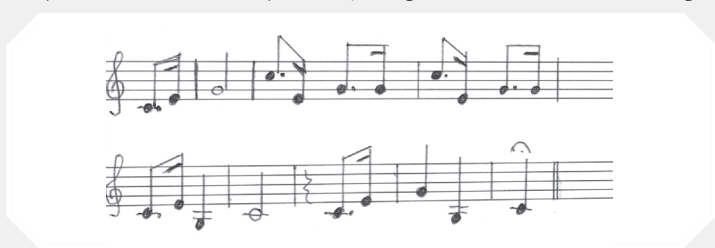

**Magyar paraszt és
parasztasszony 1600 körül**

(Általában a nagyobb földtulajdonnal rendelkező tekintélyes gazdákat választották presbiternek.) Amíg a férfiak foglalkozása a Dunához kötődött, addig asszonyaik kenyérsütéssel és libafertályokkal jelentek meg a piacon. Amikor viszont már a föld volt a megélhetési forrás, a konyhakerti termésfölség is a piacra került.

Érdekes alakok

A kisváci gazdák 5-10 holdon gazdálkodtak, de többségük állattenyésztéssel is foglalkozott. Közös szerződtek egy tehénészt, a rekedt hangú *Laluska Lajos* bácsit, aki korán reggel leballagott a Kőkapuig, miközben - valószínűleg I. világháborús - trombitáján azt a dallamot fújta, mely még most is a fülemben cseng:

A trombita hangjára a gazdák kihajtották teheneiket a por-ták elé, *Laluska* pedig csordába terelte őket és kutyája segítségével valamelyik északra fekvő legelőre, a Buki környékére hajtotta. Késő délután már kevesebb dolga volt: a visszahajtott állatok maguktól is megtalálták a megfelelő kaput. (Ha azt néha zárva találták, bögéssel jelezték megérkezésüket.)

A kisváci szérűskertnek - ahol most az iskolák állnak - volt még egy fura, kissé misztikus lakója: a „*Habik úr*”. Vékony, magas, kecskeszakállas, szemüveges, katonás tartású úr volt, olyan Don Quijote kinézetű, aki maga építette kunyhóját deszkából, nádból és szalmából egy patak mellett, mely később kiszáradt és a medret a mai napig „*Habik árok*”-nak nevezik. A gazdák nagy tisztelettel beszéltek vele és róla, mert sokszor szorultak rá a mezőgazdasági eszközök javításában (élezés, hegesztés, szerelés).

Fuvarozó dereglyék

A Buki tó befagyott jegén korcsolyázók is használták az élezésnek. *Habik úr* a kemény telekre beköltözött a „faluba”, majd nyugdíjba menetele után a Rákóczi téri ház pincéjében sörözött nyitott,

melyet halála után is „Habik söröző” -ként emlegettek. (A váci vendéglátóiparban csak a vendéglős „Majerné” és a kocsmáros „Bözsi néni” tett szert efféle „halhatatlanságra” s talán majd folytatja a sort a „Szúnyog” kocsmá.) Habik úr misztikumához még az is hozzátartozik, hogy sírját hiába keressük: testét még életében egy budapesti egészségügyi intézményre hagyta.

Kisvác lakossága a 30-as, 40-es években

A 450 éves Kurdi família az évszázadok során családtagokkal bővült, majd a már jelentős létszámú lakosság ellátására iparosok és kereskedők is érdemesnek találták a Kisvácon való letelepedést. *Hörömpő Gergely*, a kisváci családokat igen jól ismerő református lelkipásztor szerint „a kisváciak Kosdrol, Tótfaluról, Diósjenőről, Pócsmegyerről, Veresegyházáról, Verőcéről hoztak

A Fegyház, több kisváci fegyőr munkahelye

ba. Utóbbiak között számos olyan falusi katonaviselt fiatalember volt, akik a földjükből nem tudtak volna megélni, ezért választottak egy városi, „nyugodt” hivatást. Ez így- úgy sikerült is. Pál Máté bácsi fegyőri munkája például évekig az volt, hogy 10-15 elítélten naponta átment egy nagy ladikon a Duna túlsó partja melletti „Rabok szigetére”, és egy szál puskával őrizte a mezőgazdasági munkát végzőket. De az is mindennapos látvány volt, hogy az őrparancsnokhoz házi szolgálának beosztott elítélt rabruhában megy át a Kőkapunál lévő szatócsboltba vásárolni. Ezek jói, de szegény Csaszni bácsi rosszabbul járt: ő pékmeszter-fegyőr volt, aztán egy számára kevésbé szép napon a keze alatt dolgozó rabok úgy szöktek meg, hogy betuszkolták a kemence előtti mélyedésbe, följe pedig liszteszákokat tornyoztak, hogy ne tudjon kijönni. Szerencsére az öregúr túlélte az esetet. (Gyerekkoromban élvezettel hallgattam ezeket a történeteket, hát még azokat, amiket Matuskáról meséltek!)

Persze, iparosokra is szükség volt, ezért aztán betelepült egy-két pék (Steiner, Mátyásffy), lópatkoló kovács (Gubacsi), borbély (Zsebeházi), kalapos (Koncsiczky), asztalos, cipész, stb. Vegyeskereskedést („fűszerest”) a hosszú Horthy Miklós főúton minden sarkon lehetett találni és a Vöröskereszt sor környékén. Ezek szerény kis szatócsboltok voltak, közülük 2-3 zsidó tulajdonban. Kisvácon nyoma sem volt az antiszemitizmusnak. Még azt a többgyermekes anyát is megvetéssel „beszélték ki”, aki az elhurcolt zsidók bútorából igényelt. (Amit én gyerekként tapasztaltam, azt *Rusvay Tibor* később a *Vadak a vetésben* című könyvében pontosabban fogalmazza meg. [A kisváci lakosság] „a zsidókérdésben nem tud eligazodni, hiszen kapcsolata csupán a boltossal, időnként valamely kereskedővel van, sem rokon-, sem ellenszenvet nem érez irántuk. Nem ismeri az elzárkózást velük szemben, sem a zsidók kizárását a társadalomból, nincsenek emlékei rossz zsidóról vagy jó zsidóról. így aztán teljesen indifferens e kérdésben és nem is támogatja a szélsőjobb pártokat.”) Kissé módosabbak voltak a pékek, a mészárosok, a hentesek, de alkalmilag foglalkoztatott is akadt az utóbbiak között. Például az a böllér, aki házi disznóvágásra vállalkozott,

Halászkok

A viza halászata a középkorban

s ezért ablakában hirdetett, így: „Ölni házhoz megyek.” Egy arra járó operarajongó azt hihette, hogy Sparafucile a Rigolettóból Kisvára költözött.) Specializáltabb szakkereskedések nem voltak Kisvácon, azokat nagyrészt a belvárosi Széchenyi utcában találta az ember.

Ebben az időben Vácon két halászcsalád élt: a Fiszl és az Évinger família. Nem tudom, hogy melyik fogta azt a hatalmas vizát, mely a Fekete-tengerből úszhatott fel. Pár napig a Duna Hegyes-torony körüli részén volt látható, ki-kötve. Mindig sokan voltak rá kíváncsiak.

Kocsmá több is volt. Olyan is, ahol a fuvaros lova már magától megállt. Ha „bementünk a városba” (mert így mondtuk, talán azért is, mert Kisvácot a tudat alatt falunak tartottuk), akkor ezt gyalogosan vagy kerékpárral tettük. Autótulajdonosra nem emlékszem, annál több lovaskocsis fuvarosra. Néha fiákeres is megjelentek: ilyenekkel jöttek például a budapesti nagykereskedők ügynökei a vasútállomásra. Az utolsó fiákeres - akit ismertem - Tolerián bácsi volt.

Bár a kisváci lakosság mindig is színmagyarnak volt mondható, a beszélt nyelvre ez már nem volt 100%-ban igaz. A török utáni betelepítéskor tótok is jöttek, akik közül néhányan Kisvára költöztek, ahogy többen a környékbeli falvakból is. (1809-ben még a tót nyelvű prédikációk visszaállítását is kéri a püspöktől.) Főleg a piacon hallatszott sok szlovák szó, de néhányat mi is használtunk Kisvácon, például *plenc* volt annak a faütős játéknak a neve amit máshol bigének hívtak és a „*povajacs*”-ot, ami talán a „léhűtő”-nek felel meg. Aztán a különböző iparágak is tele voltak német jövevényszavakkal: mi a pék-fia barátunkat cukkoltuk a „*tipli-fandli-pirtli-veki*”-vel. Azt azonban ma sem értem, hogy miként került a kisváci parasztasszonyok szókincsébe a „*részutosan szemben*” jelentésű, a németből és a franciából összezagyvált „*srévizavé*”. Orosz szavakat inkább a katonáktól tanultunk, semmint Bíró atyától, aki a püspöki könyvtárból járt át a piaristákhoz nekünk orosz tanítani. (Igaz, a „*harasó*”, „*davaj*”, „*csaszi*”, „*zabrálni*” szavakkal sokra éppen nem mentünk.) Meglepő volt számomra az is, hogy az elemi iskolában, ill. a kis boltunkban is milyen sokan beszéltek palóc nyelvjárásban. (Ma ilyet már alig hallani.) Egy - számomra - új magyar szót is hallottam: a Katalinpuszta utáni szerpentinetek „*csavarulatok*”-nak nevezték. Azt a szójátékot pedig, amely a milpengős időkben a váci piacon született, szintén kisváci kofa mondhatta: „Még két kék kék érte”. Értsd: még két darab kék színű papírpénzt kell adni.

Piac Vácott 1940 körül

Ujvári István:

Szülőfalum - Kisvác 3. rész

„Az emlékezés az egyetlen paradicsom, amelyből senki sem képes bennünket kiűzni.” (Jean Paul)

Óvodám, elemi iskolám

Református óvoda nem volt Vácon, pedig már 1904-ben indítványozta id. Kurdi Bálint városi képviselő azt, hogy „ne adassék a Fehérló vendéglő bérbe, helyette óvoda építtessék a kisváciak gyermekei számára”. Ezért én négy éves koromtól kezdve a Felsővárosi Katolikus Óvodába jártam (a Rákóczi térre), amelynek helyén később *Regöczy* atya épített árvaházat.

Rákóczi téri, ún. SASFIÓKÁK árvaház

Ennek az árvaháznak egyik kis lakója később gimnáziumi osztálytársam lett, és csak a 40. érettségi találkozóra jött haza Bécsből, ahol a magyar katolikus hívek lelkesze volt. (Dr. Hegyi György) A kápolna freskóján pedig a festő (Kemény László 1901-1978) modellje a gyermek Kondér Gyuszi volt.

104 gyerek iratkozott be a drága *Vajk Ilonka* óvónénihez, aki a dajka munkakörét ellátó édesanyjával, egyetlen csoportban foglalkozott azokkal, akik aznap megjelentek. (Akkori kis társaim közül a legismertebbet, *Kondér Gyulát* említem, aki a gimnáziumban is velem járt, s később jóhírű nőgyógyász lett a váci kórházban.) Uzsonnatáskával, egyedül, kislátogatásom után mentem és jöttem naponta, néha a *Majer* vendégfogadó udvarán keresztül. Ez az udvar két utcára nyílt. Közepén egy nagy fészert volt, a Vácra lovaskocsival érkezők számára.

1787-ben császári parancsra indult ugyan egy ún. „elegyes” iskola, amelyben kisváci katolikus és református gyerekek együtt tanulhattak, de ez nem volt hosszú életű. Én mindenestre az 1938/39-es tanévet már a Kisváci Református Népiskolában kezdtem. Ez a templom mellett, házunktól kb. 100 méterre volt. Az első benyomások (meg amit időközben még hallottam) nem voltak kellemesek. Az iskolában nem volt egy használható térkép, az épületről hullott a vakolat, az egyházat két eltávozott tanítónője perelte. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a váci református iskola színvonala ebben az időben igen gyenge volt. A változást az 1938-as esztendő hozta meg. Ekkor került a gyülekezet élére *Pap Béla*, aki nemcsak kiváló szónok és nagy tudású prédikátor, hanem igen széles látókörű és a kisváci népet lelkesíteni tudó személyiség is volt. A peres ügyeket lezárva, két kitűnő fiatal tanítót hozott Vácra a már itt lévő *Erdélyi László* mellé: *Suba Vilmost* és *Rápolthy Viktort*. A kisváci parasztleányokat minden hazafias ügyben lelkesíteni tudó, tragikus véget ért *Erdélyi Lászlót* csak látásból ismertem, a másik kettő azonban tanítóm volt.

Suba Vilmos - ahogy később magát jellemezte - „a kihaló néptanítók nemzedékének egyik mohikánja” volt. Ahogy abban a két évfolyamot is magában foglaló, nagy létszámú tanulócsoporthozunkban minket tanított, az a differenciált oktatás és a csoportfoglalkozás korai, de magas szintű művelése volt. (Hány

osztályban folyik ma ilyen?) Maga készítette a szemléltető táblákat, melyek rendkívül hasznosnak bizonyultak. Emlékszem pl. egy falitáblára, amely Vác összlakosságának számát (22 277) és felekezeti megoszlását szemléltette, valamint egy másikra, amely a kettős számrendszeren alapuló „varázskártyák” fali tablón való megjelenítése volt. (Ezekkel játékos módon lehetett a gondolt számot kitalálni és közben az összeadást gyakorolni.)

Írni és olvasni gyorsan és jól megtanultunk. Írásnál a kicsi gömbben végződő, 363. számú tollszemet használtuk, majd később a vágott hegyű 100-ast. (A golyóstoll ősenek mondható „tintenkulit” a gimnáziumban láttam először, módosabb osztálytársaimnál.) A fonetikus alapozott olvasástanítási módszer pedig nagy népszerűségnek örvendett abban az időben, és én is tanúsíthatom, hogy igen eredményes volt.

Suba Vilmos (1911-1993)

Gyönyörűen játszott a református templom kis orgonáján. Gyermekek- és felnőtt énekkarokat szervezett, iskolai színelőadásokat rendezett. (Viktor bácsival később is leveleket váltottunk, amikor már Heves megye zenei szakfelügyelője lett. Egyikben leírta zenei fejlődésének legfontosabb állomását: „A Nagykőrösi Református Tanítóképző Intézet adott életreszóló útravalót. Hiszen akkor, amikor Kodály nevét sem volt népszerűsíteni, mi teljesen a Kodály-módszer szerint tanultuk az éneket és a zenét. Amikor *Kodály Zoltán* Nagykőrösre látogatott és meghallgatta kórusunkat, azt írta felejthetetlen karnagy tanárunknak, *Márton Barnának*: „Ezen az úton kell haladni.” Majd a Messter Alma materünk 100 éves jubileumára kórusművet írt, s a 100 tagú énekkart ő maga vezényelte. Majd más alkalommal, amikor a város összes énekkara szerepelt, akkor meg az összkart vezényelte. Énekkarunkat Kecskeméten *Bartók Béla* is meghallgatta, aki elismerően nyilatkozott a hallottakról”)

Voltak persze problémák. Például a tanítókat egymás után hívták be katonai szolgálatra, így 1940 szeptemberében el sem kezdődött a tanítás, mert épp mindhárman katonai szolgálatukat teljesítették. Aztán osztálytársaink közül néhányan Alsóvárosból, a Burai testvérek pedig a Naszály aljáról jártak iskolába, többször mezítláb. Előfordult, hogy a fát is hazulról hoztuk a tanterem fűtéséhez. A kopott falakat eltakaró falitáblákat Suba tanító bácsi saját készítésű, kartonra festettekkel pótolta.

1938 novemberében egész osztályunk kivonult a papiak elé, és magunk készítette piros-fehér-zöld zászlókkal integettünk az akkor Horthy Miklós nevét viselő főúton a Felvidékre induló magyar katonáknak. (Közöttük volt Bary Gyurka is, egy kisváci fiú, akit utoljára a Tolnai Világlapja címlapján láttunk mosolyogni - elesett szegény az orosz fronton.) Cserkészcsapatunk is volt, a 927. számú, amely templomépítő papunk után a „*Takács Ádám*” nevet viselte.

Barátok és játékok

1938 és 1942 között, tehát elemi iskolás koromban a délelőttöket az iskolában, a kora délutánokat pedig általában a mellette lévő papiakban töltöttem. Pap Béla fiai: Béla és Ádám voltak a barátaim. Az új iskola (a gimnázium) azonban új, kisváci játszópajtásokat is hozott. Leginkább hárman tartottunk össze: a hentes, a pék és a fűszeres közel egykorú fiai.

A mi játékaink és szórakozásaink igen egyszerűek, de nagyon változatosak voltak. Például amihez valami eszköz kellett: stukkolás (fejelés teniszlabdával), plencezés (ez volt a kisváci

Szánkózó gyerekek

neve a bigézésnek), golyózás (agyagból készült, festett vagy színes üveggolyókkal), papírsárkány-készítés és eregetés a Duna-parton. Aztán ott voltak a téli társasjátékok: Capitaly, Monopoly (nem sejtettük akkor, hogy a kapitalizmusra „egy kicsit” még várni kell); sakkozás (eleinte alacsony színvonalon, aztán egyre fejlődve); hógolyózás, szánkózás (lejtőn, vagy lovas kocsin után kötve a ródli); zenetanulás (hegedű, zongora, tangóharmonika), bélyeggyűjtés. Jártunk focimeccsre is, főleg a Váci SE és a Reménység NB III-as mérkőzéseire, leginkább a Pokol-szigeti pályára. Természetesen mi magunk is fociztunk, ha a „szedődzésnél” bevettek a nagyok a grundon. (Ez a Horváth Mihály utca és a Duna között volt; itt indult a későbbi NB I-es, MTK-s Jenei/Jeszenszki Pityu sportkarrierje is.) És persze ott volt még a „brigyízés” (gombfocizás), a saját készítésű, „smírólt” (gombból csiszolt), nevesített játékosokkal és jegyzőkönyvvel.

No és a Duna! Nézhettük a nagy hajóforgalmat, „csúsztatunk” lapos kavicsal, meg fürödtünk az öregek intő szavai ellenére: „a víznek nincsen gerendája” (értsd: kapaszkodója). Aztán lehetett pecázni (a templom alatti parton, beáztatott kenyérrel, házilégycsalival) korcsolyázni télen a Bukiban. A Dunához köt még két további emlék, az egyik sajnos szomorú:

Megfelelő lejtő a szánkózáshoz az ún. Mizser-domb volt a Kálvin utca végén. Ennek az alja már a Dunáig ért, ezért tudtuk, hogy előtte fékezni kell. Az egyik télen két 6. osztályos gyereknek (Együd és Kiss) ez nem sikerült időben, és a jeges vízben lelték halálukat. Holttesteiket is csak sokkal később és lejjebb találták meg.

Kedvenc ifjúsági regényünk volt Tamás Lajos: Mi történt a Kompkötő szigeten? című könyve. Egrészt azért, mert írója váci (deákvári) volt, másrészt mert a cím alapján végre megértettem a sziget nevét. Kisvácon ugyanis mindenki „Gombkötőnek” mondta (nyomtatóban is láttam már így), ami egyszerűen érthetetlen volt számomra.

Szóval jó volt ott gyerekként, és a közös játékokról sok közös élményünk maradt. Tulajdonképpen sajnálom a mai, képernyő előtt gubbasztó gyerekeket.

Futballmeccsek

Vasárnap délutáni szórakozásunk (kéthetente) a Váci SE mérkőzéseinek látogatása volt. A VSE-pályára, a Pokol-szigetre először a Novara majd a Fűrge nevű kis motoros hajók által húzott komp vitte át a nézőket. A sokszor 3-4000-es nézőszámhoz többször is fordulnia kellett a járatnak, a visszaszállítás pedig néha késő estig is eltartott.

Volt Vácnak egy másik NB III-as csapata is, a Reménység, mely ugyanabban a csoportban játszott. Már ez is ok volt a rivalizálásra. Ráadásul a Reménységet a katolikus iparoslegényeknek alapította dr. Vanyek kanonok úr. A VSE ezzel szemben jórészt Kókapun túli, vagyis kisváci játékosokból állt, pl. Kurdi Jóska és

Sanyi (vagyis Kurdi II és Kurdi III is itt játszott). Így a rivalizáláshoz egy kicsit még az ősök felekezeti emlékei is hozzájárultak. (Ezek a városi rangadókon mindig ott volt Vanyek kanonok úr is. Az egyik futballkapu mögé állt, kezeit a cingulusa előtt összekulcsolta és hüvelyk ujjával „malmozott”. A néphit szerint azzal irányította a labdát, hogy a kapu felé vagy ellenkező irányba szálljon az ujjak forgásiránya szerint.)

A Reménység megalakulása

A VSE és a Reménység meccsein a rendfenntartó szervek tekintélyének különbsége is érzékelhető volt. Amikor a Reménység volt a pályaválasztó, a vasút melletti pályára jó néhány rendőr is kivonult, mégis volt verekedés, kisebb-nagyobb botrány. A VSE pályája a szigeten viszont közigazgatásilag már Tahitótfaluhoz tartozott. Onnan aztán átballagott két szál kakastollas csendőr, akiknek már a pusztas jelenléte is biztosította a rendet. (A futballnak már az őse is kisebb botrányt okozott Vácon, ahol 1798-ban (!) „laptával jáczadozván” előbb a gyerekek, majd a szülők is összekaptak.)

A bajnoki mérkőzések befejezése után a nyár legnagyobb eseménye az a „sörmeccs” volt, melyet „Kisváci-Alsóváros” címmel hirdettek kiplakátolva. Itt a csapatösszeállítás már szigorúan a játékosok lakóhelye, nem pedig az egyesületük alapján történt. Ezeket a mérkőzéseket 1920-tól 1954-ig minden évben megrendezték. A főszervező Kovács III. János (a „Janika”) volt. Megadták a módját, előmeccs is volt, én arra emlékszem, amikor Matyi bácsi törzsvendégei játszottak a Kovács fatelep dolgozóival. Matyi bácsi csapósként tevékenykedett az Argay (Szent István téri) kocsmában, a Kovács fatelep pedig a kisváci Hársfa utcában működött.

A Váci SE csapata a 40-es években.

**Állnak: Czettel, Móricz, Hirlemann, Kleiner, Völcz, Nagy (Öcsi), Kovács III. János (Janika)
Előttük: Zeller, Kizsel, Mészáros (Csur), Merész**

Ujvári István:

Szulőfalum - Kisvác 4. rész

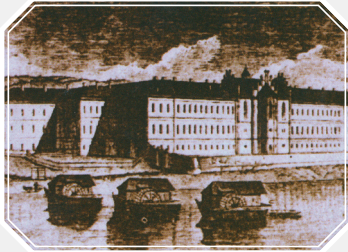
„Gyűjtsd meg emléked, s lásd magad e mécsnél...”
(Dante)

Az utolsó vízimolnárok

1580-ban 21 vízimolnár élt Vácon, egy 1830-as térképen pedig 35 hajómalom helyét és gazdájának nevét találjuk a Kompkötő-sziget mellett. A malmosgazdák, molnármesterek között inkább német, a molnárlegények között viszont túlnyomó részben kisváci neveket olvashatunk, főleg a Kurdi családból. A 20. század elején úgy emlékeztek az idős emberek, hogy a Kompkötő-szigettől nagyjából a fegyház alatti részig református kézben lévő malmok voltak találhatóak, míg onnan a Burgundia felé katolikus vízimalmok működtek.

Ennek az ősi szakmának a végső megszűnése nagyjából a gyerekkoromra esik, utolsó művelői pedig főleg kisváciak voltak. Én még láttam az utolsó hajómalmot a partra húzva a Molnár utcánál, használaton kívül, egyre romló állapotban, és gyerekként bele-belehallgathattam a két hajdani vízimolnár beszélgetésébe, akik apám barátai voltak.

Flórenc Józsi bácsi a Hevér-malomban dolgozott szinte egész életében. Mindig ígérte, hogy megcsinálja a hajómalom makettjét, amit tényleg elkészíthetett valaki (ő vagy más), mert évekkel később az egyik esztergomi múzeumban én is láttam. Mesélte, hogy az utolsó években alig volt munkájuk, és nagyrészt már csak abból éltek, hogy a városi előkelőségek között sikk lett a vízimalmon való pénteki vacsorázás. Ilyenkor a molnár halászlét és túrós csuszát készített nekik (ennek emlékét őrzik a „molnárponty”-receptek), és ladikjával a partról maga szállította vendégeit a hajómalomra.

Hajómalmok a Dunán

Legveszedelmesebb volt a kaszásjég, egy szigetköze elindult és jött le, a parton, nincs ami előtte maradjon. Ilyen kapta el az én nagyapámnak malmát, itt a templom alatt és rányomta innen a bakokra, amott lezuhant és vége lett. Öregapám mindjárt összeesett, úgy öntözték fel, s akkor sírva mondta: Vége a gyermekeimnek.”

Sándor bácsi leginkább akkor vált ismertté, amikor az élelmiszerekre bevezették a jegyrendszert. Az ezzel foglalkozó városházi tisztviselő (Dr. Simon János) irodája előtt tumultuózus jelenetek zajlottak: az asszonyok csaknem megostromolták az irodát. Az ő féken tartásukra alkalmazta a polgármester a tekintélyt parancsoló külsejű Sándor bácsit. (El is nevezték „Dobdkikurdi”-nak.)

A kisváci református egyház Pap Béla idején

Sáfár Béla nagytiszteletű úr elhunytá után csaknem két év telt el, amíg a kisváciaknak 1938-ban új papjuk lett. Az ilyen hosszú időszak egyáltalán nem példátlan a református gyülekezetek történetében, mivel a presbitérium jelöli ki és hívja meg

egy vasárnapi prédikációra a kiszemelt lelkészt, aki az ország bármely településéről érkezhét, és akinek elfogadásáról a gyülekezet titkos szavazással dönt. A demokratikus választásnak ez az ára. Az istentiszteleteket a helyi segédlelkész vagy egy környékbeli parókus pap segítségével oldják meg. Így történt ez most is. Én két pályázóra emlékszem: *Bene Zoltán* segédlelkészre és *Rohonczy János* kisoroszi papra. Ám ekkor *dr. Ravasz László* püspök *Pap Bélát* ajánlotta a presbitérium figyelmébe, aki akkor az Országos Református Szeretetszolgálat lelkésze volt, ösztöndíjjal két évet az USA-ban is töltött, megszerezte a tudományos fokozatot, és a püspök alkalmasnak vélte arra, hogy egy katolikus püspöki városban bizakodást és hitet öntsön mindazokba, akik még génjeikben hordozták az ellenreformációs korszak sérelmeit.

Pap Béla (1907-1957)

mindez mindössze négy év alatt. Ezek közül kiemelkedik a *Református Gyülekezeti Ház*, népszerű mai - bár nem igazán méltó - nevén a „Kakas”. (Mi csak Kulturháznak neveztük.)

A gyülekezetnek régi vágya volt egy közösségi ház építése a szűknek bizonyult Gazdakör mellett. A telek mintegy adva volt, hisz a Kálvin utca és a Kisváci főút (később Horthy Miklós út, ma Dózsa György út) sarkán ott állt a lepusztult Fehér Ló fogadó, sokhézagos, düledező fakerítésével. De a telek után még az építési anyagot is meg kellett venni, a munkát pedig megszervezni. A pénz összejött a Nőszövetség által gyűjtött adományokból, ami pedig a munkát illeti, az „arra hívó szót nem lehetett elengedni a fülek mellett, ha már ez a Pestről jött, sápadt arcú, bizonyára tudóveszes fiatalember” (ahogy Pap Béla írja a fülébe jutottakat) is ott ásta az alapot, s maga kaszálta le a búzáját. S mennyi mindenre tellett még ebből a hitből!

A nagyterem kazettás mennyezetét - mely környékünkön egyedülálló népművészeti remek - két erdélyi népművész festette tojástemperával, amihez 1000 db tojás kellett; ezt a kisváci asszonyok adták össze. Felépülte után aztán a Kulturház megtelt étellel: a Nőszövetség rendszeres teadélutánjain az akkori szellemi élet jelentős személyiségei közül többen is megjelentek. Ezek az ún. „szeretetvendégségek” (más néven: „batyubálok”; a meghívón is ez állt: „ha jöttök, lesztek, ha hoztok, esztek”) gyakoriak és jól szervezettek voltak. Az asztalok a gyülekezeti ház nagytermében voltak megterítve, mindegyiknél ült egy-egy család a magukkal hozott süteményfeleségek és tea mellett, s közben nézték a színpadon folyó műsort.

A „Kakas” épülete napjainkban

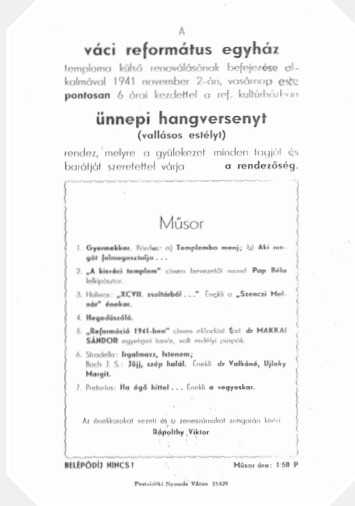
Egy kis bolt a Foktövi utca sarkán

A szereplők igen vegyesek voltak: *Zilahy Lajos* például egy ilyen alkalommal beszélt először tehetségmentő elgondolásairól, a „kitűnőek iskolájáról”; de az is előfordult, hogy az elemi iskolások szerepeltek szavalattal, énekkarral, kisebb színpadi jelenetekkel (ezeket Rápolthy tanító bácsi tanította be, Nyári, fiatal postás pedig verset szavalt.). Pap Béla erdélyi származása és főszerkesztői „mellékfoglalkozása” (Magyar Út) révén rangos, Pesten élő művészeket és írókat is Vágra tudott csábítani. (Én *Hosszú Zoltán* erdélyi színművészre és *Bordy Bellára*, az Operaház primabalerinájára emlékszem.) Pap Béla felesége, Zsóka néni rövid idő alatt beilleszkedett a város vezetőinek és amatőr művészeinek világába, s az utóbbiak közül többeket kihozott kiskváci „vendégzereplésre”. Emlékszem például *Scheffer Klári* néni hegedűjátékára, valamint *Nagy Jánosné* énekszámaira *Sólyom Károly* zongorakíséretével. A megpezdült kulturális élet hatására jelentősen javult a korábban igen gyenge iskola színvonala is. Új egyházi énekkar, cserkészcsapat, ifjúsági egyesület alakult.

az adományok összegyűjtése, itt lehetett belépőjegyet kapni a szeretetvendégségekre: ez volt a jószívű, ám annál bőbeszédűbb kiskváci asszonyok „akció-központja”. (És részben ez magyarázza „jólértesültségemet” is, hisz egy „kisinas” mindent hall.)

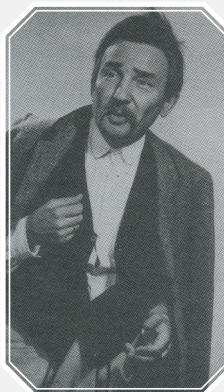
Pap Béláné (Zsóka néni) a szovjet- finn téli háború idején (1939-1940) megszervezte, hogy a Nőszövetség tagjai érmelegítőket kössenek a finn katonáknak. Ezek az asszonyok hímezték a lányok konfirmációs ruháit is. Az átvétel természetesen „központunkban” zajlott, amely Pap Bélának távozása után is tovább működött. Két példa erre:

A front elvonulása után a szovjetek a csaknem üres fegyházba civil ruhás katonaszökevényeket vittek, akik közt egyaránt voltak magyarok és nem magyarok. Ezt onnan tudtuk, hogy volt egy gyerekekből álló „segélycsapatunk”, akikkel a Csángó utca elején bújtunk meg, majd amikor a fegyház sarkán lévő (akkor még bádogozatlan) ablakból kihullott egy-egy cédula, odarohantunk és fölszedtük. A cédulákon nevek voltak, néha címek is. De a név elég volt ahhoz, hogy az illetőnek kenyeret, esetleg abba belesütött húst is be lehessen küldeni. Örömről, a küldeményeket a címzettek meg is kapták. A kis segélyszolgálat csak pár napig működött, de addig eredményesen.

Ünnepi hangverseny meghívó

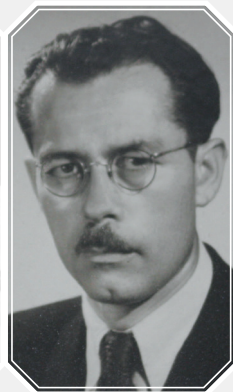
Pap Béla - már karcagi lelkipásztorként megszavaztatta gyülekezetét - és a zsinaton a református iskolák államosítása ellen szólalt fel. „Jutalma” négy és fél év lett, amit ironikus módon a váci börtönben kellett letöltenie, ott, ahol 1941-ben ő érte el, hogy a rabok rendszeresen hallgathassanak istentiszteletet. Miután az ÁVH átvette a börtönt, a régi fegyőrök közül (akik közt sok volt a kiskváci) csak négyet tartott meg, a legkíméletlenebbeket. De még ezek között is talált egyet a kiskváci asszonyok leleményessége, egy kosdit, aki hajlandó volt Pap Bélának bevinni egy Újszövetséget, mert ez volt az egyetlen kívánsága.

Hosszú Zoltán

Bordy Bella

Sólyom Károly

Később - már Pap Bélának távozása után - a város lefoglalta a Kultúrházat, hogy munkaszolgálatosokat szállásoljon el benne. Ők főleg pestiek voltak, közöttük nem kevés művész. Név szerint én hármat ismertem, egy *Balassa* nevű tangóharmonika-művészt, *Sztáray Márton* művésznevű magyarnóta-énekest és *Rodolfo* bűvészt.

Pap Béla, ez az óriási munkabírású ember bizonyára még sok feladatot elvégzett volna Vácon, ha nem jön közbe egy lelkészi meghívás Karcagról. Debrecen után Karcag volt a második legnagyobb magyar református közösség: húszezren voltak, többen, mint akkoriban a váci katolikusok. A hívek lelki gondozását ennek megfelelően több lelkész látta el: az ő vezetőjüknek hívták meg Pap Bélát. 1942-ben a váciak fájó szívvel engedték el őt és családját.

Ujvári István:

Szülőfalum - Kisvác 5. rész

„Az emberi gyengeség a múltat s régít mindig nagyobb fénybe szokta állítani, mint a jelent és a jövőndöt. „ (Széchenyi)

A gimnáziumban

Az 1942/43-as tanévre beiratkozhattam a helybeli piarista gimnáziumba. Anyámék aggodalma - református vallásom miatt - alaptalannak bizonyult, mert csak az elemi iskolában szerzett érdemjegyeim számítottak. Pedig nagy lehetett a túljelentkezés, amilyen később a lemorzsolódás is: a két I. osztályba összesen 100 tanulót vettek fel, de a másodikra már csupán 66-an maradtunk. Nagyjából csak a városi, jobb tanerőkkel rendelkező iskolák tanulói bírták a szigorúbb gimnáziumi követelményeket, s a nagy létszámú osztályokhoz igazodó, „prelegáló” (előadást tartó) tanári magyarázatokat. Ezen több falusi szülő úgy próbált segíteni, hogy (a 4 helyett) 5-6 elemi osztályt is járatott gyermekével, s csak ezután vitte gimnáziumba. A kisváciak más utat jártak. Mivel ún. polgári iskola (ez a mai 5-8. osztályoknak, de közép-fokú iskolának felelt meg) több is volt a városban, tehetségesnek vélt gyermeküket inkább oda írták. Ezért én a gimnázium I-VIII osztályaiban a református iskolából jövő kisváciak közül egyedül a hetedikes Csereklye Jánossal találkoztam. (A 411 fős iskolai összlétszámból mindössze 19-en voltunk reformátusok, akik főként vidéki, részben városi elemi iskolákból érkeztek. Tandíj mindennütt volt: a Karolinában havonta 6-8-10 pengő, a gimnáziumban egész évre 70-80-140 pengő. A felvételi díjnál a gimnáziumban a 40-es évek elején még differenciáltak: a katolikus gyerekek 35, a protestánsok 45, az izraeliták 55 pengőt fizettek.)

Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy ebben az időben és helyen, a 30-as, 40-es években és Kisvácon korántsem volt olyan szülői igény (és nyomás) az elemi iskolára, hogy az olyan tárgyi tudást adjon, amely zökkenőmentes átmenetet biztosít a középiskolába. Az írni-olvasni-számolni tudást biztosító 6 elemivel a szülők és gyerekek többsége beérte, s szinte fehér holló volt az, aki az igen szigorú piarista gimnáziumot bukdácsolás nélkül elvégezte. (Aki nem hiszi, nézze meg a gimnáziumi közös

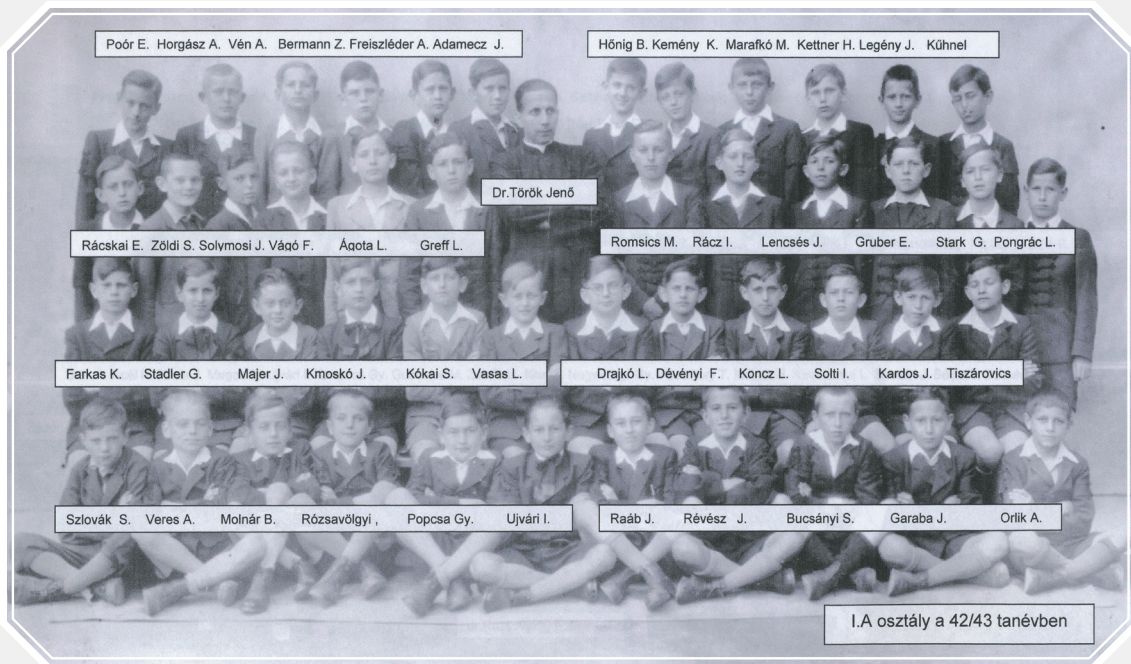
értesítőket. A kisváci református tanulók a „ref.” megjelölés és a családnevek alapján jól azonosíthatók.)

A kisváci parasztcsaládokból kiemelkedett értelmiségieknek, mint például a kosdi, majd dunavecsei református lelkésznek, *Molnár Lajosnak*, dr. *Szűjjártó János* orvosnak, vagy például *Mizser Pál* festőművésznek, de még a gimnáziumi tanulmányokat abbahagyó, s a gazdálkodást szakkönyvek segítségével művelő *E. Kurdi Károlynak* és a nyomdász *Szabó Lajosnak* is komoly tekintélye volt. (Aki a középfokúként elismert, voltaképpen zsákutcának bizonyult polgári iskola elvégzése után érettségizni akartak, azoknak a gimnáziumi különbözeti vizsga alig leküzdhető akadálynak bizonyult, főleg matematikából és latin nyelvből. Saját osztálytársaim közül csak néhány, hihetetlenül szorgalmas leánynak sikerült.)

Az E. Kurdi család gazdasága

templom tornyában tűzörséget tartottak, és néhány percre minket is fölengedtek. De a „csúcs” az új tanárok megismerése volt. Osztályfőnökömről, dr. *Török Jenőről* és az Európa földrajzat saját élményein keresztül bemutató *Bán Marci* bácsiról már e lap hasábjain is megemlékeztem (VP 2013. júl. és aug. számok). De a többi tanárral is jól kijöttem. Részükről még némi respektus is érződött irányomba amiatt, hogy a gyengének tartott kisváci iskolából jöve is tartottam az általuk követelt színvonalat. Számomra a fő motivációt a családi múlt szolgáltatta: még az első latin lecke legelső soránál is - *agricola terram arat* (a földműves a földet szántja) - őseim jutottak eszembe az anyai ágról.

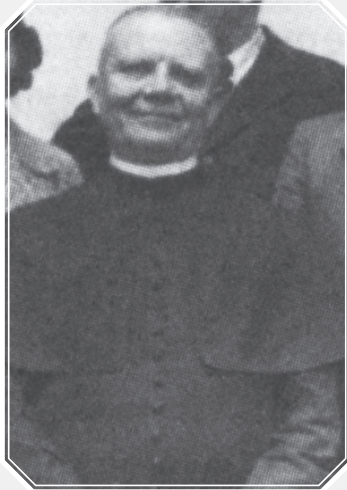

Gimnáziumi csoportkép

Ökumené

Ezt a szót még csak nem is hallottuk, jelentését így nem is ismerhettük. A keresztény vagy keresztényen (katolikus, ill. református) hívek közti ellentét a 40-es években sokkal erősebb volt, mint napjainkban. Vácon különösen, hiszen itt még élő volt az ellenreformáció emléke, az, hogy a református ősokeket kitelepítették a városból a mai Kisvác területére. Fokozta az ellentétet két harcias pap is: a katolikus *dr. Herhoff Mátyás* és a református *Sáfár Béla*, akik vasárnapi prédikációikban gyakran kritizálták a másik vallását, míg hétköznap – legalábbis a kisváciak szerint –

Dr. Herhoff Mátyás

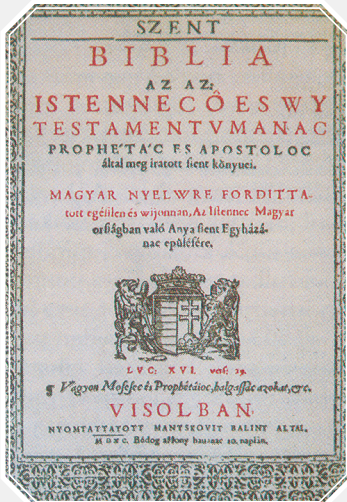

Sáfár Béla

együtt borozgattak. A fő ütközési pont a röviden „reverzálisnak” nevezett törvény volt, miszerint a vegyes házasságok esetében az újszülöttek a szülők vallását követik, mégpedig a nemüknek megfelelően. Míg a református egyház nem kívánta ezt a jogát minden áron érvényesíteni, addig a katolikus igen. Talán ezért is „becézték” Herhoffot Herrgottnak (Atyaúristennek).

A gyakorlatban az „ökumené” úgy nézett ki, hogy a kisváci reformátusok is részt vettek ugyan katolikus szertartásokon (pl. temetésen, keresztelőn vagy misén), de a formális részt (keresztvetés, térdeplés) nem gyakorolták, s a kisváci főúton a Mária-napi búcsúra érkező, éneklő falusiakat pedig igencsak megmosolyogták. Mindez a jóval felvilágosultabb Pap Béla lelkeszsége idején már sokkal kevésbé volt feltűnő.

Kisgimnazista koromban, a piaristáknál nagyjából én is ezt a gyakorlatot követtem. Részt vettem minden Veni sanctén és Te Deumon. A katolikus hittanórákon is bent maradtam „csendes foglalkozóként”.

A Vizsolyi Biblia

Pázmány Péter

Ezt néha megbántam, mert volt, hogy a hittanár egyes kijelentéseit sértőnek találtam. Például a Károli-féle bibliáról azt mondta, hogy azt a protestánsok ferdítették, és nem fordították. Az egyik történelemtanár - aki a cserkészcsapat parancsnoka is volt - addig szekált, amíg abba nem hagytam a cserkészetet, holott már az elemiben is „farkaskölyök” voltam. Pozitív élmény volt viszont Rassoovszky osztályfőnököm, aki demokratikusnak nevezte a protestánsok egyes intézményeit, mindenekelőtt a papválasztást és a presbitériumi rendszert. Talán azért is volt ilyen megengedő, mert Vácre kerülése előtt 13 évet Debrecenben, a „kálvinista Rómában” töltött, ahol a gyakorlatban is megfigyelhette mindezeket.

Közeledik a front

Az 1943/44-es tanév két jelentősebb eseményére emlékszem a gimnáziumból. Az egyik egy próbariadó volt, amikor osztályonként, zárt rendben és igen fegyelmezetten az egész iskola levonult a hatalmas, óvóhellyé átalakított püspöki pincébe, majd néhány perc után visszajöttünk a tanórára. Az egész nem tartott tovább egy bő tanítási óránál. A másik esemény: a tanév már április 6-án befejeződött egy Te Deummal. Az ok kettős volt: egyrészt az angol-amerikai bombatámadások, másrészt az, hogy a gimnázium épületét (két másik iskolával együtt) egy 500 ágyas német katonai kórház céljaira vették igénybe.

A háborús hangulat Kisvácon kevésbé érződött. Nekem több lett az otthoni munkám: egyre szaporodtak az élelmiszerjegyek, amiket aztán az elszámoláshoz szortírozni és papírlapra ragasztgatni kellett.

Az 1944/45-ös tanév a lefoglalt iskolaépület dacára is elindult szeptemberben, méghozzá úgy, hogy a rendházban 5 osztály délelőtt, 5 osztály délután tanult. Október végén azonban beállt a kényszerszünet, december 7-én pedig a tanítás minden lehetősége megszűnt.

Szomorúan vettük tudomásul (néhányan bögtünk is), hogy szeretett osztályfőnökünket, *dr. Török Jenőt*, valamint matematikanárunkat, *Boharcsik Pált* elhelyezték Vácról. (Később derült ki, hogy a nagykárolyi piarista gimnáziumba menekítették őket.) Új tanárok jöttek, régi váci illetőségű piaristák: *Almás Gyula*, *Greff Géza*, és *dr. Maklári Lajos*, akinél egy életre megtanultuk a magyar népdal jellemzőit. (Ötfokú hangkészlet, ereszkedő dallamvonal, kvintváltó szerkezet.)

Míg a Kodak gyárat (a Forte elődjét) 1944. decemberében súlyos légitámadás érte, mely 14 halálos áldozattal is járt, addig Kisvácon csak egy kevésbé komoly „légi eseményről” beszéltek az emberek: a főúti házában, a verandán üldögélő „Puhos” Kozma bácsi, a darálós egy alacsonyan szálló repülőgépről ledobott és a kertje felé szálló tárgyat pillantott meg, melyet bombának vélt, és ettől annyira megijedt, hogy Szerencséjére csak egy kiürült üzemanyag-póttartály volt.

Egy másik látványon viszont mi, iskolába járó diákok döbentünk meg: a Kőkapu alatt sok páncélos haladt át, és az egyik úgy megsértette a műemlék egyik „lábát”, hogy egy hatalmas, sötét üreg tárult a szemünk elé. A látvány nagy csalódást okozott, mert eddig azt hittük, hogy az a rész tömör. (Évekkel később aztán már az az ócska pléhlemez váltotta ki megdöbbenésemet, amellyel az AETERNAE DOMUI feliratot elfedték. Az állt rajta, hogy „Minden hatalom a dolgozó népé”. Szerencsére, csak néhány hétig virított ott. Tovább tartott Maurice Thorez pályafutása a Kőkapu melletti Füredi utca nevében - ám mivel a Maurice Thorez-t Kisvácon nem sokan tudták kiolvasni vagy kiejteni, ezért mindenki Mária Terézia utcának nevezte.)

Ujvári István:

Szülőfalum - Kisvác 6. rész

„Senki sem olyan öreg hogy még egy évet ne igérjen meg magának.”

(Cicero)

A szovjet megszállás első hónapjai

A Vörös Hadsereg 1944. december 8-án vonult be Vádra, viszonylag csekély ellenállásba ütközve, amelynek mi gyerekek egyetlen példáját láttuk csak: a püspöki palota melletti Petróczy utca elején a kilőtt szovjet tankot. Kisvácon a harcoknak még ennyi nyoma sem volt. Mi csak házról házra járó, fegyveres katonákkal találkoztunk, akik „nyemciket” kerestek. Én még találkoztam egy fiatal, túlbuzgó, valószínűleg politikai tiszttel is, aki a pincéknben ülő szomszéd asszonyok és gyerekek előtt legálább negyedórás ideológiai fejtágítót tartott, kevés magyar szót keverve szónoklatába, melyet fel-alá sétálva tartott. Ami ebből megmaradt bennem, az ennyi: „Magyarnak kellett Voronyezs? Magyarnak kellett Sztálingrád?” Szóval jól letolt bennünket...

A legragikusabb esemény még a megszállás első napjaiban, karácsonykor történt. Szíjjártó Lajos és felesége, a ma is jó egészségben élő és kiváló memóriával megáldott Ferencz Bözsike egy gyerekkosziban tolták egy és két éves fiaikat, Jánost és Lajost. A Duna túloldalán még német csapatok voltak, és egy, a Molnár utcán hosszában végighaladó lövedék megölte az apát és súlyos lábsérülést okozott az anyának. A két kicsi sértetlenül megúszta, ma is közöttünk élnek mindhárman. (A lövéseknek voltak még áldozatai: szemtanúk néhány terepszínű ruhába öltözött halottat láttak lefektetve a szemközi utcasarkon.)

Az első hullámban érkező oroszok kapcsán a szomszédok sem számoltak be különösebb atrocitásokról, inkább csak a szovjet katonák karórák iránti „érdeklődéséről”, meg arról, hogy még a pár holdas gazdákat is „leburzujozták” a házaikat/lakásaikat látva. (Persze a fiatal lányokat ekkor is bűjteni kellett.) Valószínűleg a második hullámtól, az ideig-óráig itt maradóktól már jobban kellett tartani, mert a szovjet városparancsnok a polgármesterrel megszerveztetett egy kb.

300 főből álló polgárőrséget, amely főleg fegyőrökből és néhány rendőrből állt. Ezekből egy részleg Kisvácnak is jutott. Ők a paplakban székeltek és vezetőjük a kisváci Boskó főfegyőr volt, köztük egy rendkívül jóindulatú és magyarul is egyre jobban beszélő „Misa”, aki hosszú ideig, még a polgárőrség megszűnése után is valahogy itt maradt, s később nehéz szívvel hagyta itt a kisváciakat, akik szintén megszerették őt.

A tanítás február elsején újra megkezdődött a renház két tantermében délelőtt és délután, 2-2 osztályt összevonva. Összesen vagy százan lehettünk. Leginkább a földszinti boltíves, nagy sarokteremre emlékszem, meg a sűrűn változó tanárookra. Néha átjárt a püspöki könyvtáros, dr. Bíró Bertalan, hogy orosz tanítson nekünk. Nem volt könnyű dolga, de a cirill ábécéig azért eljutottunk. Ellenállásunkat azzal próbálta meg letörni, hogy míg a német nyelvet csak néhány tízmillióan, addig az orosz több százmillióan beszélik.

A front elvonulása után viszonylag gyorsan megindult az élet Kisvácon. A kis boltba árut szerezni ugyan nem tudtunk, csak olyan „új termékeket”, mint az Igazság című helyi lap, melyet egy Blaha nevű botcsinálta „újságíró” szerkesztett. Első száma már 1945. január 27-én megjelent, de csak néhány további követte. Volt egy rovata - rossz politikai viccekkel -, amelyet a nyomdászok Blaha-ha-hának neveztek. A második számmal már egy időben jelent meg a konkurencia, a nagy múltú Váci Hírlap Papp Rezső szerkesztésében. Ebben a „Nyílt tér” rovatra emlékszem, melyben „a közöltekért nem vállal felelősséget a szerkesztőség”. Okosan is tette, mert a nagy tréfacsináló Kunschner, a rádiókereskedő és a Kultúr mozi bérlője vitte el a balhét egyik kis hírével, miszerint „nagy mennyiségű só és vaj érkezett a városba”. Mindkettő hiánycikk volt már hónapok óta, de a megfejtés más volt: **harasó** és **da-vaj**. (Jellemző eset a só akkori értékére: az egyik pék a 100 kg-os só fölöslegét zongorára cserélte el.)

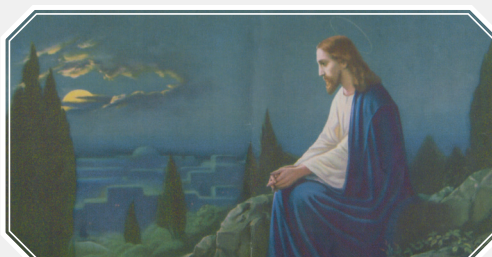
A református egyház szabályai szerint az új parókus lelkész megválasztása mindig hosszú ideig tart. Itt is csak a front elvonulása után foglalhatta el hivatalát *Hörömpő Gergely*, aki addig a budapesti Kálvin-téri templom segédlelkésze volt. Az átmeneti időszakban id. Csuka István missziói lelkész tartotta össze a közösséget. Emlékszem, egyszer betanította a fiatalokkal *Zilahy Lajos*: Süt a nap című

Csuka István missziói lelkész

darabját. Az egyik főszereplő a Molnár utcai három Koncz fiú legidősebbje, (a felnőttkorában mozdonyvezető) *Koncz Sándor* volt. A másik főszereplő a Kálvin utcában lakó *Szűcs Tercsi* (a későbbi Tábori Tiborné) lett volna, de ő az utolsó pillanatban megbetegedett, úgyhogy mindenki biztosra vette, hogy az előadás elmarad. Csuka Pista bácsi erre a vezetőséggel együtt bement Pestre, ott szerződtek egy színésznőt, aki a szerepét a taxiban tanulta meg, és ezzel megmentette az előadást.

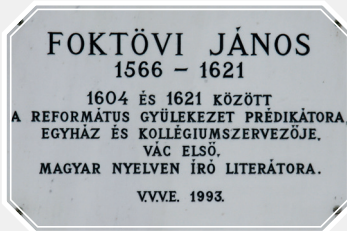
Az amúgy sem bőséges anyagiakkal rendelkező református egyházat a háborús események mellett még az egyházi „adó” elmaradása is sújtotta, mivel nem volt aki érte menjen. Akkor én már nagybacska diák voltam, s ideiglenesen elvállaltam ezt a feladatot. A kisváci főútnak csak az egyik oldalát jártam végig, a Kókaputól a Buki sorig. Érdekes volt azt tapasztalni, hogy szinte minden házban reformátusok laktak, közülük minden másodikat-harmadikat Kurdinak hívták, az ABC valamelyik betűjével megkülönböztetve. Szívesen adták az önkéntes „adót”, de sok helyen inkább tojással fizettek, nem pedig a már nagyon értékét veszített adópengővel. Meglepett az is hogy sok lakásban láttam ugyanazt a bekeretezett képet, „A Krisztus az olajfák hegyén” témájút. Megtudtam hogy ezek egy Szatmári nevű, Alsóvárosról Kisvádra feljáró borbély, amatőr festő munkái. Persze volt sok olajnyomat is, főleg Kossuthról.)

Krisztus az olajfák hegyén

Befejezés

A házunk előtt, az úttesten van egy olyan pont, ahonnan három emléktábla is látható. A Bocskait fogadó Foktövi János (1566-1624), a templomépítő Takács Ádám (1733-1797) és a mártírsorsú Pap Béla (1907-1957) a kisváci református egyház lelkipásztorai voltak.

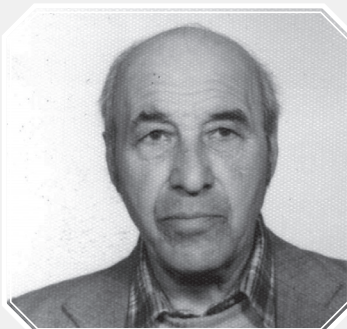

Az emléktábla szikár szövegét kiegészítendő, tegyük hozzá Pap Béla egyik prédikációjának bevezető sorait, posztumusz könyvének mottóját: „Valahányszor az emberiség nagyot alkotott, a történelem hullámvonala magasra szökött, nagy alkotások és történelmi cselekedetek mögött, mindig ott van a mártírkönyv, a mártírvér, a mártírsors ...”

E cikksorozat időkorlátját érinti még Hörömpő Gergely (1910-1999), aki a háború után, 1980-ig volt lelkészünk. A felsorolt elődeihez méltó, nagy tudású, széles látókörű, hollandiai teológiát is végzett, a kisváci közösség lelki életét megújítani akaró lelkipásztor legjelentősebb munkája a Jelenések könyve című prédikációs magyarázat, mely egyetlen ebben a tárgykorban. Kedvteléseik közül a kisváci életképek fotózásából mi is profitálunk, néhány képével illusztrálva mondanivalónkat. (Hiszen alig volt olyan fotós, aki átlépte volna a Kőkapu vonalát.)

Az ötödik, akire nagy hálával gondoltam e cikksorozat megírása közben, nem lelkész, nem református, és nem is váci illetőségű, de a váci és a környékbeli településekre vonatkozó helytörténeti írásaival az elsők között van: ő a drága Jakus Lajos

bácsi, aki evangélikus vallású iskolaigazgatóból vált a penzi kis múzeum létrehozójává és számos helytörténeti kiadvány írójává. Megírta a legrégibb váci család, a 450 éves Kurdiak történetét is. Ennek dokumentált adatai mellett az én gyermekkori emlékeim csekély jelentőségűek, így csak abban bízom, hogy az olvasót kissé elszórakoztattam.

Irodalomjegyzék

Bonifert Donát: „A kisváci polgár. Interjú Csereklye Károlylyal”, Váci Híd 1/3-4.
(1999. május-június 2-3.)

Dercsényi Dezső - Granasztói Pál: Vác (Városképek - Műemlékek). (Bp., 1960)

Földváry László: Adalékok a Dunamelléki ev. ref. egyházkezület történetéhez, 1518-1780. (Bp., 1898)

Héjjas Pál - Horváth M. Ferenc:
Vác. Régi levelezőlapok, 1896-1950.
(Vác, 2001)

Horváth M. Ferenc (szerk.): Vác. A Dunakanyar szíve.
(Vác, 2009)

Horváth M. Ferenc (szerk.): A váci református egyház történelmi könyve, 1783-1827, 1844-1847 (Váci levéltári füzetek, I).
(Vác, 2009)

Horváth M. Ferenc - Pintér Tamás (szerk.): „Késő maradványainknak tételesen jegyzésben”. írásos emlékek Vác város múltjából, 1074-1990 (Váci Történelmi Tár, I). (Vác, 1996)

Hörömpő Zsolt: A váci református egyház története és iratai. (In: Magyar egyháztörténeti vázlatok.)

Jakus Lajos: Mélyek a gyökerek. A váci Kurdi család 450 éves múltja. (Vác, 1996)

Dr. Molnár Lajos: A váci református egyházközség megalakulása és működése. (In: Emlékkönyv Kisvác elemi iskoláiról).
(Vác, 1999)

Pap Béla: Ige és ember. (Karcag, 1942)

Rusvay Tibor: A váci polgár, 1700-1942. (Vác, 1996)

Rusvay Tibor: Vadak a vetésben, 1942-1948. (Vác, 1998)

Szentpéteri József (főszerk.): Magyar Kódex, 3. és 6. kötet.
(Kossuth Kiadó, Bp. 2000)

Vörös Károly: A váci református gyülekezet története.
(Prédikáció. Vác, 1885)

Külön köszönetet szeretnék mondani a 87 éves Együd Magdának (Özv. Miskei Ferencné) és a 90 éves Ferencz Bözsikének (Szijjártó János és Lajos édesanyjának) az emlékek pontosításában nyújtott segítségükért.

U. I.

„ÉNEKELJ, MAGYAR IFJÚSÁG ...

... Míg a nemzetek meghallják,
S jobb hajnal virrad rád!” – fújtuk 9-10 évesen a kisváci református elemiben.

1942-ben én egy kis „előnnnyel” érkeztem a nagyhírű Váci Piarista Gimnáziumba a Kisváci Református Elemi Népiskolából, mely ugyan roppant szegényes felszerelésű volt, de kiváló tanítói voltak. Egyet név szerint is emlétek: a fiatal *Rápolthy Viktor* tanítóbácsi Nagykörösről érkezett, ahonnan a híres Márton Barna karnagy tanítványaként Kodály szellemét hozta magával. Bizony, mi már 1942-ben megtanultuk a szolmizálás alapjait, valamint igen sokat a Szenczi Molnár Albert által fordított zsoltárokból.

Az első piarista osztályfőnököm óráján tanultuk meg például – néhány kuruc dal mellett – a japán és a finn himnuszt. („Nippon arca hová néz? Felfelé tekint...” illetve „Szép finn hazánk, ott északon...”). Persze, ez 1943-ban volt. Utóbbival egyszer nagy sikert arattam, amikor egy finnországi szaunában magyarul elénekeltem, s az összes pucér finn vigyázzba vágta magát). Magyartanárunk megtanította nekünk Arany János: „A tudós macskája” dallamát is. (Ezt is Arany szerezte), aki úgynevezett „füttykomponista” volt, ami azt jelentette, hogy csak elfüttyülni tudta kántor barátjának, aki lekottázta a dallamot. (A szöveg: „Nagy volt hajdan a tudósnak az ő tudománya. De mi haszna, ha kevés volt a vágott dohánya. Könyvet írt a bölcsességről...” stb.).

A katonatisztból testnevelőre váltott *vitész Erdélyi János* is ragaszkodott az énekléshez, amikor kivonultunk a városba. Legtöbbször az „A csitári hegyek alatt...” kezdetű népdalt énekeltük.

A legszebb emlékem is kisdíák koromból maradt. Piarista igazgatóinknak volt egy olyan szokása, hogyha illusztris vendéget fogadtak, azt az egész tanulóiifjúságnak bemutat-ták az aulában, vagy a díszteremben. Így emlékszem Mind-szenty bíboros, Sík Sándor, de különösen Bárdos Lajos látogatására. A díszteremben fogadtuk a híres karnagyot, aki a 6 oszlopban felállított diáksereg és a Nagytemplomban meg-konduló harangszó hallatán azonnal hatásosan rögtönzött: 1 perc alatt megtanította (legtöbbszörrel csak átisméltet-te) a rövidke népdalt:

„Harangoznak a toronyba’ Megy a király a templomba,
Arany csákó a fejében, Magyarország a szívében.”

Majd ezután jött a „mutatvány”: a népdalt 6 szólamú ká-nonban dirigálta, s addig kellett énekelnünk, amíg ki nem hallottuk a harangzúgást. Valóban hallottuk-e, vagy csak hittük, hogy halljuk...? De az élmény a mai napig elkísért.

Nem gondoltam volna, hogy ennek a történetnek kb. 40 év múlva még folytatása lesz. A 80-as évek elején a kar-vezetőként és zenepedagógusként már akkor is országos hírű Bogányi házaspárnál vendégeskedtem. Az asztalnál ült a 4 gyerek is, akik napjainkban már világot járó művészek: Bernadett (1972. fuvola), Gergely (1974. zongora), Tibor (1975. cselló), Bence (1976. fagott). Bárdos Lajos nevét és a régi történetet hallva, a családfő már az asztalnál kórust szervezett. A szülők, a 3 gyerek (mert a legkisebb még karo-nülő volt) és én, a vendég egy 6 szólamú kórust alkottunk. A harangzúgás ugyan „nem jött be”, mivel a szopránok voltak többségben, de ez a zenei élmény engem máig elkísért.

Gimnáziumi csoportkép

KÉT ÉVÜNK AZ ÁLLAMI GIMNÁZIUMBAN

A piaristák 6 éve után az állami gimnázium 2 éve következett. Szerencsére ének-zenei téren itt nem szenvedtünk hátrányt, sőt még többet is kaptunk, elsősorban **Domokos Géza** fizikatanárunktól (Csajkovszkij „1812” c. művét hallgatva még ma is a programzene fogalmára és ennek a táblára rajzolt fázisaira emlékezünk. Ahogy Beethoven „Coriolanus-nyitánya” esetében is.)

Első igazgatónkat, **Szerdahelyi Jánost** még a Zenei lexikon is számon tartja, mint magyarnóta-szerzőt. Ő komponálta például a „Három kislány ül a padon...” kezdetű nótát is. A politikailag legnehezebb tanévben került hozzánk Balassagyarmatról és a következőben már tovább is ment Budapestre. (Későbbi tapasztalt kollégáim mondták, hogy abban az időben több tanár indult el a határszéli városból a fővárosba, de csak a tehetségesek jutottak el oda, a többi itt maradt Vácon). Szerdahelyi tehetséges és becsületes is volt: a balassagyarmati iskolában ma is őrzik emlékét. Csak egy tanévet bírt ki Vácon igazgatóként, mert pl. ilyesmiket kellett neki elrendelnie:

Még az órák előtt – a tanárt várva – énekelnünk kellett. (Akkori repertoárunkból a Sportindulót, a Bunkócskát és Sztálin legkedvesebb grúz dalát, a Szulikót említem.) Énekarunk szerepléséből arra emlékszem, hogy egy Rákóczi úti szavazóhelyiség előtt, vasárnap reggel buzdító csasztkákkal vártuk az alig szállingózó választókat:

*Választ most a dolgozó. Arra ad most választ:
Munka kell és szabadság, ami békét áraszt.
Hej! Csak az, aki ingyenélő, ostoba, mihaszna,
Csak az lapul meg a suton, csak az nem szavaz ma.*

Egy „munkadal” négy sora valahogy megmaradt az emlékezetemben. Ezzel talicskáztuk a földet valamelyik nyári szünetben a fürdő építésénél:

*Felépítjük az uszodát,
A váciak régi álmát.
Fel hát brigád, előre ifjúság...
Megfeszített karjainkkal védjük a hazát.*

A következő tanévben már új igazgatónk volt. **Hadnagy Tibor** igazgató elvtárs a politikai kivonulásokon franciás kiejtéssel biztatott bennünket: „Fiúk, énekeljétek azt a lányszós nótát!” („A rablánc a lábon nehéz volt...” kezdetű Lenin-dalt.) De azt sem feledhetjük el, hogy az 1950-es ballagásunkon is a „Szép gyermekem, jöjj ki a rétre” volt a sláger, mert a „Ballag már a vén diák”-ot nem engedte énekelni. („Szirupos német vadászdallam, az Iglói diákok című filmben fordult elő” – mondta.) Hát ezek az elképzelései nem jöttek be. Történt egy és más még a ballagás előtt.

Eljött a végzősök, azaz a mi szalagavatónk. Először a I.-II.-os lányok a hagyományos szalagot készítették el: zöld szalag fe-

hér számokkal. Ezeket az igazgató nem engedte meg kitűzni, hanem piros szalagot követelt. Mi arra kértük a lányokat, hogy nekünk kék szalagra sárga számokat hímezzenek. Amikor ezt kitűztük és az igazgató meglátta, bejött az osztályba, cionistától kezdve mindenféle reakciónak lehordott bennünket és a kék szalagot azonnal levettette. Azért, hogy mégse teljesítsük teljesen parancsát, valaki szerzett arany színű fém fonalat.

Az utolsó csínytevésünk a gimnáziumban a ballagáson valósult meg. Az igazgató teljesen átszervezte a ballagás rendjét. Elrendelte, hogy a ballagó diákok ünneplőben jöjjenek az iskolába, majd az aulába vonuljanak le kettes sorokban. Innen indulunk a városba a Márcus 15. téri szovjet emlékműhöz és útközben mozgalmi dalokat kell énekelnünk. Ott egy kis búcsúztató műsor lesz, majd ugyanúgy vonulunk vissza a gimnáziumba, de épületen belül is mozgalmi dalokat kell énekelnünk. Ez nekünk sehogy sem tetszett. Azt tudtuk, hogy az épületen kívül be kell tartani a parncsot, de azt elhatároztuk, hogy belül már a hagyományos dalokat fogjuk olyan erővel énekelni, hogy ne lehessen bennünket túlénekelni.

A kivonulás a kíváncsúság szerint meg is történt, mindaddig, amíg vissza nem érkeztünk a gimnázium épületéhez. A kapun ugyan bementünk, de bent egy rövid időre megálltunk, majd Raáb Jata kezdesére elkezdtek üvölni a Ballag már a vén diákot. Az igazgató és az új tanárok igyekeztek elhallgattatni minket, de nem tudtak. Végig a hagyományos ballagási dalokat énekeltek.

A megtorlás az érettségien következett be. Szigorított eljárással folyt, a hírhedt dr. Kárpáti Emil elnöklétével, aki 8 jelöltet buktatott meg – főleg politikai pótkérdések miatt – az 51 érettségizőből.

Egykori osztálytársaimmal gyakran emlegetjük, hogy mennyivel több népdalt, műdalt tudunk mi még ma is, mint például azok a tanítványaink, akiknek még az érettségi találkozón, a „hangulat tetőfokán” is a „Száz forintnak ötven a fele”... kezdetű, „örökbecsű” nóta jut az eszükbe. Persze: tanítványaim számítógépes ismereteit, angol nyelvtudását megtapasztalva, restellkedtem is ama régi iskola miatt, amely nem vértezett fel bennünket ezekkel. De ma már csak addig, amíg nem hallom őket énekelni. A ballagások és egyéb iskolai ünnepek egyenesen borzasztóak voltak a füleimnek, pláne egy fiúiskolában. Később, mikor már „elvegyesedtünk”, valamivel jobb a helyzet, de régebben csak a hangszórók támogatásával lehetett énekelni a ballagási énekeket. Sajnos, szomorú megállapítás, hogy a mai ifjúság nem tud énekelni.

Felnőtt fejjel többen lettek (lettünk) a Szent Anna kórus, vagy a Vox Humana tagjai. Én tanári pályámon a fiúkkal csak a Pithagorasz-tételt, meg az Arkhimédész törvényt mertem elénekelteni, s a ballagási nóták betanításával foglalkoztam.

SAKKÉLET A VÁCI GÉPIPARIBAN

A sakkozást a középiskolákban általában kétféle módon kezelik: vagy *szórakozásként*, tehát a szabadidő eltöltésének egyik formájaként, vagy *sportágként*, versenyeken való részvétellel. Nálunk mindkét felfogás előfordult: kb. a nyolcvanas évek közepéig játéknak tekintettük, utána eredményes versenysportágunkká vált. (Természetesen a két korszak között jelentős átfedések voltak.) Az alábbiakban a szórakoztató jelleggel, bővebben a versenyeredményekkel csak adatszérien és képanyagok bemutatásával foglalkozom.

Annak, hogy a matematika tanítása mellett a sakkélet iskolai szervezésével dolgoztam 30 éven át, az én sakkózi múltam volt az oka. Az egyetemi évek után ugyanis az elhelyező bizottság a mezőkövesdi gimnázium tanári állását ajánlotta fel, amely nekem sehogy sem volt ínyemre, a szülőhelyemtől, Váctól való távolság miatt, de azért sem, mert a budapesti egyetemek sakk válogatottjának a tagja voltam és két fővárosi sakk-körben is oktattam. Ezért elhatároztam, hogy magam keresek munkát, lehetőleg a lakóhelyemen. Elsőnek a volt középiskolám épületében működő, azokban az években alakult gépipari technikumot kerestem fel, amelynek kollégiuma is volt 196 tanulóval, igazgatóval és mellékfoglalkozású nevelőkkel. Nagyon kellett volna egy főhivatású nevelőtanár is, de az igazgató a fiatal korom (22 év) miatt habozott az alkalmazással. (Még 21 éves, végzett szakmunkások is voltak a nappali tagozatos tanulók között.) A „rend kedvéért” azért tett velem egy körutat a tanulólhelyiségekbe. Hát: volt ahol tanultak is és segíteni lehetett egy-egy matematika feladat megoldásában, de legtöbbször csak hangoskodtak, egyik helyen éppen egy befejezett sakkparti miatt. Ez a szituáció jól jött: a győztest mindjárt kihívtam egy „vakpartira”, ahol persze csak én fordítottam hátat a táblának és elég hamar győztem. Ezek a gyerekek – és persze az igazgató – ilyesféle produkciót még sohasem láttak, s ez hozzásegített ahhoz, hogy 1954. szeptember 1-től a kollégium nevelője, az iskola óraadó tanára és az I.C osztályfőnöke legyek. Innen számítom az iskola sakk történetét.

A hatvanas években egy-egy kiváló sakkozóink már akadt, pl. *Papp Miklós*, *Pádár Sándor*, *Herczeg Oszkár*, *Molnár Nándor*. Ezekkel a tehetséges gyerekekkel nemigen foglalkoztam. Olyan időszak volt ez, amikor a tantestület energiáit (és az enyémet is) lekötötte az asszisztálás az iskola „királyainak és vezéreinek” (az igazgatóknak és helyetteseiknek) a páros mérkőzéseikhez, amelyek egyáltalán nem a sakk szabályai szerint zajlottak. (ti. egy „partiban” többen is mattot kaptak).

Az utolsó technikus évfolyamokban – ezek már a hetvenes évek – igen sok sakkozás iránt érdeklődő tanulónk volt. Szaporodtak a kollégák által elkobzott zsebsakk készletek, és én azon gondolkodtam, hogyan lehetne ezt az érdeklődést a logikai készség fejlesztése, s így közvetve a matematika tanításának eredményesebbé tétele szempont-

jából kamatoztatni. A versenyszerű sakkozás iskolai szintű megteremtésében akkor még nem láttam annyi fantáziát, mint a „Sakk és logika” elnevezésű megfejtő versenyben, amelyben a sakkozni szerető tanulók az „árukapcsolás” révén logikai feladatokkal ismerkedhetnek meg. Kezdetben a sakkfeladvány töltötte be a vonzerő szerepét, s a fejtő gárda csak „kötelességből” oldott meg – viszonylag könnyű – logikai feladatot is. Amikor azonban rájöttek ez utóbbi „ízére”, az igényesség fokozásával már meglepő eredményt produkáltak. A legjobbakra ma is emlékszem: *Rusó Gyulára*, *Galacz Istvánra* és *Veréb Andrásra*. Ekkor kezdtem el azoknak a sakk témájú matematika - feladatoknak a gyűjtését és készítését, amelyekből évtizedek múltán két könyvet is írtam.

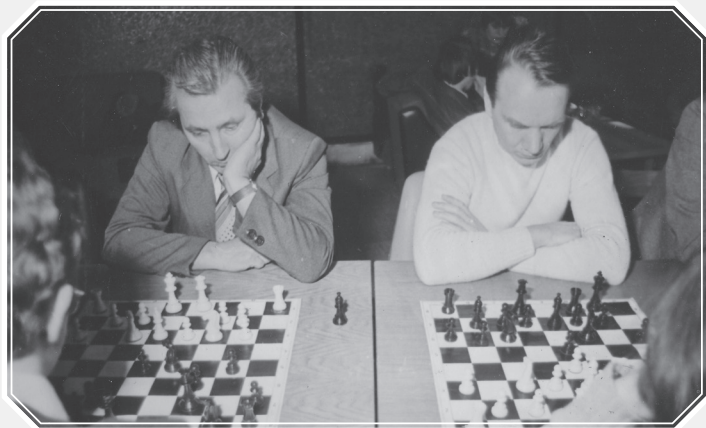
Egy későbbi tanévben arra kaptam *dr. Molnár Lajos* igazgatóunktól lehetőséget, hogy „sakkmatematika” néven szereplő heti 1 órás, kötelezően választható, órarendbe iktatott tárgyat taníthassak az egyik első osztályunk fél tanulócsoportjában, általam szerkesztett feladatlapok felhasználásával.

A hetvenes évek végétől, ha egy Pest megyei általános iskolában jól sakkozó gyerek akadt, a tanárok őt a váci Löwy „sakk-középiskolába” irányították. A legtöbb jól sakkozó gyerekre *Solymosi László* dunakeszi kolléga hívta fel a figyelmet, aki akkor (és azóta is) a Pest Megyei Sakkszövetség elnöke. Így került hozzánk például *Szenczy Sándor* Százhalombattáról, aki jelenleg is a Baptista Szeretetszolgálat elnöke.

Szenczy a jobb szélén állva nézi a csapatvezető és az éltáblás Kármán Lajos játszmáját

A középiskolás Diákolimpia 1976-ban indult, melynek országos döntőjébe a 19 megyei bajnok mellett 5 fővárosi csapatot hívtak meg. A diákolimpiákon váltak két évtizeden át országos hírűvé sakkozóink. A fiúk 1978 és 1993 között csaknem minden évben, majd 1994 és 1998 között

**Egy tanárok-diákok mérkőzésen
Bolvári Péter és Cserny Péter kollégáim**

ötször nyerték meg a megyei bajnokságot, és kerültek az országos döntőbe, ahol két ízben bronzérmeket is szereztek.

A korábbi évek éltáblásai voltak még: *Cseke Richárd* és *Bagyánszki Attila*. Sorozatos részvételünket a Magyar Sakkszövetség azzal ismerte el, hogy 1995-ben Váccon mi rendezhettük meg az országos döntőt.

**A képen Dudás János, Vass Attila,
Szován Károly, Szücs Ervin**

A lányok az 1987., 1988., 1989., 1991. években, majd 1996 és 2000 között „zsinórban”, tehát összesen kilencszer nyerték megyei bajnokságot. Az országos döntőben 6. volt a legjobb helyezésük.

A későbbi évek kiemelkedő sakkozólányai voltak még: *Kovács Anita* és *Tölgyesi Andrea*.

**A képen Fonád Szilvia, Viola Zsuzsa,
Kövesi Regina, Franyó Ildikó és Kalácska Barbara**

**A „Sakk és a logika” elnevezésű
megfejtési verseny eszköze, egy üvegezett tárló**

**Haág Ervin mesteredző bemutat egy játszmát a
kollégiumi udvar szabadtéri sakktábláján**

VÁROSTÖRTÉNET MATEMATIKÁVAL

Minden iskolában jelen vannak a tehetséges gyerekek, de nem mindegyik tehetségét ismerik fel időben a pedagógusok. Ennek okai sokfélék. Ott van közöttük az is, hogy a különböző tehetségfajták más és más életkorban jelentkeznek. Így a matematikai tehetség igen korán, esetleg már a korai gyermekkorban, a humán irányultságú viszont csak a középiskola vége felé, vagy felnőtt korban. Ez az oka annak, hogy míg a tehetségkutató matematikai tanulmányi versenyek egymást érik az általános és középiskolákban, az irodalmi és történelmi megmérettetések száma jóval kevesebb. Így aztán gyakran előfordul, hogy már „elkötelezte” magát a matematikának az a gyerek, aki a humán tudományok művelésében talán többre lenne képes.

Ebből az alaphelyzetből született annak a versenynek az ötlete, melyben a versenyzőknek meglehetősen nehéz matematika feladatok megoldása után még szorgos könyvtári kutatómunkát is kellett végezni. Néhány példa, melyet egy várostörténeti versenyre készítettem:

1. *Hány négyzet van a sakktáblán? Mekkora ezek összterülete? A területnek ez a mérőszáma egy négyjegyű szám, mely évszámnak is tekinthető. Mi volt az a világhírű sporttörténeti esemény ebben az évben, amelyre a váciak különösen büszkék voltak?* **Megoldás:** Az évszám: 1968, a mexikóvárosi olimpia éve. Ennek kajak egyes versenyszámában, 1000 méteren győzött a váci HESZ MIHÁLY.

2. *Ritka az olyan év, amelynek február hónapjában 5 hétfő van. Századunkban ez mindössze négyszer fordult elő. Az egyik ilyen évben, de egy őszi hónapban hunyt el az a híres művész, aki korábban váci diák volt. Nevezétek meg őt!* **Megoldás:** LOTZ KÁROLY festőművész, aki 1904-ben halt meg.

3. *Melyik az a négyjegyű szám, amelyet a 9-cel való szorzás „megfordít”? (Azaz: a szorzat jegyei ugyanazokat a számjegyeket tartalmazzák, mint amelyek a keresett szorzandóban vannak, csak fordított sorrendben.) Az eredeti számnak cseréljétek fel két számjegyét úgy, hogy az így kapott évszám, egy váci iskola névadójának születési évszáma legyen. Fogalmazzátok meg az illető személy Váchoz fűződő kapcsolatait!* **Megoldás:** A keresett négyjegyű szám az 1089. A számjegy - cserékkel előállítható számok közül 1809 a megoldás. Ebben az évben született FÖLDVÁRY KÁROLY, a szabadságharc váci csatájának hőse.

4. *Egy kétjegyű prímszámból, meg annak az ötszöröséből előállított évben egy templom építését fejezték be Vácon. Hány toronnyal készült el?* **Megoldás:** A váci templomok általában a XVIII. században épültek, így az 1785-ös évszám könnyen adódik. A helytörténeti kérdés jóval nehezebb volt: a megoldást jelentő református templom torony nélkül készült el, a jelenlegit később építették hozzá.

5. *Keressetek olyan négyjegyű számokat, amelyek 2 db kétjegyű prímszám egymás után írásából keletkeztek és oszthatók a két prímszám számtani közepével! Válasszátok ki közülük azt, amelyben – ha évszámként kezeljük – országgyűlési választások voltak. Melyik párt nyert Vácon?* **Megoldás:** Az évszám: 1947 Vácon a Magyar Függetlenségi Párt (Pfeiffer Zoltán pártja) győzött.

6. *Oldjuk meg az alábbi számkeresztrejtvényt, majd a fősorok életrajzi (születési, ill. halálozási) adataiból állapítsuk meg, hogy ki volt az egyik váci oktatási intézménynek a névadója.*

Vízszintes

- jegyeinek összege annyi, mint a vízszintes e)
- az ennél 1-gyel nagyobb szám osztható e)-vel
- prímszám
- 1-gyel nagyobb a vízszintes g) 2,5 szeresénél
- ennyi olyan kétjegyű szám van, amelynek első jegye kisebb a másodiknál
- egy kétjegyű szám négyzete

Függőleges

- a jegyek szorzata négyzetszám
- hány cm^3 annak a négyzetnek a területe, amelynél 1 cm-rel hosszabb oldalú négyzet területe 59 cm^2 -rel nagyobb?
- a jegyek mindig 1-gyel csökkennek
- két szomszédos egész szám szorzata

a	b		c
d		e	
f		g	
h			

Megoldás: KARACS TERÉZ (1808-1892)

VÁCI UTCÁK ELNEVEZÉSE, NÉVADÓI

Mint váci lokálpatriótát, mindig érdekelt az utcák elnevezésének logikája, és próbáltam a döntéshozókat egy-egy újságcikkkel segíteni. Az ifjúságot pedig komplex (matematika + várostörténet) versenyfeladatok készítésével igyekeztem egy új, érdekes cél felé terelni.

Természetes elnevezésű közterületeink

Az épületekről, építményekről elnevezett utcák neve általában tartósan megmarad, ha az épület is olyan, hogy dacol az idővel. Ilyenek a *Kálvária*, *Kápolna* és *Kőhid utcák*, a *Vár lépcső*, a *Vöröskereszt sor*, (Sajnálatos, hogy nincs *Székesegyház tér* és *Kőkapu utca*, pedig lehetne.) Reméljük, hogy hosszabb időt megérnek majd a *Stadion*, *Piac* és *Fürdő utcák*, valamint a *Posta-park*, bár ezek újabb keletű épületekről lettek elnevezve. A *Híradó*, a *Honvéd*, a *Lemez*, a *Fonó*, a *Költő* és a *Vám utcák* megszűnt funkciójú épületek emlékét őrzik.

Átkeresztelésük azonban nem lenne célszerű, mert azazal a helytörténet lenne szegényebb. Olyan épületünk is van, amelynek funkcióváltását követte az utcanév váltása is. (*Sörház utca - Fürdő utca.*) Idegenforgalmi szempontból leginkább zavaró, ha az intézmény, amelyről az utcát elnevezték, máshová költözik. Ez még a helybelieknek is gondot okozhat, mert a megszokás nagy úr. Ilyen a *Kórház utca* mellett a *Múzeum utca*. Az építményeknél jobban dacol az idővel a táj. Célszerűbb ennek elemeit felhasználni az elnevezéseknél. Mindennél jobban tájolja az idegent az, hogy a Duna közelében keresse a *Duna*, a *Vízimalom*, a *Zátony utcákat*, a *Rév*, a *Hal*, a *Halász* és a *Horgász közöket*, valamint – némi asszociációval – a *Molnár* és a *Tímár utcákat*. Hasonlóképpen, a hegyvidékhez köthető – a név alapján elindulva – a *Naszály*, a *Gombás*, a *Törökhegyi*, a *Papvölgyi*, a *Kiszobrák*, a *Cserhát* és a *Törökhegyi utcák*.

Praktikusak azok az utcanévek is, amelyekből egyértelműen kiolvasható a városrész (*Földvári tér*, *Kisváci köz*, *Burgundia*, *Tabán* és *Luxemburg utcák*). Bár a sok a jóból is megárt: van *Deákvári főtér*, *főút* és *fásor* is.

Eligazító jellegűek, természetes irányjelzők azok az útnevezések, amelyek a megfelelő település felé haladó irányt jelölik (*Balassagyarmati*, *Rádi*, *Kosdi utak*). A *Verőcei* és a *Nógrádi utcák* neve azonban már nem az irányra, inkább csak egy település közelségére utal.

Mesterséges elnevezésű közterületek

Ez az utcanévtípus általában semmiféle kapcsolatban nincs a tájjal. Az utcanévet ilyenkor rendszerint valamilyen hivatalnok adja felsőbb utasításra, vagy bizottsági javaslatra. Két fő csoportjánál kiemeljük az előnyeiket, de a hátrányokról sem feledkezünk meg,

Utcanévbokrok. A gyorsan fejlődő városrészeknél (például Deákváron) alkalmazták ezeket. Előnyük: a tájékozódást segítik, mert az utcanévből rögtön meg lehet tudni, hogy a város melyik részén van. A hátrány az, ha kivétel is akad. Például

– festőkről: *Munkácsy Mihály*, *Szinyei Merse Pál*, *Lotz Károly*, *Paál László utcák* együtt, de a *Fényes Adolf*, *Barabás Miklós*, *Végh Dezső utcák* a város különböző részein találhatóak.

– madarokról: *Fácán*, *Fürj*, *Gerle*, *Harkály*, *Sirály*, *Rigó*, *Kakukk*, *Sas utcák* együtt, de a *Fecske*, *Pacsirta*, *Galamb utca* (és köz) máshol van.

Virágokról elnevezett utcanévbokor kettő is van: Deákváron (*Gyöngyvirág*, *Hóvirág*, *Ibolya*, *Szegfű*, *Rezeda*, *Rozmaring*, *Tulipán utcák*) és a MÁV-telepen (*Mályva*, *Viola*, *Orgona*, *Nárcisz*, *Jázmin*, *Tátika utcák*). De a *Liliom* és a *Rózsa utcák*, valamint a *Rózsa-köz* egyik “bokorba” sem fért bele. Nem sikerült “bebokrosítani” a fajfajtaokról elnevezett utcákat sem. Az *Akácfa*, *Hársfa*, *Eperfa*, *Diófa*, *Zöldfa*, *Jegenye*, *Fűz utcák* a város különböző részein találhatóak. Kivétel nélküli utcanév- bokrok viszont a *Dolmány - Kucsma - Suba utcák*; *Levél - Virág - Bimbó - Ág - Lomb - Szirom - Gyökér - Bokor utcák*; *Tavaszi - Nyár - Ősz - Tél utcák*; *Pásztor - Szekeres - Juhász - Arató utcák*.

Váci utcák névadói

Oldjuk meg az alábbi feladatokat, majd a végeredményt értelmezzük évszámként és találjunk olyan személyt (akár többet is), aki abban az évben Vácon lakott és jelenleg utca van róla elnevezve.

1. Melyik az a legkisebb szám, amelyben a számjegyek szorzata 504? **Megoldás:** Ez a szám az 1789, mert $1 \times 7 \times 8 \times 9 = 504$. Dombay Sándor 1787-től Vác polgármestere volt, 1790-ben bírónak választották.

2. Melyik az a négyjegyű prímszám, amelynek minden számjegye 0-tól különböző négyzetszám? **Megoldás:** A feltételnek megfelelő prímszámok: 1499 és 1949. Báthori Miklós (1440-1506), 1474-től haláláig váci püspök volt. Bán Márton (1884-1968) generációkat tanító váci piarista volt.

3. Két négyzet alakú telek egy-egy oldalának különbsége 3 m, a területek különbsége 2650,5 m². Hány m a kisebbik telek kerülete? **Megoldás:** 1761 m. Eszterházy Károly (1725-1799), aki 1759-1762 között váci püspök volt,

4. Melyek azok a négyjegyű páratlan palindrom számok, amelyeknek mindegyik számjegye köbszám? **Megoldás:** 1881; 1111; 1001. Közülük csak az 1881-hez tartozhat utcanévadó, de ehhez több is: Argenti Döme (1809-1893) homeopata orvos; Bauer Udvardy Mihály (1869-1934) rajztanár, Deákvár egyik alapítója; Fekete Károly (1822-1889) a Siketnéma Intézet igazgatója; Karscsú Arzén (1827-1893) váci ferences házfőnök a város történetírója.

5. Melyik az a legkisebb pozitív egész szám, amelynek 5250-szerese köbszám? **Megoldás:** Ez a szám az 1764. Kép János (1720-1795) váci bíró. A polgárosodási törekvések egyik vezéralakja.

RIPORTALANY IS VOLTAM

A kisváci Árpád Fejedelem Általános Iskolát mindig nagyra becsültem magas színvonaláért, remek tantestületéért és igazgatóiért. A város legjobb általános iskolájának tartottam. Fiam is oda járt, de még én is az elődjébe, a Református Elemi Népiskolába. Ezért megtiszteltetésnek vettem, hogy egy – a tanulók számára a Népszabadság által kiírt pályázatra – engem szemeltek ki riportalanynak. Örömmel fogadtam tehát a 3 kislányból álló riportercsapatot. Sajnos csak egyikük nevére emlékszem, *Majer Melindára*, aki később a mi középiskolánk tanulója lett. (2000-ben kitűnő eredménnyel érettségizett, „mellesleg” junior világbajnoki helyezett evezős volt. Ma kétgyermekes anyuka, közgazdász.) A kislányok alábbi riportját a Népszabadság is leközlölte, 1998. márc. 19-i számában (A riporttal II. díjat nyertek. Az I. díjas csapat riportalánya *Sára Sándor* volt.)

A TANÁR ÚR IS ISKOLATÁRSUNK VOLT

...*Ujvári István, a váci Boronkay György Műszaki Középiscola Apáczai Csere János-díjas tanára, számos matematikai tan- és segédkönyv írója. Tehetségkutató matematikaversenyen tanévenként mintegy 5000 diák vesz részt. Amikor először megkerestük, le akart beszélni bennünket. „Nem biztos, hogy megfelelek a versenykiírásnak. Az a tanár, aki tanítási tapasztalatait könyvekben megírja, a pedagógia és a tudomány viszonyában csak valahol „középen” foglal helyet”. Aztán kötélnék állt, olvasva, hogy az interjú ürügyén volt iskolájáról, tanítójáról is szót ejtethet. Örültünk ennek, mert úgy gondoljuk, hogy nincs olyan matematikatanár a megyében, sőt talán az országban, sem, aki ne találkozott volna a nevével, könyveivel vagy agyafűrt feladataival. Osztályunk életét már jó néhányszor megkeserítette az utóbbiakkal, mivel ötödikes korunk óta részt veszünk versenyein.*

– **A Református Elemi Népiskola az Árpád Fejedelem Általános Iskola jogelődje volt. Hogyan emlékszik vissza elemista éveire, első tanítójára?**

– Röviden: szegénység az anyagi javakban, gazdagság a szellemiekben. Olyan szegények voltunk, hogy télen magunk vittük a fát a fűtéshez. Szeretettel gondolok vissza legkedvesebb tanítómra, *Suba Vilmosra*, aki maga készítette a szemléltető eszközöket, és az összevont osztályokban is a kor színvonalát meghaladó tanítási módszereket használta, amilyeneket később a gimnáziumban sem tapasztaltam, sőt, ma is hiányzik sok kollégám pedagógiai gyakorlatából. Pedig jó lenne, ha megtanulnák, mert ismét fenyeget a nagy létszámú osztályok rémképe.

– **Mi az a tulajdonsága, amely már gyermekkorában is feltűnő volt?**

– Talán a rendszerezési igény. Szeretem a tárgyakat, a fogalmakat, az eszméket - általában mindent - a „helyükre tenni”. Környezetemben sokan „rendmániákusnak” is tartanak.

– **A váci Piarista Gimnázium meghatározó volt-e későbbi tanári pályáján?**

– Természetesen. Sok jó, és néhány feledhető emlékem maradt. Osztályfőnöki módszereim kialakításakor – tanári pá-

lyám elején – volt piarista osztályfőnököm, *dr. Rassovszky Kálmán* módszereire gondoltam. Matematikatanárim módszertani kultúrája azonban már nem érte el a kisváci tanító báciét: általában csak kevesen értettük meg a magyarázataikat. Igaz, hatvannyolcan voltunk egy osztályban, s a fegyelmezés elvonta a tanári energia javát. Bár egy franciatanárunk ezt is kiválóan végezte, és a magas szintű tanítás mellett szeme villanásával is ráncba szedte az osztályt. Az én helyzetem még abban is különbözött a többiekétől, hogy egyfajta kisebbségi sors volt a reformátusoké, s állandóan bizonyítanom kellett, főleg az alsó osztályokban.

– **Mi indította el a tanári pályán?**

– Talán az, hogy egyik matematikatanárom sűrűn rám bízta néhány gyenge tanuló korrepetálását, s az új anyag-részek előadását, sőt nagy titokban az egész osztályunk dolgozatainak kijavítását is. Egy idő után úgy „elszemtele-
nedtem”, hogy a dolgozatokra már nemcsak a jegyet írtam rá, hanem a megjegyzéseket is. Egyszer a padtársam észre-
vette, hogy az én írásom és az az írás, amellyel a dolgozatát javították, megegyezik. Azzal magyaráztam meg, hogy a sok szám írása hasonlóvá tette az írásunkat.

– **Mindig matematikatanár akart lenni?**

– Nem. A jogi egyetemre is gondoltam. De ez 1950-ben politikailag rázós terület volt.

– **Mikor és hogyan indította a matematikai tehetség-gondozást?**

– Amikor lehetett, körülbelül tizenöt évvel ezelőtt. Addig az „esélyegyenlőség biztosítása” volt a „szent tehén”, és energiánk javát a felzárkóztatás kötötte le.

– **Volt már olyan matematikai feladat, amelyik kifogott a tanár úron?**

– Gyakran megesett, de éppen ezért papírt tartok az éjeliszekrényemen, hogy ha éjjel eszembe jut a megoldás, rögtön leírassam. *Varga Tamás*, aki az egyetemen tanított bennünket, egyszer azt állította: ha verseny rendeznének a tanárok és diákok között az utóbbiak feladataiból, azt biztosan a diákok nyernék. Hiszen a gyerekek agya olyan, mint a reflektor. Csak egy helyre világít. A tanáré egy hagyományos villanykörtehez hasonlítható: mindenhová jut a fényből, bevilágítja a környéket is.

– **Nagyra értékeli a gyerekek kreativitását? Mindig meg tudják lépni valami újféle feladatmegoldással?**

– Legalábbis gyakran, és ez nagy öröm. Az idei Radnóti-versenyen például kitűztem ezt a feladatot: „Egy négyzet alapú tortát három vágással darabolj fel úgy, hogy akár három, akár négy gyerek között egyenlő részben lehessen szétosztani!” Ennek a verseny előtt csak egyetlen megoldását ismertem, amelynél a vágások a szélekkel párhuzamosan történtek. A gyerekek a versenyen még hármat összehoztak, ferde vágásokat is alkalmazva.

– **Kiszámította-e már, hogy pályafutása során hány gyerekek fordult meg a keze alatt?**

– Nem. De Pest és Dél-Nógrád megye műszaki emberei nagyrészt a mi iskolánkban végeztek. Mostanában pedig „polgármesterképzővé” is vált az iskolánk.

– **Milyen diák az ideálja?**

– Aki tanulmányi munkáját magas szinten végzi, mégis van ideje sportra, zenére, hobbitra.

– **Mit tart a legrosszabb emberi tulajdonságnak?**

– Kollégánál az irigységet, tanulónál a hálátlanságot. Bár az előzőn hamar túlteszem magam, gondolva a székely közmondásra: „Inkább legyen ezer irigyed, mint egy szánód!”

– **Mit tart a legjobb emberi tulajdonságnak?**

– Az optimizmust.

– **Fiára - aki szintén a mi iskolánkba járt - mint természettudományos tárgyakból kiemelkedő versenyzőre emlékeznek még ma is tanárai. Ezzel érdemelte ki az Árpád- emlékérmét is. Miért választott mégis humán pályát?**

– Ez nagyon jó kérdés, mert rávilágít arra, hogy a tehetség-gondozáshoz is jó pedagógiai érzék kell. Nem véletlenül szerepel a tanárok tízparancsolatában: „Ne tömd az anyagot a tanítványaidba, hanem ösztönözd őket értelmes ta-

nulásra!” A ti iskolátokban nagyon jó indítást kapott minden természettudományos tárgyban. A gimnáziumban aztán két különböző stílusú tanárral találkozott, éppen a legfontosabb tárgyakban: az egyik „mázsányi” közepes feladattal ölte ki az érdeklődést belőle, a másik pedig kedve, akarata ellenére űzte, hajtotta a versenyekre. Ezért fordult aztán a humán tárgyak felé. Jelenleg művészettörténész doktorandus. Egy kicsit irigylem is, hogy egész életét a művészeteknek szentelheti, ami nekem csak kikapcsolódásként adatott meg.

– **Tudjuk, hogy sakkozni is szeret.**

Hogyan tanulta meg?

– Szinte véletlenül. A háború végét a kisváci paplak pincéjében éltük át. Ott találtam egy csomó ifjúsági lapot sakkrovattal, számomra akkor ismeretlen játszmaleírással. Amíg kislabizáltam, a gyertyafénynél elrontottam a szememet, azóta vagyok szemüveges. De a sakk sok örömet is szerzett: régebben a versenyzésben, a feladványfejtésben, jelenleg tanítványaim gondolkodásfejlesztésében. A Sakkmatematika című könyvemnek lényegében a tanítványaim voltak a társszerzői.

– **Mit vár a sorstól az elkövetkező években?**

– A pedagógus optimizmus nélkül ugyan valós, de szomorú jelenség. Én is bízom abban, hogy ezek a nehezebb esztendőök az ifjúság számára egykor majd elmúlt, rossz emlékek maradnak csak.

– **Mit kíván a tanuló ifjúságnak?**

– A mi egykori gimnáziumi osztályunk negyvenöt évvel az érettségi után is évente találkozik. A mai diákoknak is olyan közös emlékeket, élményeket kívánok, melyek majd ennyi év után is összekötik őket, legalább évenként egy-két napra.

... Ezt a riportot jóval megelőzően, középiskolás diákjaimmal való beszélgetés is megjelent az iskola diáklapjában, a LŐ-LAP-ban 1988 márciusában. Néhány érdekes kérdést (és zárójeles választ) onnan idézek:

Mi volt a kedvenc tantárgya? (Matematika, magyar, latin.)

Mi szeretett volna lenni gyerekkorában? (Tanár vagy jogász.)

Mit tart a legrosszabb emberi tulajdonságnak? (Kollégánál az irigységet, tanulónál a hálátlanságot.)

Mit tart a legjobb emberi tulajdonságnak? (Az optimizmust.)

Mi a véleménye a diákok öltözködéséről? (A koptatott farmereseket az építkezésekre küldeném.)

Mi a véleménye a diákok hajviseletéről? (Túl sok hajatok van!)

Milyen a férfi, illetve női ideálja? (Hivatáscentrikus férfi, családcentrikus nő.)

Legkedvesebb filmszínésze? (Audrey Hepburn)

Milyen fajta zenét szeret? (Szimfonikus zenét, operát, kórusmuzsikát.)

Mi a kedvenc itala? (40 csepp száraz vörösbor.)

Kedvenc rajzfilmje, mesefigurája? (A Frédi és Béli.)

Milyen sportágat űz a sakkon kívül? (Bizonyos testsúlyon felül legfeljebb az asztaliteniszt.)

INTERJÚ A 80 ÉVES UJVÁRI TANÁR ÚRRAL

Az alábbi interjút PÁDÁR SÁNDOR 1962-ben végzet öregdiákom készítette velem. Őrá különösen büszke vagyok, nagyívű életpályája és bölcsessége miatt. Tanácsait gyakran igénybe veszem. Az interjú 2012 júniusában jelent meg Öregdiákok Hírlevelében.

Pádár Sándor: Kedves Tanár Úr! E lap olvasói jórészt olyanok, akik ezt az iskolát csak tanulmányaik 4 éve alatt ismerték, akkor is tanulói „alulnézetből”, viszont kíváncsiak arra a 4 évtizedre is amelyeket a tanár úr itt töltött a katedrán. Mondana ebből részletek?

Ujvári István: Szívesen. Kezdjük egy korrekcióval: az iskolával való kapcsolat, jóval több, mint 40 év. Ezek csak az aktív tanári évek. Megelőzi néhány hónap szerződéses munkaviszony, amikor egyetemistaként kollégiumi nevelő is voltam itt, valamint a hivatalos nyugdíjazást követő évek, óraadó minőségben. Ezeket követően is az iskola múltjával (évkönyv-szerkesztés, iskolamúzeum) és az öregdiákok szervezésével foglalkozom. Mindez megközelíti a 6 évtizedet. Ilyen hosszú idő alatt az iskola is sokat változott. Én legszívesebben korszakokra bontanám ezt és a meghatározó igazgatók nevéhez kötném. Így lenne:

- Gyalmos-korszak (1950-1959)
- Mérnök-igazgatói éra (1959-1975)
- A dr. Molnár Lajoshoz (1975-2006), majd Fábíán Gáborhoz (2006-tól) kapcsolódó tanévek.

P.S.: Lehetne ezeket a korszakokat néhány találó mondattal jellemezni?

U. I.: Megpróbálhatom. Az első igazi „hőskor” volt. A tantesület tapasztalatlanságából, a forradalom iskolánkhoz kapcsolódó eseményeinek következményeiből az óriási tapasztalattal és tekintéllyel rendelkező dr. Gyalmos János igazgató mentett ki bennünket. Ebben az új iskolatípusban a tanulói összetétel olyan volt, hogy a városi közvélemény inkább valamiféle „nívósabb inasiskolának” aposztrofált minket.

A mérnökigazgatók meglehetősen különböző dolgokra helyezték a hangsúlyt. Volt, aki (gyakori távollétével) előidézte a lazaságot és volt, aki katonás fegyelmet követelt. Az egyik a helyi pártszervek minden kívánságát (pl. társadalmi munkák) végrehajtotta és volt, aki csak az iskolát fejlesztette. (Hőközpont, tanüzem-bővítés). Ezek az évek voltak a kabinetrendszerre való átállás, a sportpálya-építés, és a szemléltetőeszköz-készítés, de a régi tablók elégetésének időszaka is. Ami közös volt: a gyakorlati munka és a műszaki elméleti tárgyak elsődlegessége, melyeknek a közismereti tárgyak csak „szolgálóleányai”.

Dr. Molnár Lajos 31 éve alatt az iskola legalább annyit fejlődött, mint az öt megelőző 25 évben. Ez köszönhető a fenntartó szervekkel való jó kapcsolatának is, (ami már a város lett), de döntően emberi tulajdonságainak (hivatásérzet, kompromisszumkészség, stb.) Szervezési újításai – főleg a kéttannyelvű előkészítők és a tehetséggondozás terén – a valamikori „középkáderképzőt” az ország legjobb

szakközépiskolái közé vitték. Nagy érdemei vannak még az új iskolaépület körül, mely – bár kikerült a város központjából – a legszebb váci iskola lett.

Fábíán Gábor első igazgatói éveiben töretlenül emelkedett hírnevünk, melyet elsősorban a sorozatban és több tárgyban elért országos versenyeredmények táplálnak.

De az igazgató – mint egykori tanulómk és kollégánk – érdekeny az iskola múltjára is. Céltudatossága, határozottsága biztatónak látszik az iskola jövőjét tekintve a következő – bizonyára sok új problémát felvető – évekhez is.

P.S.: Ahogy az imént név szerint három igazgatót, úgy néhány tanárt is ki tudna emelni a sok százból?

U.I.: Hát ezt már nehezebb, mert egyrészt sok kedves, nagyszerű kollégám volt, másrészt a mostani kollégákat (főleg a nyelvtanárokat) alig ismerem, pedig bizonyára akad köztük sok kiváló. De itt is segít egy kicsit a kategorizálás.

A középiskolai tanári pályán 4 szintet kell vizsgálni: milyen a tanítási, a nevelési, a tudományos és a szervezési teljesítménye az illetőnek. Így tehát a 4 legjobbat kellene megneveznem volt kollégáim közül, de csak 3-at fogok, mert

– Boronkay Gyuri bácsi az oktatásban is, a nevelésben is felülmúlhatatlan volt. Erről sokan meggyőződhetnek, hiszen közel 1 évtizeden át sok száz diákot tanított, akik az Évkönyvben oldalakon keresztül emlékeznek rá.

– Ami a „tudományos” kritériumokat illeti, az középiskolai tanárnál azt jelenti, hogy szaktárgyában tudományos szinten otthonos és a közlendő ismereteket didaktikai szempontból is kifogástalanul adja tovább. Tehát nem olyan, akiről a diákjai azt mondják, hogy „mindent tud, csak tanítani nem”, de az sem, aki nem tart lépést saját tudománya fejlődésével. („Elszürkült”, mondják rá a kollégái.) Sok kiváló kollégám közül én ebben a témában Papházi Tivadart nevezném meg, aki mindkét szaktárgyát, a magyar nyelv és irodalmat, valamint a történelmet kiválóan tanította.

– Szervező zseninek Hirling Józsefet, egykori tanítványunkból később műszaki igazgatóhelyettesé avansált gépészmérnök kollégámat tartom. Amikor szakközépiskolánk a profilváltás korát élte, az csaknem egyenlő volt egy iskolaalapítással, hiszen a régi gépipariból jutottunk el az informatikai középiskoláig. Hirling kolléga fémmel, fával, hegesztőpisztollyal, vagy rajztáblán egyformán kiválóan dolgozott, s ezekbe a munkákba a tanulói csoportokat is bevonta, hatással volt a diákok többségére.

P.S.: Engedjen meg egy személyes kérdést. Hogyan értékeli saját munkásságát a fenti négy területen?

U.I.: Talán mindegyikbe „beleférnék”, csak kérdés, hogy hányadik helyen.

– A matematika tanításában az első 5 év a „tanulva tanításról” szólt. A következő években igyekeztem „a gyerek fejét belülről megismerni”, ebben a korrepetálás segített leginkább. Ezt ötvöztem a budapesti Pedagógiai Könyvtár heti meglátogatásával.

– A nevelés terén a volt piarista osztályfőnökeim példáját vettem át az osztályaim közösségi nevelésében. („Mintaosztály”. „Mi vagyunk a legjobbak”. stb.) Hangsúlyozottan kezeltem a hazafias nevelést, a 60-as években is. (Két osztályommal is a Felvidékre kirándultunk, a Jókai: Lőcsei fehér asszony és a Mikszáth: A fekete város c. történelmi regények kötelező elolvasása után, a helyszínek megkeresésére. (Néhány évtizeddel megelőzve a mostani oktatási kormányzati terveket.)

– Tudományos munkám a matematika tanításának és az iskolai tehetséggondozásnak a területére terjedt ki, melyhez az alapokat a 70-es években a budapesti Pedagógiai Könyvtár rendszeres, heti látogatásával, majd ezeket az ismereteket gyakorlati tanítási tapasztalatokkal ötvözve, több tankönyvvel, még több segédkönyvvel és szakcikkkel dokumentáltam.

– Leginkább mégis „szervező tanárnak” tartom magam. Ebben a témakörben két fő és több melléktevékenységem volt az iskolában: az Észak-Pest Megyei Matematikai Tehetségfejlesztő Központ megszervezése, mely tanéven-

ként 5-6000 tanulót és kb. 200 iskola 1000 matematika tanárát foglalkoztatta másfél évtizeden át, és a szintén hosszú ideig vezetett, országos eredményeket is produkáló sakkcsapat. Ezek mellett szerveztem ifjúsági vetélkedőket, 25 évig voltam pályaválasztási felelős, órarendkészítő, stb. Jelenleg a Boronkay Baráti Kör szervezésében segítek.

P.S.: Végezetül hadd kérdezem meg, hogy kire emlékszik vissza legjobb szívvel a kollégái közül?

U.I.: Abban, hogy hosszú tanári pályámat ugyanabban az iskolában folytattam, nagy szerepe volt sok-sok kedves kollégámnak. Közülük csak néhányat nevesítettem, de a legkedvesebbet, a sajátos pesszimista humorú Kuthi Berci „bácsit” – akinek mondásait, történeteit ma is idézem fiatal kollégáimnak – mindenképpen meg kell még említenem.

P.S.: Köszönöm a beszélgetést. Boldog születésnapot kívánok!

MILYEN A JÓ KÖZÉPISKOLAI TANÁR?

A következő oldalakon régi emlékeket szedtem össze 8 kedves kollégámról, közben arra is gondoltam, hogy csupán másodrendű szempontjaim voltak (szimpátia foka, stb.), melyek alapján nem lehetne objektív feleletet adni a fenti kérdésre. Keveseltem a „mintát” is: a tantestületünket. Mindkét hiányosságot kijavítandó: utána néztem a szociológusok véleményének és kiterjesztettem az általam ismert, más iskolákban tanító kollégákra is. Az alábbiakban leírom, hogy kik „akadtak fel” a rostán, az utolsó bekezdésben pedig meg is nevezem őket.

Azt, hogy valaki jó általános iskolai tanító-e, elsősorban pedagógiai érzékenysége és gyakorlata, módszerének színvonala dönti el.

Az egyetemi tanárnál – előadói és vizsgáztatói szempontokat megelőzve – elsősorban az a mérvadó, hogy tudományának jelentős képviselője legyen.

A középiskolai tanár – aki a pedagógia és a tudomány viszonyában valahol „középen” foglal helyet – akkor tud kiemelkedő munkát végezni, ha szaktárgyában tudományos szinten otthonos, ha a közlendő ismereteket didaktikai szempontból kifogástalanul adja tovább, ha tanítványaival olyan személyes (gyakran baráti) kapcsolatot tud kialakítani, hogy azok bizalommal fordulnak hozzá problémáikkal és ha olyan szervező, hogy diákjainak színvonalas és vonzó programot tud adni nemcsak az iskolai, hanem az iskolán kívüli életben is.

Ha középiskolai tanulói és tanári emlékeimből, a megismert néhány száz tanár közül kiemelném azt a négyet, akikre elsőként gondolok, mint a tanári pálya fent leírt tudományos-oktató-nevelő-szervező munkájának megtestesítőire, akkor most négy nevet kellene leírnom. De még nem teszem – meghagyva a találgatás örömét az olvasónak – hiszen név nélkül is rá lehet ismerni

– arra az irodalomtörténészre, aki már egyetemi hallgatóként az MTA Irodalomtudományi Intézetében dolgozott,

majd 5 évig tanított egy váci leányiskolában, kutatómunkájának eredményeivel kápráztatva el tanítványait. Ha későbbi tudományos karrierjét a forradalom ketté is vágta, számomra mindig ő marad a tudós váci tanár;

– a kedves Gyuri bácsira, az oktatás mesterére, akinek órai előadásait és az óra végén „lefényképezhető” táblavázlatait ma is emlegetik hálás tanítványai, akik később az iskolát is róla nevezték el;

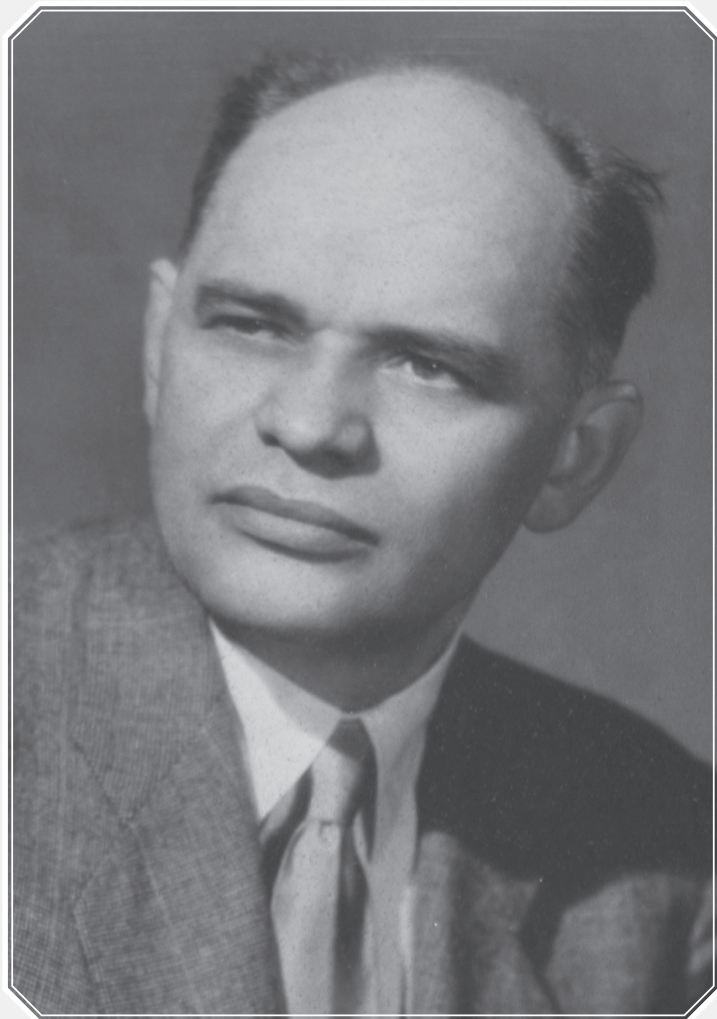
– arra a fiatal testnevelő tanárunkra, még a gimnáziumból, aki nemcsak nevelőnk, hanem barátunk is volt, oly annyira, hogy az akkori, államosítás utáni lazult fegyelmű osztályunk és az igazgató közötti állandósult konfliktusokban mindig „villámhárítóként” működött. Tűzbe mentünk volna érte, és ez a barátság évtizedekig tartott. Róla neveztük el öregdiák lapunkat, a GYURKA NÉPÉT;

– arra a műszaki igazgatóhelyettesünkre, akinek szervezőmunkája nélkül a „Boronkay” nem tartana ott, ahol most: a hazai középfokú szakoktatás élmezőnyében. Egy szakközépiskolai profilváltás csaknem egyenlő egy iskolaalapítással. S ebben – a régi Gépipari Technikumtól a mai, főleg informatikai jellegű középiskoláig – számtalan „váltás” volt, melynek oroszlánrészét végezte ez a kollégánk.

Természetesen ezek a tanárok – a kiemelt szemponton kívül – a másik háromban is kiválóak voltak. Nekem csak azért jut eszembe még egy ötödik is, akiről nem tudnám eldönteni, hogy melyik kategóriába soroljam, mert mind-egyikben kiemelkedőt produkált három évtizedes, dunántúli gimnáziumokban eltöltött pályája során. (A sors fintora, hogy ezt a kiváló pedagógust később a politika csábította el a tanári pályáról.)

(A szóban forgó öt tanár: VÉGH FERENC, BORONKAY GYÖRGY, DR. NAGY GYÖRGY, HIRLING JÓZSEF, DR. KÁLMÁN ATTILA.)

DR. GYALMOS JÁNOS

Nevével már 1949-ben, 7. gimnazista koromban találkoztam: a Váci Állami Gimnázium közös értesítőjében az iskola főhatósága, a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is szerepelt. A miniszter dr. Ortutay Gyula volt, a középiskolai ügyek főosztályvezetője pedig dr. Gyalmos János. (Ahogy később megtudtuk, nem is ez volt karrierje csúcsa, hanem az, hogy az UNESCO-ba delegálták és az MTA levelező tagja is volt.) Innen azonban politikai életútja (pl. Rajk Lászlóval való kapcsolata) a Rákosi-rendszerben nagyon mélyre vitte. Erről keveset beszélt, csak elszólásaiból következtettünk. Pl. amikor kiderült, hogy nincs földrajz szakos tanár a testületben, így döntött: „Majd tanítok én földrajzot. Tanítottam már ábrázoló geometriát is egy külvárosi szakmunkásképzőben.” Nos, ahogy a politika áldozata volt ez a több nyelven beszélő tudós tanár, ennek – azaz a Nagy Imre féle politikai irányváltásnak – köszönhetően került viszsza, legalábbis félig: miniszteri biztos lett, egy személyben iskolánk egész vezetése helyett 1954 nyarán, amikor a főhatóság kirúgta az akkori igazgatót, a kollégiumi és a gazdasági vezetőket.

Engem már ő vett fel 1954. szeptemberében főhivatású kollégiumi nevelőnek (addig ez a beosztás nem volt). 196 kollégiumi tanulóval, szinte egész napos beosztással, heti 19 óra iskolai matematika tanítással, osztályfőnökséggel, a fiatal tanároknak „kijáró” egyéb beosztásokban dolgoztam. Ezekben 22 évesen kipróbálhattam magam, de a legtöbbet – a szociális érzékenységet, a vezetési képességet, a humorérzéket és még sok mindent – Gyalmostól tanultam meg.

Ezekből már sokat meséltem az érettségi találkozókra, de az alábbi még sohasem. A kollégiumban volt két különösen kedvelt negyedikesem, akik a hangosításokat is végezték és jeles tanulók is voltak: az 1956-ban érettségizett Halmosi Jani és Delacasse Jenő. Ezek a IV. osztályban, az utolsó tanítási napon éjszaka kilógtak a kollégiumból, és külön programot csináltak, például a Posta-parkban hintáztak és hangoskodtak, amit egy aludni nem tudó lakó a rendőrségen feljelentett. Gyalmos rettenetes haragra gerjedt, és kirúgást emlegetett. Napokig hiába instanciáztam nála a két – egyébként kiváló – fickóért, hajthatatlan volt. (Mint később kiderült, nemcsak őket, hanem engem is „nevelt”.) Ugyanis a bizonyítványosztásnál – ahol a jó tanulók az igazgatótól kapták a bizonyítványukat – őket is szólította, ráadásul 1-1 jutalomkönyvvel. Az akkori kínálatnak megfelelően Szimonov: Nappalok és éjszakák címűt kapták, ezzel az igazgatói kommentárral: „Hogy meg tudjátok különböztetni a nappalokat az éjszakáktól.”

Nagy áldás volt ilyen vezető egy kezdő tanárnak. Amikor elment tőlünk budapesti vezető állásba, az egész tanterület érezte, hogy ilyen igazgatónk nem lesz többé. (Az utána következő 7 igazgató közül – szerencsénkre – többen megközelítették teljesítményét, de csak egyes területeken.)

1957 februárjában elvitték tőlünk magas rangú oktatási vezetőnek. Két kolléga ment vele: Mjazovszky Károlyt, a váci Pedagógus Forradalmi Bizottság vezetőjét elhelyezte egy újpesti gimnáziumba, ahová vonattal is bejárhatott és nyugdíjazásáig zavartalanul taníthatott. (Vácon bizonyára súlyos megtorlás várt volna rá.) És elvitte azt az impertinens kollégánkat is – akit különösebben ő sem kedvelt – egy elit gimnáziumba. („Elviszlek innen, mert ezek téged itt megesznek.”) Már akkor éreztük, hogy Gyalmos emberi és vezetői nagyságát nehéz lesz az utódainak megközelíteni.

PELLEI EMIL

Emil „bácsi” – ahogy szinte mindenki nevezte, pedig csak 54 éves volt, amikor kényszerűségből „rászakadt” az igazgatóság, 1957-ben azzal kezdte az első tanári értekezleten, hogy ne várjuk tőle azt, amit Gyalmostól, bár mindent megtesz, de már más szelek fújnak a politikában. Eddig úgy éltünk, mint Ábrahám kebelében, mert a külső szervek nem avatkoztak bele az iskola dolgaiba. Ezután nem így lesz, az igazgatói, politikai súly hiányát csak egy egységes tantestület próbálhatja meg pótolni. Nem is bírta sokáig ezt a vezető pozíciót: 1959-ben a főhatóság és a „helyi nemi szervek” (Papházi szóhasználata) hatalmi csatájában ugyan még a KGM győzött, és egy mérnök igazgatót nevezett ki, de Emil bácsi 2,5 igazgatói éve alatt a tanulók többet kaptak a világirodalomból és a művészetekből. E téren ő járt elől személyes példájával. Az iskolai ünnepeken mindig szavalt a megírt, sablonos beszédek helyett, matematika óráin pedig elég volt egy kérdés, és Pythagorasz tételét máris Cyrano monológja váltotta fel. Néhány személyes dolgot is elmesélt a tanáriban. Ezekre emlékszem:

– Amikor Békéscsabán – ahol egy lánygimnázium

igazgatója volt – elbúcsúzott, a lányok telehordták vírággal az igazgatói irodáját.

– A híres Eötvös Kollégiumba nem sikerült bekerülnie, pedig hatalmas megoldott matematikai feladatanyaggal felvételizett. Ez – és a doktorátus hiánya – apjának nagy csalódást okozott.

– Szegedi évei voltak a legszebbek. Büszke volt Vaszy Viktor – a kor híres karmestere – barátságára, és arra, hogy Szeged legszebb lányát vette el.

– Békéscsabán Rábai Miklós kollégája volt, aki akkor kezdte meg első gyűjtését, majd néptánc – koreográfusként lett később a Magyar Állami Népi Együttes tánckarának vezetője.

– Négy gyermeke volt és én feltettem neki azt a kérdést – eléggé tapasztalatlanul, de hát én „egyke” voltam – hogy melyik közülük a legkedvesebb. Meglepett, hogy konkrétan meg is válaszolta.

– Szerette a baráti összejöveteleket a lakásában. Ilyenkor felolvasott, zenét hallgattatott velünk és beszélgettünk. Ezzel azonban visszaélt egy agglégény kollégánk, aki a karácsonyt is a kollégiumban töltötte, és Szentestén állított be hozzá, mondván: „Olyan kíváncsi voltam egy keresztény karácsonyra.”

– Mivel az én apám még gyerekkoromban meghalt, Emil bácsit szinte ötödik gyerekként szerettem, tiszteltem, s ő jó pedagógiai- és élettanácsokkal látott el. Csak a pedagógus tanórai szerepében volt különvéleményünk. Ő azt tartotta, hogy „a tanítási óra színház és benne színész a tanár.” Én pedig inkább rendezőként képzeltem el, aki instrukciókat ad, a „színészeinek” különböző, de rájuk szabott szerepet (feladatlapot) bíz, stb.

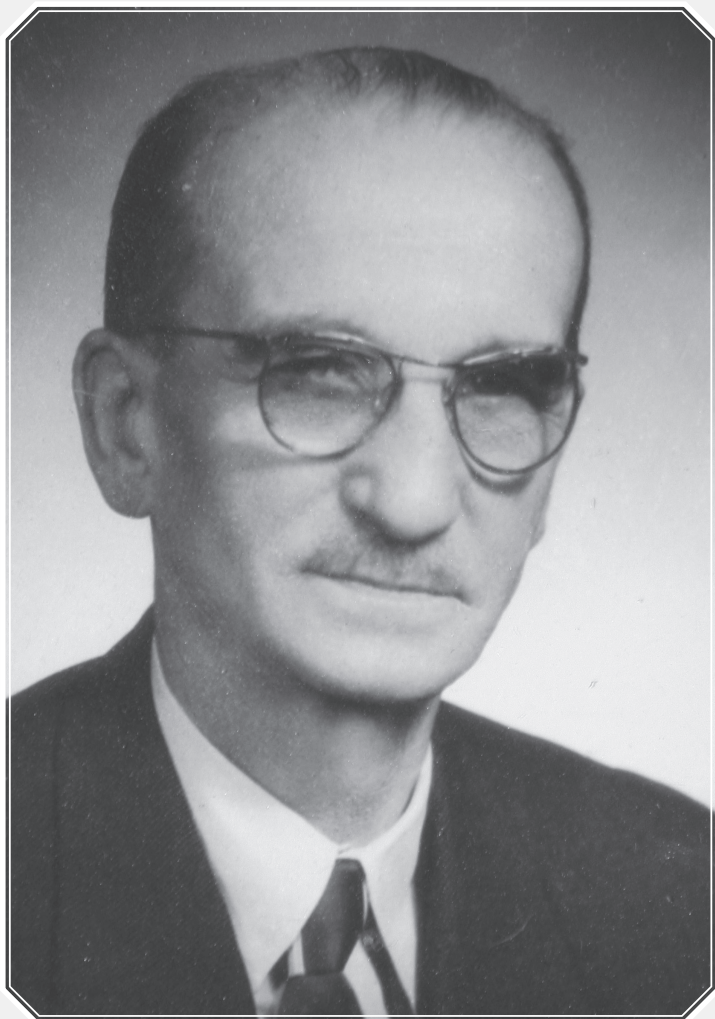
Szép házikönyvtárát megpróbálta egy kifügesztett táblával védeni, melyen ez a szöveg állt: „Könyvet még Neked sem adok kölcsön”. Ez persze nem mindenkit riasztott el. Ilyenkor – fájó szívvel – kölcsönadta a kötetet, de másnap már ment is a könyvesboltba megvenni, mert az övéről eleve lemondott.

Minden hónap végén figyelmeztetett bennünket az „Első péntek” - re, amely most nem valamiféle vallási kötelességet jelentett, mint diákkorunkban, hanem a *fizetés utáni* első pénteket, amikor tantestületi vacsorára mentünk a kisváci vendéglőbe.

Emil bácsi a „leben und leben lassen” életelvével volt tagja és igazgatója a tantestületnek.

BORONKAY GYÖRGY

1959-ben új kollégát üdvözlünk Gyuri bácsi személyében. Híre megelőzte: a szolnoki Szamuely Tibor Gépipari Technikum igazgatója volt, de hozzánk már csak mérnök-tanári beosztásba került. Azok az évek olyanok voltak, hogy kérdés nélkül is sejtettük, hogy valamilyen 1956-os ügye lehetett. Csak jóval később derült ki, hogy ez csak ürügy volt, az sem jelentős: a szolnoki forradalmárok autót a tanüzemükben javították. Az igazi: egyik tanárának igazgatói ambíciói voltak, s ehhez használta fel sikeresen párkapcsolatait nemcsak a városban, hanem részben a munkáltatónál, a Kohó- és Gépipari Minisztérium Oktatási Főosztályán is. (Utóbbi amit tudott, megtett Gyuri bácsi érdekében. A „Fúró” viszont még megélte, hogy Vácon Boronkay Györgyről egy iskolát neveztek el. (Úgy hallottuk, hogy a hírre infarktust kapott.)

Gyuri bácsi váci tanítványai – többen közületek is – történetek, mondások, sőt legendák sokaságát mesélték el róla, amelyet Emlékkönyvben is összegyűjtöttem. Egy levélrészletet (Pádár Sándor 62/B) az alábbiakban olvashattok is:

„Boronkay tanár úr arra törekedett, hogy vegyük észre a szakma szépségét, szeressük meg azt a műszaki problémát,

amellyel épp küszködünk, és tudjunk örülni egy jól megoldott feladatnak. Gondolkodni tanított, a problémák pontos megfogalmazására, és a különféle megoldások keresésére. Őszintén boldog és büszke volt akkor, ha egy nehezebb feladat, vagy bonyolultabb műszaki rajz elkészítése olykor – olykor sikerült nekünk. A szakmai ismereteknél többet is adott. Tanított bennünket dolgozni, küzdeni valamiért. Megértette velünk, hogy a biztos tudáshoz, a jó minőséghez kemény munkával lehet és kell eljutni. Arra biztatott, hogy ha valami előszörre nem sikerül, fussunk neki többször is, és ne adjuk föl a küzdelmet, amíg a célt el nem érjük. Erre ösztönözve találta ki egyik híressé vált mondatát: „Fogd meg, mint a bulldog!” (Közismert, hogy a bulldog nem engedi el többé azt, amit egyszer a fogai közé szorított.)”

A „lex minimi” magyarázatát már bizonyosan olvastatok. (E két latin szó magyar értelmezésére különböző tanulói vélekedések voltak. Lex minimi = a legkisebb ráfordítás törvénye). És még két epizódot írok le – most először Számotokra – melyek most jutottak eszembe és nagyon jellemzőek Gyuri bácsira:

Többen úgy gondolják, hogy Gyuri bácsi elvből nem buktatott meg senkit. Ez nem egészen igaz. Idekerülése után volt egy bukásra álló tanulója, akinek szülei valószínűleg KGM-es (ez volt a főhatóságunk) kapcsolatokat vettek igénybe, s onnan valaki telefonon „leszól” Gyuri bácsinak a tanuló érdekében. A telefonkészülék a tanárban volt, s én is hallgattam a beszélgetést. Gyuri bácsi elkomorult, láthatóan nagyon rosszul fogadta a „közbenjárást”, de a tanulót átengedte és attól kezdve nem buktatott meg soha senkit.

A másik eset is a tanárban történt. Gyuri bácsi a szülőket fogadó órájára egy lyukas óráját jelölte meg. Egy anyukával folyó beszélgetést én is hallottam. A gyerekről sok szempontú tájékoztatást adott, és kissé türelmetlenül várta a szülő újabb és újabb, de feleslegesnek tűnő kérdéseit, mert már becsengettek. Végül, amikor a mama egy félre nem érthető mozdulattal a kézitáskájába nyúlt, és már talán a boríték is megvillant, Gyuri bácsi kissé ingerülten ezekkel a szavakkal vetett véget a találkozásnak: „Asszonyom, mi a célja ennek a beszélgetésnek?” S a boríték az előző helyén maradt.

Az utolsó évkönyvünk 312. oldalán 59 olyan tanár neve szerepel, aki iskolánk tanulója volt, tehát jórészt Gyuri bácsi tanítványa is. Talán ez a nagy szám is indokolja az iskolában folyó, széles körben elismert kiváló munkát, színvonalat.

DR. MOLNÁR LAJOS

A helyi pártbizottság „csőrét” régóta birizgálta, hogy van itt egy iskola, amelynek igazgatóját a nagyhatalmú Kohó- és Gépipari Minisztérium nevezi ki. Ezek nem helyi káderek, hanem mérnökök, s az ilyen igazgató csak másodlagosan, vérmérséklete szerint teljesíti a kívánságait (főleg a társadalmi munkák és a káderek elhelyezése terén). Gyalmosnál – óriási tekintélye és politikai múltja miatt – még nem nagyon mertek ellenkezni, de a többenél egyre jobban megjött az étvágyuk, főleg, amikor a 60-as években az igazgatóhelyettesek kinevezésének gyakorlatát is megszerezték. De később a KGM átadta az iskola fenntartói jogát a Pest Megyei Tanácsnak, s Puscsizna igazgató – aki régi KGM „motoros” volt és tudta, hogy ez mit jelent (főleg az anyagi támogatás csökkentésében) – azonnal, tanév közben lemondott. A vezetés megbízással Szentpéteri Imre műszaki igazgatóhelyettes kezébe került, aki csak tanév végéig vállalta el ezt a funkciót.

A következő tanév elején, 1975-ben megjelent az új igazgató, a 33 éves Molnár Lajos, akit már nagyjából ismertünk váci városi és ifjúságpolitikai tevékenysége

alapján. „No, ezt a fiatalembert 2-3 hónap alatt megszűk” – gondoltuk néhányan, akik még ismertük a nagyhatalmú KGM-es mérnök igazgatókat. (Ezek ugyanis nagyobb „fálatok” voltak, s a KGM mozgatta el őket, mégis minket tartottak „kedves” gimnáziumi kollégáink „igazgatófaló” tantestületnek.) Hát bizony: kellemesen csalódtunk, mert ez a fiatalember 31 évig „ült a nyakunkon”. Hosszabb ideig, mint az eddigi 9 igazgató) és ezalatt az iskola a „minőségi inasiskolából” (ezt is a gimnáziumi tanárok mondták ránk) a régió legelismertebb szakközépiskolájává vált. Ami ebben az igazgató érdeme volt, azt itt csak címszavakban lehet már felsorolni; de a Tablókönyvben néhány soros magyarázattal is kifejtetem: a felvételi vizsgák körüli feszültség teljes átvállalása a tantestülettől, szociális érzékenysége, az iskolai ünnepek igazgatói beszédeinek átalakítása sablonosról erkölcsi prédikációkká, saját fizetése iránti közömbössége, hagyományteremtése az iskola új névadójának, a politikai iskolai ünnepek elszürkítése, váci lokálpatriótává válása, a tantestület humánus átszervezése, a gimnáziumi osztályok bevezetése, a nyelvi előkészítők megszervezése (elsőként Vácon).

Molnár Lajosnál volt egy igen fejlett kompromisszumteremtő készség is, melyet – főleg kollégák közötti ellentét esetén – sikeresen alkalmazott. A tantestületben sok volt a „nehéz” ember, de ezt a helyzetet ő 1-2 év alatt megoldotta: először is lezárta a múltat, kidobta az összes fegyelmi ügy papírjait, csak egyet – egy tanulókkal szembeni mérnök-tanári korrupciós ügyet – vitt végig, mely bíróságon az iskola javára dőlt el. Néhány, különféle kapcsolatokkal rendelkező kollégát „felfelé buktatott” igazgatói, szakfelügyelői székekbe, másokat rövid úton – néha szándékuk ellenére – nyugdíjazott. Ennek következtében néhány jó hangulatú, baráti szálakkal is összekötött kis kollektívák alakultak ki.

Végül, de kiemelve írom azt a három tevékenységét, amelyeket a legfontosabbnak tartok: a *szakmai profilváltást*, az *épületcsere* lebonyolítását, és a *tehetséggondozás* minőségi és mennyiségi irányba való kiterjesztését. (Utóbbi azt jelenti, hogy az iskolai presztizs-növekedése más területeken is növekedik).

Summázva: Ő volt az az igazgató, aki az iskolai munkájával teljesen azonosult, azt hivatásának és szenvedélyének érezte, s amire életének 31 évét (benne szabadidejét is) áldozta. Önvallomása: „*Én egy boldog ember vagyok, mert egész életemben azt csinálhattam, amit nagyon szeretek és azokkal dolgozhattam, akiket tisztetek.*”

KUTHI ALBERT

Berci 44 éves volt, amikor én 22 évesen kollégiumi nevelőként közvetlen munkatársa lettem. Csak egy mondat erejéig magázhattam, mert azt mondta: „Úgy váglak pofán, ha nem tegezel.” Ez a jól induló kapcsolat 40 éven át csak fokozódott. Életfelfogásunk – ő pesszimista, én javíthatatlanul optimista vagyok – különbsége ellenére rendkívül jó kollégai-baráti kapcsolatba kerültünk, sőt azzal dicsekedhetek, hogy én voltam az egyetlen olyan fiatal kollégája, akit Vác előtti életének bizalmasabb szakaszaiba is beengedett. Ezekből most már néhányat el lehet mondani:

– Selmezbányán született, ezért a szlovák nyelv is „ráragadt”. Ezért (is) lett orosz szakos tanár az iskolák államosítása után, jóllehet magyar-német szakot végzett a Pázmányon.

– A 30-as években – az állástalan diplomások korában – a dabasi polgári iskolában talált csak állást, ahol rajzot(!) is kellett tanítania. Egy ilyen óra kezdetét így mondta el: „Sohase mondtam meg előre, hogy mit fogok a táblára rajzolni, hanem fölrajzoltam egy ábrát, s én kérdeztem meg a gyerekektől, hogy mi ez. Egyesek

krumplit, mások almát, stb. mondtak. A többségi vélemény után mondtam ki az alakzat nevét.”

– A dabasi tanév azért is kellemes volt, mert vendéglőben vacsoráztam, és a bor igen olcsó, pár fillér volt, kevesebbe került, mint a szóda. Ha valaki bort szódával rendelt, a cigány már odasettenkedett a háta mögé, mert itt mulatás lesz.

– Ezután Gödöllőre került a Premontrei Gimnázium Kollégiumába prefektusnak, de néhány órában taníthatt németet is a gimnáziumban. „Olyan jó dolgom volt, hogy még a borotvapengét is odakészítették nekem. Ha nem jön az iskolák államosítása, sohasem nősülök meg, és nem lesz belőlem orosz tanár Vácon.”

– Mert az államosítás 1948-ban bekövetkezett: „Volt tanítványaim közül elvettem a legszebbet, az orvosi karról származása miatt kivágott Tunyogi Cicát, és Vácra költöztünk, egy 300 éves épületbe, tanteremből kialakított lakásba.” (Azt hiszem, ez az élethelyzet alakította ki pesszimizmusát, de szerencsénkre humorérzékét nem ölte ki. Akkori „szellemi röppentyűivel” most én szórakoztatom a fiatal kollégáimat.)

– A „katonásdit” a háború végén, néhány hetes, Nyugatra vezényelt, nyelvtanárokból álló különleges alakulattal úszta meg, akik gyorsan amerikai fogságba kerültek. Ott „kidumálták” magukat azzal, hogy ők tulajdonképpen ellenállók voltak Magyarországon. Ennek megfelelően bántak velük. (Későbbi elszólása egy tanári ebédnél, a 60-as években: „Ananászt utoljára nehéz fogásomban ettem”.)

Amikor már 2-3 évenként utazhattunk nyugati országokba, ezt – Berci kivételével – ki is használtuk. Őt jó ideig nem tudtuk rábeszélni, pedig nyelvtudása, ott élő rokonai révén előnyben volt velünk szemben. De főleg az indokolásán dühödtünk fel: „Elmegy vele az egész nyaram”. Aztán – egy svédországi meghívásos út után – megjött az utazási kedve, de akkor meg azt kapta útlevílkérelmére, hogy az „nemzetbiztonsági szempontból nem teljesíthető”. No, erre nagyon büszke lett. (Ő és a nemzet biztonsága!)

Bercit 1956-ban a váci Pedagógus Forradalmi Bizottságba is beválasztották, és pár hétig németet is taníthatt. Ez adhatott neki erőt az utána következő évekhez, majd rövidesen nyugdíjba ment. A rendszerváltáskor az iskolának nagy szüksége volt némettanárra, akkor még rövid ideig kíségtett bennünket. A 90-es évek elején hunyt el. A Boronkay Baráti Kör sírját gondozza.

PAPHÁZI TIVADAR

Amikor 1954. szeptemberében először léptem be a tanári szobába, meglepetéssel, de nagy örömmel találkoztam Tiborral. (Azt szerette, ha így szólították.) Régióta, kis gimnazista koromtól ismertem őt, a váci Piarista Gimnáziumba jártunk. Én elsős „szecska”, ő nyolcadikos „vastagbetűs”, történelmi önképzőköri elnök volt, mely csaknem tanári tekintéllyel járt mielőttünk. Sokan olvastuk a MI LAPUNK című, időszakonként megjelenő diáklapot, melyet két iskola, a miénk és a tatai piarista gimnázium legjobb tollforgatói írtak. Tibor cikkei történelmi, politikai tartalmúak voltak. (Az egyiknek egyik mondatára még most is emlékszem: „Ránk tört a bolsevista veszedelem.” Persze ezt 1943-ban írta.)

Évtizedeken át élvezetes beszélgetéseket folytattunk a közös lyukas órákon. Megcsodáltam óriási lexikális tudását, melyet sokszor szándékosan is próbára tettem, „apróbetűs” történelmi kérdéseimmel. Nagyon becsültem, hogyha nem is mindig tudta a helyes választ, megígérte, hogy utána néz és másnapra válaszolt is. Ilyen volt a magyar nyelvtan számomra nem mindig egyértelmű kérdéseiben is, bár többször nem tetszett a válasza.

Matematikus gondolkodásom nem szerette a két lehetőség is adó válaszokat. De erről nem ő tehetett, hanem azok, akik a nyelvtani szabályokat rugalmasra fogalmazták. (Például az egybe-ill. különírás szabályait.)

Az 50-es években még igen ritkák voltak a tanulmányi versenyek. De Tibor minden évben megszervezte az iskola helyesírási versenyét, melyet rendre valamelyik I. osztályos tanulónk nyert. (Erre mondtuk rosszmájúan, hogy azért egy elsős, mert a felsősökben már „benne van” a magyartanárok nevelőmunkája.)

A főhatóság, a mindenható KGM azzal ismerte el ennek a nagyszerű tanárnak a munkásságát, hogy megkapta a GÉPIPAR KIVÁLÓ DOLGOZÓJA kitüntetést. No, több sem kellett nekünk! Mivel Tibornak talán egyetlen gyenge pontja a kezűgyessége volt, ettől kezdve még a csöpögő vízcsap javítását is a címviselő kötelességévé tettük, ha már ő a gépipar kiváló dolgozója.

A tanulók nagyon szerették, ezt még a későbbi érettségi találkozók is tapasztalhatta. Később ezek programjában többször olvastam, hogy Papházi tanár úr sírjának meglátogatása is benne van, sőt egyik (75 éves) volt diákja a sír rendbehozását is elvégezte. (Ezt most már a Boronkay Baráti Kör vette át.)

Ha jelleméből csak a legfontosabb vonást emelném ki, az emberi tartása volna, amelyet megtartani a 60-as, 70-es években nagyon nehéz volt, főleg annak, aki ezt a két tárgyat tanította. Hiszen a történelem órákon az eseményeket politikailag kellett „átértékelni”, a magyar nyelvtant pedig a „lehet így is, lehet úgy is” gumiszabályai tették kétértelművé. Az ilyesmik próbára teszik a jellemet, opportunistává a szaktanárt.

A rendszerváltás után még meglepett bennünket azzal, hogy tanulmányait, verseit – melyeket addig az íróasztal számára írt – könyvekben is megjelentette és nemcsak szerzője, hanem kiadója és forgalmazója is volt ezeknek, tehát mindent egyedül, segítség nélkül végzett. Emlékszem, a kirándulásokon is ezt csinálta: nem hagyta, hogy segítsünk neki a mozgási problémái miatt. (Csak a síkos utaktól tartott nagyon.)

A könyveinek témái igen változatosak voltak. Írt és kiadott esszégyűjteményt, verses kötetet, epigrammákat, fantasztikus-utópisztikus regényt, iskolatörténetet, színműveket, drámákat, helytörténeti tanulmányokat. Zárjuk a méltatást egy – ma is aktuális – epigrammájával:

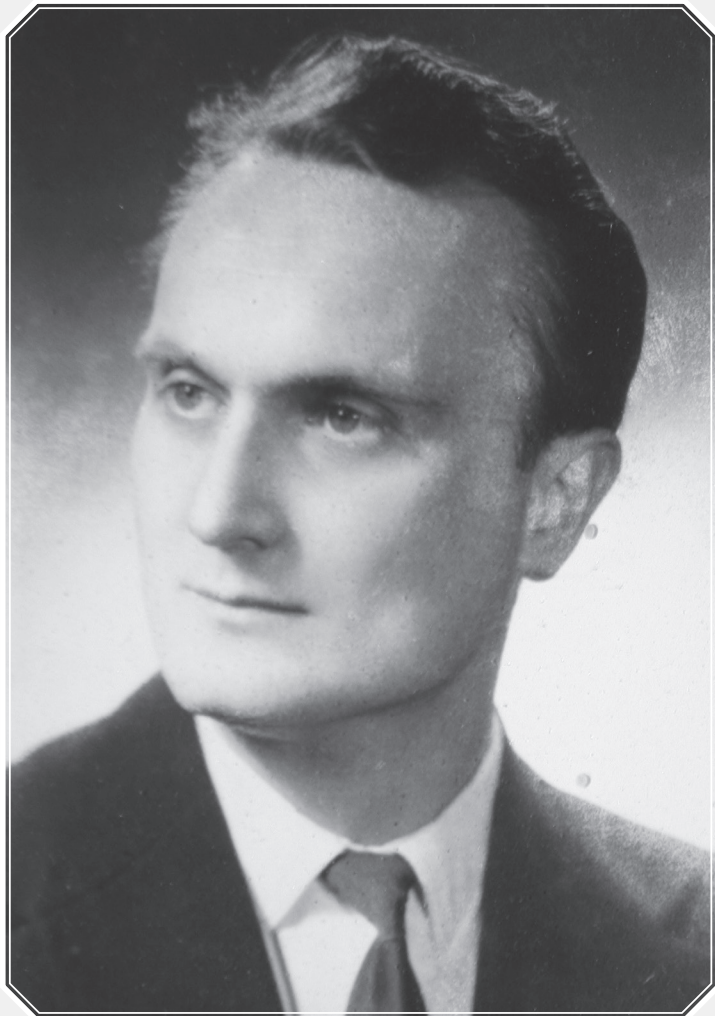
„Nézzük, mit tud az ember, jusson előre az ország!

Ám a gyakorlat más: fő melyik oldalon áll.”

Nagy tudású, önzetlen ember, kitűnő tanár volt.

JÓNÁS ZOLTÁN

Az iskola második testnevelő tanára – Miller József után – 1955-től 1963-ig volt kollégánk, utána elragadta a politika. A híres-hírhedt Cservenkáné szemelte ki őt utódjának. A Pest megyei vezetés élcsapatába került volna, ha nem jön közbe egy „apróság”, a rendszerváltás. De térjünk vissza váci éveire.

A TF-en frissen végzett, jóképű, torna-szakképzős testnevelő tanárként, egyaránt jól tudott bánni a tanulókkal, a kollégákkal, és a saját karrierjével. A gyerekeket alaposan megdolgoztatta, jó szemmel választotta ki tornászait és labdajátékosait, például Scheffer Sándor tornászt, Nell Lajos futbalistát, Braunsteiner Gyula kézilabdást és Csimár László kosárlabdást. Baráti kapcsolatot teremtett a tantestület fiatalabb tagjaival és a városi testnevelő kollégákkal. Mindig vidám, hangosan kacagó, kiváló kolléga, és jó szervező volt. (A barátságot illet is viszonzni: én pl. az atlétákat, az asztaliteniszezőket, mások a labdajátékos iskolai csapatainkat vitték versenyre, ha Zoli nem ért rá.)

Egyszer volt egy kellemetlen esete, ami szerencsére jól oldódott meg: Osztálya érettségi iratait kellett elvinnie

a budapesti érettségi elnöknek. A csomag lecsúszott a motorkerékpár hátsó üléséről, amit Zoli nem vett észre. Szerencsére volt egy becsületes megtaláló, aki visszaszolgáltatta, s így elmaradt egy nagy botrány. (Zoli nagyon hálás volt a megtalálónak, aki az egykori váci nagy hírű református lelkész, Sáfár Béla fia volt.)

Pályaválasztását is elmesélte, mely igen érdekes volt: egy Sárospatak melletti kis helyiségben, Végardón született és élt, majd Sárospatakon járt gimnáziumba. Szüleinek és sokkal idősebb református lelkész bátyjának hatására az ottani teológiára ment, bár sohasem érzett magában hivatást a papi pálya iránt. Így az ottani főiskolán is volt körülötte egy csoport, akik vidám, világi életet éltek. („Sokat kocs máztunk.”) Az elméleti tárgyakat azért megtanulták, a sorsdöntő azonban az a gyakorlati óra volt, ahol egy imát kellett mondania: „Hát én piszok nagyot imádkoztam, ami után a bírálatok következtek. Ebben a csoport „ájtatos” fele óvatosan, az én bandám viszont alaposan megdicsért. A professzor szavát viszont sohasem felejttem el. Először a csapatokat „dicsérte” meg.

„Vannak olyanok is, akiknek tetszik a „Káka tövén költ a ruca. Nekem nem.” Majd az én bírálatomra: „Jónás tiszteletes úr! Az Úr előtt nem lehet felvetett fejjel, kiemelt mellkassal imádkozni ...” Szóval: alapos letolást kaptam, de talán ez döntötte el, hogy a teológiát elhagyjam és testnevelő tanárnak menjek, hogy a gyerekeket a helyes testtartásra neveljem.”

Jónás Zoli mindig vidám, kellemes társaságbeli és egy korai, kissé meggondolatlan TF-es házasságból kilépett kolléga volt, aki a sört és a szép nőket is szerette. Mindkét tulajdonságát nálunk is bizonyította: az egyik diákbálon – ahol Emil bácsival (és másokkal) felügyeletet láttak el – egy faládányi sörral ketten, éjfél után hajnalig végeztek. Azt a szép kolléganőt, aki a fél tanári kar és a végzős diákok imádatának tárgya volt, „elvitte” mindenki orra előtt.

Amikor a megyei politika lecsapott rá, először az úttörő szervezeteket felügyelte. (Vácon is tartott előadást a gyerekeknek, pl. az alkoholizmus ártalmairól.) Aztán egyre feljebb lépkedett a politikai létrán, de ezt a folyamatot a rendszerváltás megszakította. Sem az iskolával, sem a tanulókkal nem akart kapcsolatot tartani, bár sok érettségi találkozóra meghívták. Bodnár Feri kollégánkkal is ritkán találkozott, pedig ők még a TF-ről ismerték egymást.

Szigetbecsén élt haláláig, mely a 2000-es évek elején történt.

ALMÁS ZOLTÁN

Többen voltunk olyanok, akik szerettek a munkahelyükön tartózkodni akkor is, ha már nem volt több dolgunk aznap. A foglalkozások (nappali tanítás, dolgozatjavítás, délutáni korrepetálás és szakkör, esti tagozat, stb.) és az 1-2 órás szünetek töltötték ki a 12 órás iskolai jelenlétet. Az efféle időtöltésben Almás Zoli volt a legalaposabb. A portásokkal zárta este az iskolát. Mivel sok szabadideje volt, a tanáriban bennünket szórakoztatott sokadszor hallott történeteivel, többször ellenünkre, mert valamin dolgoztunk. (Legfinomabban Emil bácsi figyelmeztette: „Nem zavar téged a tollam percegése?”) Persze megértettük, mert „birodalmában”, a fizikumban nem volt kihez beszélnie. Amikor rátértünk a kabinet-rendszerre, ő volt legjobban ellene. (Ami természetes, mert neki volt egyedül szaktanterme eddig, diáknyelven a „Kacsakum”.)

Almás Zoli tanórái is ilyen stílusúak voltak, amit a tanulók nagyon élveztek, mert történetei, kissé „karcos” kifejezései érdekesek voltak. (Egy gyöngyszem, még a szelídebbekből: Tanulók kérdezik a húsvét előtti órán, hogy elmehetnek-e a tanár úrhoz locsolkodni. Zoli vá-

lasza: „Gyertek, csak gyertek! Már hímezem Nektek a tojásaimat.”) Már kevésbé lelkesedtek – utólag – azok, akik egyetemre kerültek. Nekik volt egy „kis” elmaradásuk fizikából és kémiából. (A szakfelügyelők is így vélekedtek.)

Osztályfőnökként, kirándulások vezetőjeként is szeretett a biztonságos iskola közelében maradni, amennyire csak lehetett. A Pokol-sziget vagy Magyarkút volt mindig a színhely, míg a többi kolléga osztályával Magyarországot, sőt a Felvidéket járta. Már pályája vége felé járt, és még át sem lépte az országhatárt. Utolsó aktív éveiben valami hivatalos úton – vagy talán felesége unszolására – a Felvidékre kellett mennie néhány napra. Itt végre „kinyílt” a szeme, bennünket pedig elárasztott a régi történelmi Magyarország szépségeinek „megismertetésével.”

A tantestületbeli helyzetét megerősíteni és a ritka tanári kedvezményekbe (fizetésemelés, kitüntetés, üdülés) beleszólni mindig is célja volt, de ehhez már szakszervezeti funkció is kellett. Ezt évtizedekig biztosították a technikai dolgozók szavazatai. A párttitkárral is jó viszonyt alakított ki, amíg azt „fölfelé” nem buktatták. Nem maradt más hátra, mint belépés az MSZMP-be, ami 1989-ben – szezon végén – megtörtént. (Mi pedig sokáig csemegéztünk ezen a politikai előrelátásán.)

A tanárnak viszonylag kevesebb kiemelkedési lehetősége van más értelmiségi pályákon lévőkkel szemben. A mi átlagon felüli tantestületünkben azonban több ilyen is volt. (Kiváló osztályfőnökök, tehetségeket eredményesen gondozó szaktanárok, tankönyvírók, pályázatok nyertesei, rendszeresen külföldre járók, mellékfoglalkozásokat ügyesen alkalmazók, stb.) Ezeket a sikereket Zoli mindig igyekezett kisebbiteni, negligálni. A „miért”-en gondolkodva, azt hiszem, hogy egyik okát megtaláltam, mely a múltban keresendő:

Az 1945-ös, közvetlenül a front elvonulása utáni hónapokban a piaristák már elkezdtek a tanítást az épen maradt rendházi termekben, főleg olyan piarista tanárokkal, akik váci illetőségűek voltak, de más piarista iskolákból jöttek haza a családjukhoz. Ezek közé tartozott Almás Gyula is, egy nagyon fiatal tanár, aki néhány hónapig osztályfőnökünk is volt. Rendkívül szellemes, jóvágású, nekünk még az illemszabályokat is humorosan magyarázó, kedves emlék maradt. Ő volt Almás Zoli bátyja, s ha „zongorázni lehetne a különbséget ...” Úgy gondolom, hogy gyerekkorban őt állították a szülőlk „példaképnek” a kisebb testvér számára. (Az ilyesmi gyakori, de a visszahatás is.)

SZAKFELÜGYELŐIMRŐL

Már több, mint két évtizedes tapasztalattal rendelkező tanár voltam, amikor – egy pályázat eredményeként – megbízást kaptam egy országosan bevezetendő, új felfogású matematikai tankönyvsorozat megírására. Mielőtt belefogtam volna, elhatároztam, hogy gyakorlatban is megismerem a legnevesebb szaktanárok módszereit, melyekről a budapesti elitgimnáziumokban tanító kollégák a szakajtóban gyakran publikáltak. Jó alkalom is kínálkozott: egy továbbképzés, melyet a budapesti Fazekas Gimnáziumban tartanak, sorozatos óralátogatási rendszerben. A fővárosi bejárás lehetőség mellett vonzó volt az is, hogy a szervezést Pálmay Lóránt, Budapesti vezető szaktanácsadója vállalta, akit még az egyetemről, tanársegéd korából ismertem és nagyra becsültem. A tanfolyam rendben lezajlott. A Pest megyei, főleg matematika-tanárokból álló csoportunk – ahol én voltam a legöregebb – jártuk a patinás budapesti gimnáziumok matematika óráit, melyek után a vezető szaktanácsadó megbeszélést vezetett az órát tartó tanár jelenlétében. Miután csoportunk tagjai nemigen reflektáltak a meglátogatott órára, én annál inkább és sokszor kritikusan is. Röviden: nagyon tehetséges tanulókat és elég sokat hibázó óravezetést láttam. Pálmay ezért nemes visszavágást, „hóhéraszkaszt” szervezett az érzékeny budapesti kollégák számára: az utolsó órát a váci gépipari szakközépiskolában, az én órára, összekötve egy kis kirándulással. Erre 1979. április 21-én került sor a IV.C osztályban, 27 tanuló és csaknem annyi vendégtanár jelenlétében. Az óra jól sikerült. Mindenki elégedett volt a differenciált óravezetéssel és a díjnyertes matematikai szaktanteremben látottakkal.

A szakfelügyelők – főleg az 50-es években – rettegett tanárok voltak, főleg azok, akik az egyházi iskolák államosítása utáni állami iskolákban (pl. aszódi, váci gimnáziumok) tanítottak és meg akarták mutatni a tanítási színvonalak közti különbséget. Ezekből is „elfogyasztottam” néhányat tanári pályafutásom alatt. Különleges emberek voltak. Nem volt közöttük kettő, aki ugyanazt és ugyanúgy várta volna el a fiatal tanártól. Ezeket később a szaktanácsadók váltották fel, akik már „fogatlan oroszlanok” voltak. Tanácsaikban több volt a bírálat, mint a segítő szándék. A rendszerváltás után viszont ezt a csapatot szélnek eresztették. Kár volt. ... A mai fiatal pedagógus alig kap szakszerű bírálatot, amely pedig elengedhetetlen lenne a fejlődésében, így leginkább lelkiismerete szerint végzi jól-rosszul a munkáját. S a lelkiismeretet könnyű elaltatni. Itt van a gyökere tehát annak, amikor a város közvéleménye elmarasztal egy-egy iskolát. A továbbiakban olyan szakfelügyelő típusokat mutatok be, melyeket egy-egy konkrét személyről mintáztam a pályám során.

A módszereskedő. Jól ismerte a szakmát. Pedagógiai „nagykönyvében” felsoroltattak a didaktikai és metodikai alapelvek. Ezek megvalósítását árgus szemmel figyelte. Az eltérés: „szabálytalanság” Pályakezdő koromban találkoztam vele. Az adott téma tanítását szinte mutatoujjával követte a kézikönyvben. Egyéni eljárást kereső igyekezetemnek hatalmi szóval vetett véget.

A megfellebbezhetetlen. Egyedül az ő módszere számított üdvöztetőnek, a többi rossz, elavult, korszerűtlen. Nem a pedagógiai cél, hanem saját módszere állt a középpontban. Ezt erőltette rá a kollégákra. Úgy alkalmazkodtunk ehhez a szakfelügyelő-típushoz, hogy – saját jobb belátásunk ellenére – inkább a szakfelügyelő elképzelésének megérzésére törekedtünk. Például: tisztelettel engedélyt kértünk hospitálásra. Kezdő koromban egy ilyen órán magam is részt vettem. A légkör – amelyet a szakfelügyelő a saját óráján teremtett – olyan volt, hogy még én is reszkettem a hátsó padban.

A bürokrata. Munkájában az adminisztratív jelleg uralkodott. Betűről-betűre egyeztetette a tanmenetet és az osztálynaplót bejegyzéseit. Az érdemjegyekről statisztikát és Gauss-görbét készített. Az oktató-nevelő munkát formális, mennyiségi oldaláról ragadta meg. Látszólag sokat dolgozott, munkája mégsem volt nehéz, hiszen az adminisztratív jelleget lehetett legkönnyebben ellenőrizni, ennek az elmulasztása azonnali felelősségre vonással járt. A pedagógus számára ez volt az egyik legveszélyesebb típus. Az adminisztratív hibák felsorolásával kedvezőtlen színben tüntette fel a tanárt igazgatója előtt, és elterelte a figyelmet arról, ami sajátos, ami egyedi, ami előbbre vivő. Eszményi partnere volt az engedelmes és „buzgó-végrehajtó” tanár.

A divatfi. Pedagógiai „divatból” annyi volt akkor, mint most politikaiból. Az a volt szakfelügyelőm, aki élete során 4 x 180°-ot fordult a politikában, a diktatúra éveiben csak a pedagógiai divatoknak hódolhatott. Már úgy lépett be a terembe, hogy tudta, mit akar látni. Örült annak, ha várakozásában nem csalódott. Mellékes volt számára, hogy amit vár, az esetleg periférikus módszertani, vagy oktatástechnikai elképzelés. A szakfelügyelői hobbi, (például a programozott oktatás) aztán széles körben terjedt a tanárok körében. Tudtuk, hogy jön, hát „tartottunk neki egy órát”. A felügyelő vesszőparipáját a látogatás alatt látványosan meglovagoltuk, majd utána visszatértünk eredeti szokásainkhoz. A szakfelügyelő pedig jött, dicsért, elment és minden maradt a régi. Ezt a szerepjátékot a szakfelügyelő nem vette észre. A gyerekek azonban igen, hiszen tanúi, sőt szereplői és szenvedői is voltak e játéknak.

A „Dobze László”. Megelégedett, felszínes, kisebb jelentőségű technikai tanácsokkal, észrevételekkel, miközben a vizsgált pedagógiai folyamat lényeges vonásai elsikkadtak. Pedig tudta, hogy mit kellene mondania, mert általában jól képzett volt. Mégis inkább egyoldalúan dicsért. A lelki béke, a pedagógusérzékenység miatt kitért a reális építő kritika elől. Volt olyan „vélemény”, amely szerint a szakfelügyelet arra kell, hogy a tanárok tudják, hogy „van” és bármikor jöhet. Ebből a „liberális” szakfelügyelőből még ennyit sem profitáltunk.

A ráhagyós. Általában valami fatális véletlen, netán protekció, a körülmények összejártsága sodorta a szakfelügyelői pályára. (A konkrét esetben: kinevezésével a megyei főnök a sofőrproblémáját is megoldotta.) A szakmai-módszertani közepszerből való felemelkedés eredményezte nála ezt a „ne szólj szám, nem fáj fejem” magatartást. Az óra bírálatában megkérdezte a szaktanár véleményét, majd érdemben alig tett hozzá valamit. Minden úgy jó, ahogy volt. A dicséretből még soha nem származott probléma, egy megalapozatlan bírálatot azonban a képzetebbek könnyen visszadobhatnak. Ezért aztán a jól képzett pedagógusnak nem mert ellentmondani. A gyengébbeknél „élte ki” magát. Itt már korántsem volt „ráhagyós”. Ez a típus csak akkor kerül kellemetlen helyzetbe, ha a tanár igényli a bírálatot, és rákérdez az óra bizonyos momentumaira. Ilyenkor kiderült a szakfelügyelő szakmai bizonytalansága, amely mellébeszélésben, a harmadrendű szempontok hangsúlyozásában nyilvánult meg.

Összefoglalva: talán kollégáim nevében is mondhatom: Szívesen tanultunk a szakfelügyelőktől, de nem azért, hogy önmagunkat elveszítsük. Saját képességeinket kívántuk magasabb szintre fejleszteni. Közoktatás-politikánkunk nem sematikus végrehajtói, hanem aktív megvalósítói kívántunk lenni, a szakfelügyelő segítségével.

BÍRÁL FIAM IS, BARÁTOM IS

A 80-as évek közepéig tehetséggondozási munkámat szinte kizárólag saját gyakorlati tapasztalatom alapján végeztem. Ezidőtájt ismerkedtem meg a szakirodalomból a hazai próbálkozásokkal, majd később szorosabb kapcsolatba kerültem a Magyar Tehetséggondozó Társasággal, melyben választmányi bizottsági tagságot is vállaltam. Közben a Pest Megyei Pedagógiai Intézet 1988-ban létrehozott és vezetésemre bízott egy tehetségfejlesztő központot, melyben körzeti szakköröket működtettünk általános és középiskolásoknak, valamint elindítottunk egy megyei, levelező rendszerű versenyt is. Ez a munka mindinkább terebélyesedett és a 90-es évek végére már 5000 tanuló vett részt központunk valamelyik versenyén. Folyamatosan szükség volt feladatlapokra és módszertani útmutatókra tanulóknak és tanároknak egyaránt. Könyveket is írtam és 11 évig a TEHETSÉG című szaklap rovatvezetője voltam. Az írásbeli munkavégzésre iskolámtól sok segítséget kaptam, ha azt munkaidejünkben vehettem igénybe. Hét végén mindez a Budapestről hazalátogató fiamra hárult, aki egy idő után „fellázadt”, s az alábbi levelet fogalmazta meg, melyet – szerencsére – csak egy személynek kívánt elküldeni, aki nem a lapszerkesztő volt, hanem az apja, vagyis én.

A Váci Napló szerkesztőségének

Ujvári István „Középiskolaválasztás után” c. írását volt szerencsém kéziratban megismerhetni, minthogy a fia vagyok és én gépeltem. Bölcsészdoktornak nagy öröm az ilyesmi. És minthogy jóatyám folyton azért szekál, mert budapesti munkahellyel rendelkező budapesti lakosként mindeddig nem kapcsolódtam be szeretett szülővárosom közéletébe, van szerencsém írásával kapcsolatban a következő „olvasói levelet” intézni a t. szerkesztőséghez:

Ujvári István „Középiskolaválasztás után” c. írásában számos kisebb-nagyobb logikai hibát találok, ezeket azonban nem kívánom itt felsorolni (pl. nincs bizonyítva, hogy a középiskolai versenyeredmények valóban garantálják az egyetem sikeres elvégzését). Ennél jelentősebb problémának tartom, hogy a szerző a siker szinte egyedüli fokmérőjének a továbbtanulást tartja. Szerintem a középiskola eredendő alapfeladata az öntudatos állampolgárok és kiművelt emberfők képzése: egy intelligens bolti eladó semmivel sem kevésbé hasznos tagja a társadalomnak, mint egy magfizikus vagy egy államtitkár. A „tehetség” fetiszizálása magával vonja, hogy mindenki más „selejt”-nek minősül, és én személy szerint nem vagyok hajlandó szégyenkezni amiatt, hogy nem lettem se magfizikus, se államtitkár.

Megértem a szerző elfogultságát, hisz a tehetséggondozásra tette fel életét, és méltán lehet büszke saját és iskolája eredményeire ezen a téren. Ami zavar, az teljes érzéketlensége a gyerekekkel szemben. Mint annyi más „sikeres” pedagógus, a gyereket ő is az eredményein méri, és nem gondol

arra, hogy hány embert nyomorított meg egy életre az, hogy ambiciózus szülei bekényszerítették egy versenyistállóba, ahol nem a futás örömeért futtatták, hanem a győzelemért. Mert ahol a győzelemért futnak, ott szükségszerűen vesztesek is vannak. Ne azért legyen valaki kőműves, mert bankelnöknek nem jó, hanem mert ehhez van kedve és érzéke. És ez az úgymond „tehetséges” gyerekekre is érvényes: mi jöhet mondhatja azt valaki, hogy ebből a csöppésből márpedig magfizikus lesz? Én például csak 17 éves koromban döntöttem úgy (megtehettem!), hogy mégsem magfizikus leszek, hanem valami egészen más.

Az igazi kérdés szerintem az, hogy az ember kölyke ne kerüljön hátrányba amiatt, hogy a választott iskolában erős ugyan a magyar, de a matek gyöngye (vagy fordítva), vagyis ne kelljen szükségszerűen boldogtalan levéltárossá válnia ahelyett, hogy boldog közigazdász lehetne. Tudom, hogy a Molnár/Ujvári-féle modell sokkal egyszerűbb és vonzóbb a szülők nagy részének és a munkaerő-piac nagy felvevőinek, de a középiskolások nagyobbik része mégsem az, amely a fejtámasz cégeket érdekli.

Ami pedig az iskola átköltözését illeti: a Löwy helyét meg lehet öntözni könnyeinkkel, rokonszenvtüntetést is rendezhetünk, de népszavazást csak valós alternatívákról érdemes kiírni, nem pedig arról, hogy ne legyen az ember halandó.

Tisztelettel:

dr. Ujvári Péter művészettörténész, a Sztáron Sándor (ma: Madách Imre) Gimnázium egykori tanulója

A másik bírálat egykori kollégámtól és barátomtól érkezett verses formában:

Intelmeim Ujvári Pistának

Ha a nejed békén hagyod,
Felnőtt fiad sem zargatod,
Ruháidat elpakolod,
Csészédet is magad mosod,
Lesz még néhány békés napod.

Ha könyveid bevonatod,
Írásaid csiszolgotod,
Pályázatra eljuttatod,
Igy nyert pénzed félre rakod,
Lesz még néhány boldog napod.

Ha autód felzúgatod,
Sakkbábúid rakogatod,
Jó borodat iszogatod,
S barátid is hívogatod,
Lesz még néhány vidám napod.

Arany Tóth László

A TANÁRI SZOBA HUMORÁRÓL

Hát ilyen is volt? Bizony, igen! Némelyik kollégámról talán nem is hiszitek, hogy milyen szellemes, humoros volt, amikor a tízpercek oldott légkörében értékelte az éppen leadott óráján történt eseményeket, tanulókat. Ilyenkor egészen más volt, mint amilyennek Ti ismertétek. Talán csak Boronkay Gyuri bácsi volt ennek éppen a fordítottja: legtöbb szellemes és kedves mondását - amelyeket a róla szóló megemlékezéseimben írásban is megörökítettem - Töltelek hallottam, mint Gyuri bácsi órai „aranyköpéseit.” A tanári szobában inkább zárkózott volt.

A tanári szoba nem egyedüli helyszíne volt az alább következő „szellemi röppentyűknek”. Böven gyűjtögethettem ezeket az ebédlői, tanári asztalnál és az értekezleteken is. A szaktantermi rendszer 60-as évekbeli bevezetése – sajnos – korlátozta a gyűjtést. (Vagy talán kevesebb volt már a nagy tanáregyenlőségekből?) A két legnagyobb „humorforrás” (Kuthi és Papházi tanár urak) akkor mentek nyugdíjba. Szerencsére: mondásaikat már addig összegyűjtöttem, s az „Emlékcserépek...” c. iskola kiadványban 5 oldalon közre is adtam. Ezekkel tehát itt alig találkoztok. Jöjjenek hát az igazgatók és a tanárok életelvei, frappáns mondásai, nyelvi leleményei és vidám történetei.

MAGVAS GONDOLATOK, OKOS SZÓLÁSOK

– „Nem az igazság a fontos, hanem a megoldás.” – (Hadnagy Tibor praktikus, de félelmetes, gyakorlatában is alkalmazott elve.)

– „Nemcsak a bénéket kell elfogadni.” – (Dr. Gyalmos János latin szakos tanár is volt. A „bénéket” kb. azt jelenti, hogy a „jó pontokat”).

– „Élni és élni hagyni.” – (Pellei Emil bácsi ezt németül citálta nekünk: „Leben und leben lassen”).

– „Én vagyok az iskola első mérnök-igazgatója.” – (Kócsy Jenő erre nagyon büszke volt.)

– „Rend a lelke mindennek.” – „A múltat véggépp eltörölni...” (Pucsizna József ezeket tetteiben igazolta: dekorálási láz, ill. tablóégetés.)

– „Én egy boldog ember vagyok, mert egész életemben azt csinálhattam, amit nagyon szeretek és azokkal dolgozhattam, akiket tisztelek.” – (Dr. Molnár Lajos)

– „Mindenki tehetséges valamiben.” – (Fábián Gábor kedvenc mondását az iskola eredményei is igazolják.)

– „Kettős úton halad az emberi élet: egyik a gyakorlat, másik az elmélet.” – (Gábor Zoltán gyakran idézte Arany Jánost.)

– „Amennyi munkát végez, annyit ér.” – „Megfelelő embert minden helyre!” – (Mindkettővel azonosulni tudtam, a másodiknak egyik szavát módosítva. U.I.)

– „A pedagógusok fizetése olyan, mint az öregasszony szoknyája: ritkán emelik fel és ha mégis, abban sincs sok köszönet.” (Papházi)

– „Képet festeni művészet, eladni kunszt.” – (Lipovniczky László festőművész, óraadó rajztanár.)

– „Szeressétek egymást gyerekek, úgysem szeret benneteket senki.” – (Gyalmos, a veszekedő fiatal tanároknak.)

– „Minden csak szervezés kérdése.” – (Jónás Zoltán testnevelő tanár.)

– „Az élet olyan, mint a gyereking: rövid és szaros.” – „A pénz nem boldogít... ha nincs.” – (Almás)

– „Éljek csak 40 évet, de azt jól.” – (Kuthi Berci fiatalkori, könnyelmű mondását később nevetve idézte. Örömlünkre a 2x40 évet is túlélte.)

FRAPPÁNS MONDÁSOK

Legbővebb forrásom Kuthi Berci volt.

– „Nekem nagyon erős szakállam van és nagyon gyenge bőröm.” (Megfigyelése szerint ez az 1. számú férfiúi büszkeség.)

– „Utánózzátok az embereket!”... „Cickafarka való a szád-ba, nem cigaretta!” (Ezeket kollégiumi nevelő korában hallottam tőle.)

– „Amilyen a pofa, olyan a kép.” (Ezt azoknak a tanulóknak mondta, akik az általa készített fotókat kritizálták.)

– „Az állam vagy pénzt vagy napot ad egy szakmának. Van például Pedagógusnap meg Vasutasnap. Miért nincs Orvosnap?”

– „Átmentem egy kicsit beszélgetni az Emillel, de rámnyitották a televíziót.” (Utálta a TV-t.)

– „Emil! Emlékszel amikor mi voltunk a forradalmi ifjak?” (Az előzmények: 1956. októberében a dísztermünkben választották meg a 10 tagú Pedagógus Forradalmi Bizottságot. A választottak között volt két kollégánk, akik 1903-as, ill. 1910-es születésűek voltak.)

– Egy országos választás utáni hétfői napon Kuthi Berci bácsi ezzel kezdte a tanáriban: „Egész éjjel nem humtam le a szememet, mert izgultam a választási eredmény miatt. Reggel aztán megnyugodtam a rádiót hallgatva: 99,9 %. Emil! Győztünk!” (A fiatalabb olvasóknak: ilyenféle százalékok akkor rendszeresek voltak, az említett tanárok pedig nagy kritikussai az akkori hatalomnak.)

– „Hát én most már minden elsős kislányunknak „csókolommal” fogok köszönni, mert nem tudhatom, melyikből lesz a P. kolléga felesége.” – (Magyarázat: P. kollégánknak 4 felesége volt, ezekből 3-at a mi iskolánkban tanított.)

Almás Zoli kollégánknak csak a „finomabb” mondásait merem idézni:

– „Sokoldalú ember vagy! T.i. Sok rossz oldalad van.” (Ezt rám mondta, ahogy a következőt is.)

– „Nem ér fel hozzám olcsó gúnyolódásod.”

– „Magtalan volt az osztályom.” (T.i. hiányzott Mag István levelezős hallgatója.)

– „Csak a légynek nem ártott.” (Egy köztutálatnak örvendő ig.h. sírfeliratának javasolta.)

– „Csak az tudja, hogy mi a boldogság, aki megnősült... de akkor már késő.” – (Kissé későn nősült meg, s első tapasztalatairól kérdeztük.)

– **Tódor László**, festőművész múltú igazgató Kuthi Bercit a lakásán látogatta meg és ajándékba adta egy akvarelljét, ezzel a dedikációval: „...hogy végre egy jó kép is legyen a lakásodban.”

– „Az a jó nő, akivel tele van az ágy.” (**Nagy Dénes** kövacsma szakoktató kollégánk, aki nagy nőimádó volt.)

– „Már nem esik le az ágyról.” és „Már hadra fogható.” (**B. Károly** a nővé cseperedő fiatal lányokról.)

– „Higgyétek el, mi már a tanárban sokat csiszoltunk rajta.” Egy kissé érdes modorú kolléga került a tanári karba, akit emiatt még a műhelyoktatói gárda is bíralt. Én védtem a távollévőt, amire **Garami Karcsi** válasza ez volt: „Csiszolatjátok ti azt csiszolópapírral, ha szekerével faragták.”

– „Aki tud: alkot. Aki nem tud: tanít. Aki tanítani sem tud: az szakfelügyel.” Mérnök tanár kollégáink nem ritkán panaszkodtak szakfelügyelőikre. Ők egészítették ki a fenti két mondatot egy harmadikkal. (A sors fintora: közülük is lett egy szakfelügyelő a 80-as években.)

– „Mindszenty elvtárs, most mit csináljak magával?” Volt egy mindenki által kedvelt portásunk, **Garami Lajos** bácsi, aki 1956-ban a rétsági laktanya parancsnoka volt alezredesi rangban. Ő fogadta Mindszenty bíborost, akit a felsőpetényi fogságból szállított Rétságra az egyik beosztott tisztje.

NYELVI LELEMÉNYEK

Az anyanyelv gazdagságát nemcsak a magyar szakos tanárok használták ki nyelvi ötleteikben, hanem a többiek is, hiszen az „új” szavak, szófordulatok leginkább a tanórán keletkeznek, ezeket csak be kellett hozni a tanárba, vagy az ebédlőasztalhoz. Legtöbbjük spontán alakult, de a legcsiszoltabbak csak másnap jöttek elő, főleg **Papházi** tanár úr töprengése után. De azért minden szóalkotó kolléga hálás lehet a magyar nyelv gazdagságának, kifejező erejének. Legtöbb eredeti humoros mondás **Pellei Emil** bácsitól és **Kuthi Bercitől** eredt:

– „Disznók elé szórtam a gyöngyöt.” – (Matematika órájáról kijövet mondotta Emil bácsi, mert a tanulók nem fogadták elég lelkesen a legszebb világirodalmi verseket, melyeket elmondott.)

– „Bekerített a család.” – (Azaz rávették, hogy vállaljon el egy magántanítványt, ami nem volt ínyére.)

– „Ki hogy benéz, úgy kinéz.” – (Berci válaszolt így a tanulóknak az elkészült csoportkép bírálatára.)

– „Rámnyitották a televíziót.” – (Berci átment beszélgetni Emilhez, de ott bekapcsolták a TV-t.)

A csúcs az volt számomra, amikor ezeket a párbeszédet hallottam tőlük:

– K.A.: „Emil! Közös lyukas óránk van. Meg kellene innunk egy sört!” P.E. válasza: „Ketten egyet? Nem! Egy-en kettőt.”

– K.A.: (kérdés az előző) Válasz: „Hívsz vagy mondod?” (T.i. a válasz dönti el, hogy ki fizeti a sört.)

A magyar nyelv mellé egy idegen nyelvet is bevehetünk a játékba. Ebben is egy páros, **Kuthi** és **Papházi** jeleskedett:

– *tavaris pripodavatyjelj* = a tanár is pipogya fráter

– *autodidakta* = magától hülye

– *Habemus papam!-ból Habemus papuam!-ot* csinált akkor, amikor a politikában egy csekély szellemi munícióval „megáldott” alak tűnt fel vezetőnek.

Papházi találta ki az idős, egykori falusi jegyzőkből álló, nálunk kényelmesen dolgozó adminisztratív csoport nevét: „pepecselő brigád”. Ugyancsak ő adott az egyik törzshelyünk, a Széchenyi utcai MARGARÉTA presszónak egy új nevet, a MARHARÉPÁ-t. Akkoriban került a pedagógusok köztudatába a GAMESZ betűszó, mely egy általunk ismert intézmény neve volt, de az egyes betűk jelentésével nem boldogultunk, csak Papházi kollégánk: „Gazdálkodni Akartok Magatoknak? Egy Sz...t!”

Papházi két kollégára is akasztott egy-egy találó jelzőt. Az erős fizikumú történelemtanár, Kárpáti Pali a „Homo historicus robustus”, jómagam pedig, aki akkor igen sokat jártam külföldre, a „globetrotyli” nevet kaptuk.

Berci és Tibor közös agyszüleményei voltak az alábbi átkeresztelések:

– Giuseppe Verdi = Zöld Jóska

– Liz Taylor = Szabó Böske

– Golda Meir = Majer Aranka és megfordítva

– Arany János = John Gold.

Még a komoly nyelvtudós igazgatóknak, Gyalmosnak is volt humoros oldala: a fontoskodó, idősebb kollégánokat *pedagyagyáknak* az általa kevésbé becsült, de azért tőlünk védett kollégát pedig kedvesen „te oxigénfogyasztó”-nak nevezte.

Jómagam csak egy anagrammával járultam hozzá a témához, az sem volt eredeti:

– EGYÖNTETŰ = ÖN EGY TETŰ

HUMOROS TÖRTÉNETEK, ÉLETHELYZETEK

„Legszebb öröm a káröröm”. E mondást igazolják az alábbi történetek, melyet valamelyik kollégám mesélt el. Két önkritikus elbeszélővel kezdem, majd azokkal folytatom, ahol igazgatóink a főszereplők.

Bors tanár úr nevének magyarosításában döntő szerepet játszott, hogy az előző – magyar fülnek és kéznek kacifántos – német nevét elírta az, aki a katonai szolgálat alóli mentesítését intézte, s így az egyetem I. éve után be kellett vonulnia sorkatonaként két évre a seregbe. Gondolom, hogy olyan mintakatona lehetett, amilyen precíz és lelkiismeretes tanárnak ismertük meg, mert ott még 1 évet „ráhúztak”

és őrmesterként szerelt le. Mivel tüzérek voltak, igyekezett beosztottjaival legalább néhány matematikai alapismeretet megtanítani, így a Pitagorasz-tételt is kirakatta színes kövekből a sátor mellé, amikor egy tábornoki szemlét vártak. Ámde előbb jött szemlére a politikai tiszt, aki éktelen haragra gerjedt, amikor az $a^2 + b^2 = c^2$ képletet meglátta és ordítva követelte az eltávolítását: „*És ha ezt az ellenség megtudja?*” (Fiatalabb olvasóknak magyarázat az évszám: 1953.)

Kuthi Berci egy tanároknak tartott légmentes tanfolyami élményeiről, a primitív előadóról mesélt, aki ilyesmiket mondott: „A felderítő repülőgépeket felderítő repülőgépeknek nevezzük.” – „Nekünk nem azokra az emberekre van szükségünk, akikre nincs szükségünk, hanem azokra, akikre szükségünk van.” A fegyelmetlen hallgatóság persze beszélgetett, csak Berci jegyzetelte az előbbiekhöz hasonló mondatokat. Meg is dicsérte őt az előadó és példaképnek állította a többiek elé. Bercinek ez a „baromságokat jegyzetelő” szokása rendszeres volt. Egy váci tanácselnök-helyettes két mondata is fennmaradt jegyzőkönyvében, amelyeket pedagógusok előtt mondott: „Most gyűttem az Ötvös ucai Lóránd egyetemről ...” és „Fizessék az elvtársak az ebédpénzt, mert ingyé nem lehet zabányi.”

Abban az időben országosan turnézott egy társaság, melyet kimondottan a régi „értékekre”, a mozgalmi dalokra, csaszuskákra szervezett egy Moszkvában végzett, majd a Magyar Operaházban is időnként szereplő másodrendű operaénekes. Ezt az együttest hozta Vácra, dísztermünkbe **Pucszizna** igazgató elvtárs. A tantestületnek kötelező megjelenést írt elő „lehetőleg feleségekkel”. A műsor „*A kommunizmus himnusza*” címmel ment. A város akkori celebritásai is nyomtatott meghívót kaptak. A tantestület – persze feleségek nélkül – meg is jelent és napokig emlegettük az élményt. „Kacsa tanár úr” főleg a szólótáncos, kissé koros hölgyet égő vörös bugyogóval, aki még sűrűbben emelgette a lábait, hallva a mi hangos tetszésnyilvánításainkat. Hát nekünk ez jelentette a „kommunizmus himnuszt”.

Az ebédlőasztalnál Almás Zoli egyetemi élményeiről mesélt, főleg arról a kollégiumi igazgatójáról, akit mindenki szívből utált. Az egyetemi hallgatók között állatorvos-jelöltek is voltak, akik vágóhídi kapcsolataik révén megszerezték azt a bizonyos „lóalkatrészt” és a kollégiumi igazgató neve napján, szépen becsomagolva az asztalára tették. Az „ünneplést” nyomon követte az indított a tettesek után, ami azzal az eredménnyel járt, hogy az eseményt, melyről addig csak néhány delikvens tudott, most már az egész kollégium megismerte. Ez hiba volt, állapítottuk meg, mire **Gyalmos** igazgató úr is megszólalt: „Hát én azt csináltam volna, hogy ebéd utáni időpontban összehívok egy kollégiumi gyűlést, és azt mondom: Megkaptam és köszönöm a névnapi ajándékot. „*Bele is főztem abba a levesbe, amit az imént ettek meg.*”

KOLLÉGAI KÖSZÖNTŐK

Gyászdal Ujvári Pista házassága alkalmából

*Mikor én még legény voltam,
A Skodámmal száguldoztam,
Könnyelműen, vígan éltem,
A királlyal sem cseréltem!*

*Tanítgattam, sakkozgattam,
Jobbra-balra udvaroltam,
Sok mindennel szórakoztam,
De szabadnak megmaradtam.*

*Míg egy kislányra akadtam,
Kinek a kormányt átadtam,
S az autóm nagy sebességgel
Vitt a házasság révébe.*

*Isten veled, legényélet,
Belőlem, im, komoly férj lett,
Sorsomat ne nevéssétek,
Másokkal is megtörténhet.*

Papházi Tivadar

István napi köszöntő

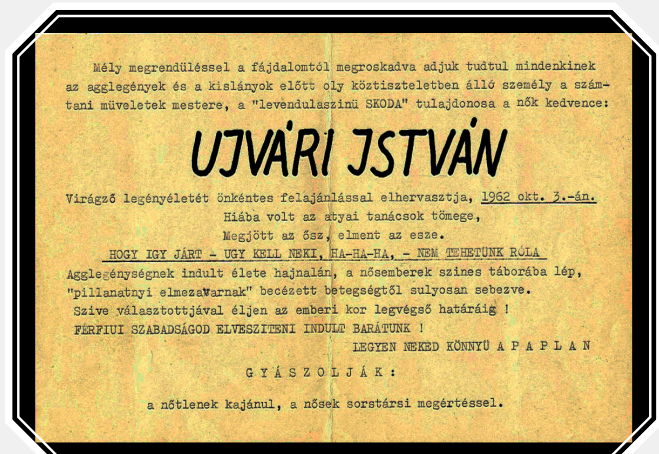
*Haját fején oldalhagyó,
Zenére még ringatózó
Barátomnak szól e rondó.*

*Pista komám vígan vigadj,
Széles úton bátran haladj,
Széllal szembe sose szaladj,
Otthon bizony nyugton maradj!*

*Élj sokáig, írjál sokat,
Mondj ötletet száz hasznosat!
(Eszteendőre vagy kettőre
Megvalósul egy belőle.)*

*Szállnak évek, száll az idő ...
Unokáid zsvivaja nő ...
Sok szép vár még abból mi jö*

Arany Tóth László

Barcza Gedeon nemzetközi nagymester szimultánja a gimnáziumban

Pap Béla református lelkész és családja

Szerkesztette és összeállította: Ujvári István
Szövegszerkesztés: Kurucz Leventéné, Dian János
Tördelés, képszerkesztés, tipográfia, nyomdai előkészítés: Horváth Balázs
Kivíteli terv, borítóterv: Horváth Balázs

2014